

BEDER JOURNAL OF HUMANITIES

ISSUE:20

SPRING 2024

About the Journal

Beder Journal of Humanities (BJH) is a peer-reviewed journal published by University College "Bedër" High Education Institution (HEI), Faculty of Humanities and Law. The main objective of BJH is provide international scholars an intellectual platform for the exchange of contemporary research

The journal publishes research papers in the fields of Humanities such as Law, Theology, Communications, Spirituality, Economy and Religion, Morality, History, International Relations, Political Science, Public Relation, Marketing, Human Rights and Sociology, Education and Literature. From 2013, Beder Journal of Humanities (BJH) became a scholarly blind peer-reviewed publication, with an Editorial Board and International Advisory Board comprised of eminent scholars in Balkan, Europe and beyond.

EDITOR-IN-CHIEF

Assoc. Prof. Dr. Rahim Ombashi,
University College Bedër, Albania.

ASSOCIATE EDITORS

Assoc. Prof. Dr. Enriketa SOGUTLU, Tirana
University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Genti KRUJA, University College
Bedër, Albania

Assoc. Prof. Dr. Isa Erbaş, University College
Bedër, Albania

DEPUTY EDITORS

Dr. Ada Güven, Epoka University, Albania

Dr. Ali Zaimi, University College Bedër, Albania

Dr. Edona Llukaçaj, University College Bedër,
Albania

ASSISTANT EDITORS

MSc. Melsena Danglli:

Email: mdanglli@beder.edu.al

EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Altin Shegani, Tirana University, Albania

Prof. Dr. Ferdinand Gjana, Western Balkans
University, Albania

Prof. Dr. Gjergji Pendavinji, "Fan Noli" University,
Albania

Prof. Dr. Gjergj Sinani, University College Bedër,
Albania

Prof. Dr. Mark Marku, Tirana University, Albania

Prof. Dr. Nihada Delibegović Džanić, University of
Tuzla, Bosnia and Herzegovina

Assoc. Prof. Dr. Denard Veshi, University College
Bedër, Albania

Assoc. Prof. Dr. Enkeleja Koka, University
College Bedër, Albania

Assoc. Prof. Dr. Hasan Bello, Albanian Institute of
History, Tirana, Albania

Assoc. Prof. Dr. Irvin Faniko, The Security
Academy, Tirana, Albania

Assoc. Prof. Dr. Ramadan Cipuri, Tirana
University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Vilhelmina Vaičiūnienė, Institute
of Humanities, Faculty of Human and Social Studies,
Mykolas Romeris University, Lithuania

PhD. Rukia Bakari, Head of Research, Goree
Institute, Center for Democracy, Development &
Culture in Africa, Senegal

Dr. Besa Ombashi, University College Bedër,
Albania

Dr. Bojana Hajdini, University College Bedër,
Albania

Dr. Brikena Smajli, University College Bedër,
Albania

Assoc. Prof. Dr. Erlis Çela, University College
Bedër, Albania

Dr. Ferdinand Xhafferaj, University College
Bedër, Albania

Dr. Gentjan Skara, Epoka University, Albania

Assoc. Prof. Dr. Ilirjana Kaceli, University College
Beder, Albania

Dr. Irena Shehu, Tirana University, Albania

Dr. Ndiriçim Ciroka, Western Balkans University,
Albania

Dr. Skender Bruçaj, University College Bedër,
Albania

Dr. Suela Musta, University College Bedër, Albania

Dr. Valmora Gogo, University College Bedër,
Albania

Dr. William Karl Martin, University College Bedër,
Albania, USA

BEDER JOURNAL OF HUMANITIES

ISSUE:20
Spring 2024

Publication Frequency: Biannual

ISSN: 2306-6083

ISSN Online: 2707-3041

Tirana, Albania

www.bjh.beder.edu.al

TABLE OF CONTENTS

Rashela TORO, Isa ERBAS

Challenges Faced by Primary School Students with Special Needs1

Gjergj SINANI

Without Philosophy, There Is No Just and Worthy Society20

Elsuida HOXHA

“We Remember Our Good Teachers”: An overview on the values, methods, and the impact of a qualitative teaching.....31

Ermelinda KAJTAZI, Albana CEKREZI Student Motivation: Overview of

Key Theories.....44

Aisha MORINA, Denard VESHI

Impact Of Drug Use: Criminal-Legal Aspects.....57

Edlir SPAHO

Personalized E-Learning Models: A Systematic Mapping Study72

Damiana TELITI, Olsi SHEHU

Comparative Analysis of MD5, SHA-256, and SHA-512 Performance: Unexpected Cases of SHA-512 Outperforming SHA-256.....89

Ardita REÇI, Arta SAKJA

The Purpose Of Tullio Erber's Publications About The Albanians Of Borgo Erizzos In Faik Konica's "Albania"111

Ilirjana KACELI (Demirlika)

The Treaty of Lausanne and Its Impact on Albanian-Turkish Relations.....128

Erisa DATJA, Fioralba MARKJA

Implementation Of Judgements of The European Court of Human Rights in Albania.....145

Rashela TORO¹

Isa ERBAS²

Challenges Faced by Primary School Students with Special Needs

Abstract

Including children with special needs in regular education is a pressing global issue that demands attention from educational institutions and policymakers. This study focuses on the challenges faced by primary school children with special needs and aims to contribute to developing inclusive practices and policies. It investigates the specific obstacles and provides recommendations for improving these students' educational experiences and outcomes. The study also explores the perspectives of various stakeholders, including educators, parents, and children, to inform the development of inclusive practices, teacher training programs, and policy-making. Additionally, the research delves into the specific challenges faced by students with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD), speech or language disorders, emotional or behavioral disorders, and physical disabilities, offering practical strategies for supporting their unique learning needs. The study's findings and recommendations provide valuable insights for educators, policymakers, and other stakeholders promoting inclusive education in Albanian primary schools.

Keywords: *special needs, primary schools, challenges, educators, parents, children, teacher training, learning support*

¹Rashela TORO,
rtoro22@beder.edu.al

² Assoc. Prof. Dr. Isa ERBAS,
University College Beder,
ierbas@beder.edu.al

1. Introduction

Education is a right for all children, regardless of their abilities or disabilities. However, including children with special needs in regular education has become a complex issue that requires attention from educational institutions, policymakers, and society. Many countries face challenges in providing an accessible and effective education for children with special needs. This study aims to contribute to creating inclusive practices and policies that can benefit all children in primary schools.

Including children with special needs in regular education is an increasingly significant issue worldwide. Despite efforts to provide inclusive education, major challenges still need to be addressed. To effectively meet the educational needs of these students, initiatives and policies must take these challenges into account. Primary schools are responsible for educating a diverse range of students, including those with special needs. However, obstacles to effectively including these students include insufficient funding, inadequate facilities, and a lack of specialised teacher training. Social and cultural barriers can also impact their educational experiences. This study aims to comprehensively examine the difficulties faced by primary school children with special needs, contributing to the existing body of knowledge on this critical issue. It delineates these children's unique challenges and offers recommendations for improving their educational experiences and outcomes. Furthermore, it provides valuable insights into the current obstacles and potential solutions by exploring the perspectives of various stakeholders, including educators, parents, and children. This can help inform the development of inclusive practices in primary schools, teacher training programs, and policy-making.

This study examines the educational techniques historically and currently employed for children with special needs, mainly focusing on the challenges faced by primary school students. Considering their significant influence, the research also addresses the appropriate strategies for educators and other students to support these children. The study aims to thoroughly understand the barriers that hinder these students' educational experiences and outcomes. Additionally, it offers practical approaches and recommendations to promote inclusive education for special needs pupils in Albanian primary schools.

1.2. Research questions

R.Q.1. What are the specific challenges primary school students with special needs face regarding inclusive education practices?

R.Q.2. How does the lack of specialised support services affect these students' educational experiences and outcomes?

R.Q.3. What is the level of training of teachers and educators for these children?

R.Q.4. How can cooperation between various stakeholders—including educators, parents, and legislators—be strengthened to provide greater support to primary school pupils with special needs?

2. Literature Review

The educational experiences and support needs of children or students with special needs can change based on their learning difficulties, disabilities, or developmental characteristics. The following are some classifications of special needs pupils according to various learning profiles:

2.1. Students with Attention-Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD)

ADHD individuals often struggle with impulsiveness, hyperactivity, and lack of focus, which can impact their academic performance due to difficulty concentrating. To aid in their concentration and self-control, accommodations such as preferred seating, scheduled breaks, organisational aids, and behaviour management strategies can be beneficial (Brown B., 2019).

2.2. Students with Speech or Language Disorders

Children with speech or language difficulties may struggle to communicate, articulate, and understand language. They can benefit from speech therapy, augmentative and alternative communication (AAC) devices, and linguistic therapies (Larissa Hirsch, 2021).

2.3. Students with Emotional or Behavioral Disorders

These children might struggle with regulating emotions, handling behaviour, or coping with academic stress. Strategies such as behaviour plans, therapy, programs focused on social and emotional learning, and trauma-informed approaches can support their emotional health and academic success (Daniels, 2020).

2.4. Students with Physical Disabilities

Children with physical disabilities might experience challenges with moving around, ongoing health issues, or limitations in their senses that can restrict their involvement in educational environments. Adjusting accessibility, using specialised equipment, providing physical therapy, and incorporating inclusive design features can all contribute to their participation and learning in school. Individuals with special needs need support from others to develop the confidence needed to carry out tasks. People with sensory and motor impairments can benefit greatly from the social encouragement they receive from peers, family, educators, and community members (Domene, 2015).

Each of these categories reflects a distinct subset of children with special needs, and it is critical to understand the distinctive strengths, challenges, and support strategies that can assist each learner. Understanding the different educational requirements of students with special needs allows educators, parents, and professionals to work together to develop inclusive and supportive learning environments

that cater to all learners' diverse abilities and potential. In recent years, there has been an increasing acknowledgement of the need for inclusive education, which seeks to ensure fair access to quality education for all students, regardless of their unique learning needs and skills. In Albania, as in many other countries, inclusive education has developed as a core idea that guides educational policy and practice. Despite concerted attempts to promote diversity in elementary schools, students with special needs face substantial hurdles.

The assessment commences by delving into the prevalent challenge of inadequate resources in primary schools, encompassing a lack of specialized equipment, skilled personnel, and suitable instructional materials. It then addresses how limited access to specialized support services, such as speech therapy and personalised education plans, could impede students' academic progress and social integration. Moreover, the study delves into the adverse effects of stigma and social isolation on students with disabilities, underscoring the importance of nurturing inclusive attitudes and providing supportive educational environments.

Additionally, the research examines policy implementation, infrastructure constraints, socioeconomic barriers, and cultural attitudes that impact the educational outcomes of children with special needs. This study aims to apprise policymakers, educators, and stakeholders about the pressing challenges confronting inclusive education in Albania and advocate for targeted interventions and reforms to ensure that all students have equitable opportunities to learn and flourish.

2.2.1. Lack of Adequate Resources

One of the most significant issues faced by primary school pupils with special needs in Albania is a lack of suitable resources. Smith (2018) and Jones and Brown (2020) found insufficient resources, such as specialised equipment, skilled workers, and acceptable training materials. Despite efforts to promote inclusive education, many Albanian primary schools lack the infrastructure and support mechanisms required to accommodate the different requirements of students with disabilities. This lack of resources hinders the successful implementation of inclusive strategies and maintains discrepancies in educational achievements for children with special needs.

2.2.2. Limited Access to Specialized Support Services

Lack of access to specialist support services is a significant issue for primary school children with special needs. According to Kola's (2019) study, many schools lack qualified specialists, such as speech therapists and special education teachers, to offer tailored help to pupils with various learning challenges. Insufficient availability of support services may lead to children not getting the adjustments and accommodations they need to do well in school.

2.2.3. Stigmatization and Social Isolation

Students with exceptional needs in primary schools frequently struggle with stigmatisation and social isolation. According to research by Lluca and Koleci (2018), peers frequently discriminate against and mistreat students with impairments, which can have a detrimental effect on their self-esteem and ability to integrate into society. Creating a supportive school climate for all children requires addressing stigmatisation and encouraging inclusive attitudes among instructors and students.

2.2.4. Limited Professional Development Opportunities

Teachers' abilities to serve students with various learning needs are a major factor in how well inclusive education works. Studies have shown that teachers lack access to ongoing professional development opportunities. Teachers may find it difficult to differentiate instruction, adopt inclusive teaching practices, and establish inclusive learning environments if they do not have access to pertinent training and assistance. It is imperative to invest in teacher professional development to develop pedagogical techniques, encourage staff collaboration, and ultimately improve outcomes for students with special needs (Adams, R. (2017).

2.2.5. Lack of Inclusive Education Policies and Practices

Despite efforts to promote inclusive education, significant policy implementation and practice gaps still exist in Albania. A study by Demiraj and Gjikolli (2018) found that integrating children with special needs into mainstream schools is hampered by the absence of a comprehensive, inclusive education policy. Disparities in educational achievements result from schools' frequent struggles to offer diverse learners the necessary assistance and adjustments.

2.2.6. Inadequate Policy Implementation

Although inclusive education regulations are in place in Albania, there are still obstacles to their successful implementation (Johnson, 2020). Policymakers, educators, and stakeholders must work together to translate the goals of fairness and inclusion into real results, even while legislative frameworks and policy papers may promote these concepts. Unclear rules, inadequate monitoring procedures, and poor coordination among pertinent agencies can cause discrepancies between policy intent and practice. Comprehensive policy frameworks, sufficient financing, open accountability systems, and significant stakeholder participation are necessary for strengthening policy implementation and ensuring that the needs and rights of students with special needs are met.

2.2.7. Infrastructure and Accessibility Issues in Schools

The physical layout, for example, of Albania's primary schools may provide challenges for children with special needs, especially those with mobility issues. Accessible classrooms, elevators, and ramps

are commonplace in schools, but many lack them, making it difficult for students with disabilities to get around. Ensuring equal chances for all students and fostering inclusivity requires upgrading the accessibility of school buildings and infrastructure. Albanian primary schools frequently lack the physical infrastructure to make them accessible to pupils. Some students with special needs cannot fully participate in school activities due to inaccessible facilities, prevalent architectural barriers, and inadequate assistive technologies. In addition, the scarcity of specialised services and modes of transportation makes accessibility issues much more severe, especially in the countryside. To ensure that all students can access and traverse educational environments independently, addressing infrastructure and accessibility challenges involves strategic planning, investment in retrofitting existing facilities, and adherence to universal design principles (Kondi, 2019).

2.2.8. Language and Communication Barriers

Communication difficulties might arise for students with speech or language impairments while interacting with peers and teachers. This may make it more difficult for them to engage completely in class activities and cause them to feel alone or frustrated. To overcome these obstacles, speech therapists may need to provide specific assistance and alternate communication techniques. Individualised education plans, or IEPs, are necessary for many special needs students to specify their specific learning objectives, accommodations, and support services. Nonetheless, the creation and execution of IEPs in Albanian schools could be uneven or nonexistent in others. Without individualised programs that consider their unique requirements, children could find it challenging to get the proper support and instruction (Chiang ,H H.M Raley S.K, 2018).

2.2.9. Mental Health and Well-being

One of the primary mental health and well-being problems experienced by students with special needs is anxiety. Many students with special needs experience anxiety due to the challenges they face in their daily lives, such as difficulty communicating and socialising with others and the pressure to meet academic expectations. Anxiety can lead to physical symptoms such as headaches, stomachaches, and fatigue, which can interfere with their ability to learn and engage in school. Depression is another common mental health problem experienced by students with special needs. Depression can be caused by feelings of isolation and the challenges of navigating a world that is not always accommodating to their needs. It can also be difficult for students with special needs to communicate their feelings and emotions, which can lead to a sense of frustration and hopelessness. Other mental health and well-being problems experienced by students with special needs include trauma-related disorders, bipolar disorder, and obsessive-compulsive disorder. These problems can significantly impact students' ability

to learn and function in school and have long-term effects on their mental health and well-being. It is crucial to recognise that mental health and well-being problems are not a result of a student's disability but rather are associated with the significant challenges they face in their education and daily life. Thus, it is essential to provide students with special needs with appropriate support, accommodations, and interventions to address these mental health and well-being problems. This support could include counselling, therapy, and social and emotional learning interventions to develop students' coping skills and resilience (Barry Coughlan, 2013).

It is worth noting that based on a study in Albania regarding children with difficulty, some main findings were made (Meço, 2018):

55.8%. More than half of the sample faces a slight or more severe functional difficulty (reporting "a little difficulty" or more) in at least one of the functional areas. 10.4% of the sample faces marked difficulties or total impossibility in at least one of the areas of functioning. In other words, 1 in 10 children in Albania has a disability. 45.4% of children aged 2-17 years included in the study reported experiencing at least a mild level of difficulty in one of the areas of functioning (but not going beyond this difficulty). 4% of children with disabilities in Albania are equipped with a medical-legal certificate. 66% of children with disabilities live in families with low income, while 30% of them live in families with average monthly income. Prevalence is higher in low-income families, with 58% of mothers and 33% of fathers either unemployed or employed part-time/seasonally. 78.8% of these families consist of four to six members. 75.7% of children with disabilities attend daycare, kindergarten or school. For the same age groups, this number is much higher for children without disabilities (93.1%). This difference deepens even further if we take into account the fact that only 61.3% of children who have been evaluated by a medical or multidisciplinary commission regarding their disability attend a pre-university education institution. 38.6% of parents of children with disabilities are dissatisfied with the expenses they have to make to receive the service, compared to 17.7% of parents of children who do not have disabilities or have mild functional difficulties. Within the framework of differences within general health services, differences are reported between the group of parents of children with disabilities and parents of children who do not have disabilities or have mild functional difficulties.

3. Methodology

The primary purpose of this study is to examine and see what challenges these children face in primary schools. This study covers the theoretical and practical aspects based on multiple investigations. Given the study's exploratory nature, we employed research and quantitative approaches to thoroughly

understand the nature of the problem by examining the challenges faced by the school and their underlying causes. Through a focused recruitment procedure, this study examines highly trained specialists who could offer insightful commentary on these students' difficulties and possible ways to overcome them. The practices employed and their impact on the process are ascertained using this methodology. A questionnaire was taken in several classrooms at various schools in one city to obtain the required data.

3.1. General Overview

The quantitative technique is selected to explain, measure, and determine amounts. Qualitative approaches involve analysing the data gathered through observation, interviews, and examining the documents in their original contexts.

3.2. Participants

This study involved both teachers and students. The students were in grades 5 through 9, and the teachers were from various schools in their respective areas. A total of 41 participants took part in the survey, including 20 students and 21 teachers. The teachers were between 25 and 55 years old. The students who completed the questionnaire were in grades five through nine and were always accompanied and supported by their teachers.

3.3. Data Collection Tools

This study employs two distinct data collection methods: surveys administered to students and teachers. By integrating quantitative and qualitative approaches, a more comprehensive understanding of Albania's educational system for students with special needs can be attained. Quantitative data allows for measurable insights into policy and practice outcomes, while qualitative methods offer valuable perspectives on the cultural, attitudinal, and values-based aspects influencing educational processes. The study aims to contribute to a deeper comprehension of the educational landscape for children with special needs in Albania through the combination of these approaches.

3.3.1. Survey Questionnaire

The survey involved 20 students and 21 teachers. The students were asked questions with yes-no answers, while the teachers were asked questions that required more detailed responses. The survey covered topics related to the student's difficulties, feelings about learning, and relationships with friends and teachers. Additionally, the questionnaire addressed the challenges faced by teachers working with these students and asked for their suggestions on what could be changed to benefit the children and themselves. By exploring teachers' difficulties when working with these students, the

study has initiated an important conversation about best supporting these students within the education system.

3.4. Limitations of the Study

This study is subject to certain limitations. Firstly, it was conducted in only two schools. Secondly, the number of students participants was limited to 20, and the questions posed to them were designed to be answered with a simple yes or no to prevent fatigue. Additionally, the participating teachers held a master's degree in the relevant field, as this requirement was outlined in the questionnaire.

4. Results

The results section presents the students' and teachers' questionnaires.

4.1. Students Questionnaire

4.1 Student Grade Distribution	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Second Grade	2	10.00%	10.00%	10.00%
Fourth Grade	3	15.00%	15.00%	25.00%
Fifth Grade	7	35.00%	35.00%	60.00%
Sixth Grade	6	30.00%	30.00%	90.00%
Eighth Grade	2	10.00%	10.00%	100.00%

Thus, 10% (2) of the students are in the second grade, and 15% (3) are in the fourth grade, with three students. There are seven students in the fifth grade, representing 35% (7) of the total; six students make up the sixth grade, or 30% (6), and two students make up the eighth grade, or 10%.

S.Q.2. Do you feel supported by your teachers and peers in the classroom?

4.2 Support from Teachers and Peers	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Supported	18	90.00%	90.00%	90.00%
Not Supported	2	10.00%	10.00%	100.00%

The majority of respondents, or 90% of 18 students, feel that their classmates and teachers assist them in the classroom, according to the statistics provided. However, given that 10% of respondents said they did not feel supported.

S.Q.3. Do you feel like you have the necessary resources to succeed academically?

4.3 Academic Resources Availability	Frequency	Percent	Valid percent	Cumulative Percent
Have Resources	3	15.00%	15.00%	15.00%
Lack Resources	17	85.00%	85.00%	100.00%

Most respondents, 85% or 17 students, do not believe they have the resources to succeed in school. Only 15% or 3 respondents believe they have the resources necessary to thrive academically.

S.Q.4. Have you ever felt excluded or left out because of your special needs?

4.4 Feelings of Exclusion Due to Special Needs	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Felt Excluded	8	40.00%	60.00%	60.00%
Not Excluded	12	60.00%	40.00%	100.00%

We can infer from the provided data that a sizable portion of respondents, approximately 60%, or 12 students, felt marginalised or left out at school due to their unique needs. It is also important to note that 40% or 8 student respondents said they had never felt excluded.

S.Q.5. Do you feel comfortable asking for help when you need it?

4.5 Comfort in Asking for Help	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Comfortable	15	75.00%	75.00%	75.00%
Uncomfortable	5	25.00%	25.00%	100.00%

The data shows that 75%, or 15 primary school students with special needs, feel comfortable asking for help, suggesting some support and accessibility in the educational system. However, 25%, or 5 students, feel uncomfortable, indicating barriers to accessing help.

S.Q.6. Do you have friends in your classroom?

4.6 Presence of Friends in the Classroom	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Have Friends	14	70.00%	70.00%	70.00%
Lack Friends	6	30.00%	30.00%	100.00%

30% or 6 students of these students lack friends, possibly due to social isolation, communication difficulties, or lack of social skills.

S.Q.7. Have you made any friends in your classroom who also have special needs?

4.7 Friends with Similar Special Needs	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Have Friends with Similar Needs	15	75.00%	75.00%	75.00%
Do Not Have Friends with Similar Needs	5	25.00%	25.00%	100.00%

75% (15) of students made friends, while 25% (5) of these students have not made friends, suggesting a need for further investigation and interventions to promote social connections.

S.Q.8. Do your classmates include you in activities both in and outside of school?

4.8 Inclusion in School Activities	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Included	7	35.00%	35.00%	35.00%
Not Included	13	65.00%	65.00%	100.00%

The data shows that 65% of 13 students with special needs are not included in school activities, which causes social isolation and affects their academic progress. Only 35%, or 7 students, have friends in their classrooms, highlighting the need for improved social support networks and inclusion programs.

4.2. Teachers Interview

We asked the 21 teachers who teach these children questions to understand better where the difficulties are and what they need or lack the most. We must remember that the teacher is crucial to these children's progress. Three questions were included about this topic with the teachers, and I also did it as a discussion.

I.Q.1. What types of special needs do primary school students in your schools typically have?

Summarising all their answers: Since primary school pupils' special needs might vary greatly, there is no definitive response to this question. Nonetheless, learning impairments, autism spectrum disorder (ASD), attention deficit hyperactivity disorder (ADHD), physical disabilities, and speech and language difficulties are among the prevalent forms of special needs. Additional conditions that may call for specific accommodations or support include emotional or behavioural disorders, disorders processing sensory information, and medical issues. Individual pupils will have different needs based on particular situations, which may require customised interventions and modifications.

I.Q.2. What challenges do you have while working with students with special needs, and how do you manage these challenges?

The teachers responded as:

1. **Limited Resources:** Teachers may find it challenging to address their pupils' individual needs if they lack access to special education resources such as professional development, specific instructional materials, and assistive technology.
2. **Inadequate Training:** Frustration and stress can result from some teachers' lack of adequate training
3. **Classroom Management:** Teachers may struggle to manage a classroom with students with different abilities and learning styles. They may also have difficulty identifying, evaluating, and managing the needs of pupils with special needs.
4. **Social Stigmatization:** Teachers could face unfavourable attitudes from classmates, parents, or other educators who treat their special needs students unfairly.
5. **Lack of Administrative Support:** When working with pupils who have special needs, teachers here may experience additional stress and anxiety because they feel unsupported by district or school administration.

I.Q.3. Are all teachers in Albania adequately trained to work with students with special needs?

The result indicates that 86%, or 18 out of 21 teachers, were trained, while 14%, or 3, were not.

I.Q.4. Do you agree that it is important for teachers in Albania to have ongoing communication and collaboration with parents/caregivers of students with special needs?

All the teachers agreed that communication is key to these children's writing. Of course, parents are a crucial element in children's lives. Having rich communication between the teachers and the children's parents will positively affect them.

I.Q.5. Does Albania's educational system provide enough resources and support to teachers working with students with special needs?

Most of them, 90 % or 19 teachers, agree they do not have enough resources to help these children.

5. Discussion and Conclusion

Looking at the children and the teacher's answers, we can say that we have reached some conclusions. Many of the children do not have confidence in themselves to express what they feel. Even though most of them feel supported by their friends or teachers, they are afraid to show what they feel. Similarly, our research has shown that specific cultural, societal, and systemic barriers may prevent Albanian primary school pupils with special needs from expressing their thoughts and feelings.

However, this can be concluded since teachers may struggle to differentiate instructions and adopt inclusive teaching practices. To develop these skills, they must encourage staff collaboration and improve outcomes for students with special needs (Adams R. 2017).

Furthermore, the Albanian educational system is lacking special education resources, knowledge, and training, which has been linked to a paternalistic and deficit-oriented approach to pupils with special needs. To meet the different requirements of their children, teachers and other school staff may feel overburdened, unprepared, or powerless. As a result, they may adopt a one-size-fits-all strategy that silences or ignores the opinions and preferences of students with special needs. Some students with special needs may be reluctant or afraid to communicate their needs and feelings because of these systemic problems. It is essential to address these systemic issues and promote a more inclusive, equitable, and empowering educational system that recognises and celebrates the diversity of its students. This can be achieved through various means, such as professional development, policy reform, community engagement, and advocacy efforts.

According to this study, the educational experiences and outcomes of Albanian primary school children with special needs are adversely affected by societal barriers, insufficient support structures, and scarce resources. Social barriers, inadequate support systems, and a lack of resources negatively impact the educational experiences and outcomes of Albanian primary school students with unique resources. To better understand the cultural, institutional, and resource-related barriers that can limit the development of Albanian primary school pupils with special needs, the study has looked at their educational experiences and outcomes. In particular, research has shown that stigmatisation and unfavourable opinions are common social barriers that special needs students must overcome. These obstacles can impact the students' motivation, sense of self-worth, and sense of community. Furthermore, the study has shown that providing high-quality education for students with special needs can be hampered by a lack of supportive infrastructure, including limited funding, inadequate teacher preparation and support, and limited access to essential resources. However, it is also worth noting that some students with special needs in our sample had positive educational experiences and outcomes despite these challenges. This may suggest that resilience, support, and individualised attention can mitigate the effects of societal and structural disadvantages. Thus, our findings suggest the need for a comprehensive and multi-layered approach to improving the educational experiences and outcomes of students with special needs in Albania, which involves addressing both the societal barriers and the support structure challenges.

The study has provided the following answers to the research questions:

R.Q.1. What are the specific challenges faced by primary school students with special needs in these schools?

Regarding inclusive education methods, Albanian primary school students with special needs confront several difficulties. According to a study (Adams R 2017), teachers' ability to serve students with various learning needs is a major factor in how inclusive education works. The study has shown that the teachers lack access to ongoing professional development opportunities, which impacts the quality of education these pupils receive if teachers feel unprepared to manage and support students with special needs. The study shows that teachers' attitudes toward inclusive education are another difficulty. Instructors believe that including students with special needs in their classes takes a lot of effort, is challenging, and is stressful. According to the report, Albanian society discourages individualism and dissent and is collectivist. As a result, some children with special needs could find it challenging to communicate their ideas and feelings in a classroom context, impacting their social conduct and academic performance. Therefore, these findings show that legislative reform, teacher training, and a shift in attitude and perspective toward inclusion are necessary to ensure effective inclusive education practices.

R.Q.2. How does the lack of specialised support services affect the educational experiences and outcomes of these students?

The absence of specialised support services can significantly impact the educational experiences and outcomes of students with special needs. The students require customised support services to meet their specific needs and engage in regular educational programs effectively. Lack of these services can make it more difficult for them to get an education, grow academically and socially, and realise their full potential. For example, a study by (Chiang, H H, M Raley S.K, 2018) found that one of the biggest issues affecting the education of students with special needs in these schools is the lack of access to speech therapy, assistive technology, counselling services, and other specialised support services. Without these services, some children would need mobility assistance to get to the classroom, assistive technology for communication, or occupational therapy for better handwriting. They might not be able to participate completely in their schooling or acquire the necessary skills as a result, which could lead to their social isolation or academic failure. The lack of specialist support services can majorly affect the educational experiences and results of the students with special needs. Students may find it difficult to stay up with the curriculum without access to individualized education plans (IEPs), which could result in decreased academic progress and disengagement. The absence of support services can cause

social isolation, which lowers students' self-esteem and negatively impacts their general well-being. This further impedes social integration. Furthermore, emotional and behavioral problems frequently go untreated in the lack of counseling and mental health facilities, which may lead to behavioral disorders and disciplinary measures. This lack of assistance continues as students go from school to a higher education institution or the workforce, where they could encounter obstacles at work and struggle with everyday chores, which would diminish their economic independence. Families of students with special needs suffer as well because they frequently do not have the direction and assistance required to properly advocate for their children, which results in a less encouraging atmosphere at home. Overall, these students' educational and developmental chances are significantly limited by the lack of specialised support services, which influences their academic performance, social integration, emotional health, employment in the future, and general quality of life. A comprehensive strategy including more financing, improved facilities, and a dedication to inclusive education practices is needed to close these gaps.

R.Q.3. What is the level of training of teachers and educators for these children?

Numerous studies have documented educators' insufficient training and readiness to successfully manage and assist pupils with special needs. Furthermore, one of Albania's biggest challenges is the absence of structures and resources to support teachers' ongoing professional development programs in inclusion and special education. For instance, a study conducted in 2019 by Kola found a dearth of special education staff members and that teachers had little access to professional growth and training opportunities. These problems make it more difficult for educators to use inclusive teaching strategies, which benefit the learning experiences and results of Albania's special needs pupils. To raise educational standards and guarantee inclusive learning settings for students with special needs in Albania, instructors must receive better training and chances for ongoing professional development in inclusive education and special needs assistance. It is also important to know what these teachers need to have training for these children. For several reasons, teachers must receive specific training to work with students with special needs. To ensure that educational interventions are successful, it first enables educators to create and implement individualised education plans (IEPs) specific to each child's learning preferences, strengths, and challenges. To effectively address the diverse needs of students with disabilities, including those related to autism, ADHD, and learning disabilities, these teachers are well-versed in specific teaching strategies and interventions. These include behavioural management techniques, alternative communication methods, and adaptive technologies. Furthermore, teachers with specialised training have a greater comprehension of the many types of disabilities and how they affect

learning and development, which promotes a more patient, empathic, and successful teaching style. They are adept at handling challenging behaviours and establishing secure, encouraging learning environments. In order to give the child full support, qualified special needs educators can also work well with other medical specialists like psychologists, occupational therapists, and speech therapists. Additionally, they are essential in interacting and collaborating with parents by providing them with resources and advice to support their children`s education. To guarantee that the educational needs of these students are satisfied within moral and legal bounds, these educators are also aware of the legal rights of students with disabilities, including adherence to the Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) and other pertinent laws. Providing fair, excellent education to students with special needs requires instructors to have received specialised training (Rama L Disha E ,2020) (Demiraj A Gjikoili B , 2018).

R.Q.4. How can cooperation between various stakeholders including educators, parents, and legislators be strengthened to provide Albanian primary school pupils with special needs with greater support?

This question, enhancing collaboration among many stakeholders, such as educators, parents, and lawmakers, is crucial to supporting Albanian primary school students with special needs. Some tactics that could be used to encourage stakeholder collaboration are as follows:

1. Developing an inclusive policy framework: A comprehensive policy framework, including inclusive education policies, is crucial for promoting stakeholder cooperation in Albania to support students with special needs.
2. Training and professional development for educators: Training and professional development for special education and inclusion educators can enhance their skills, support students' learning needs, and promote collaboration with parents and legislators.
3. Encouraging parental involvement in their children's education fosters a sense of ownership, trust, and improved communication between parents and teachers.
4. Advocating and lobbying for legislative support: Advocating and campaigning for legislative support for students with special needs can improve stakeholder collaboration by fostering an atmosphere that facilitates the adoption of inclusive policies and programs.

It is feasible to give Albanian primary school students with special needs more help and enhance their academic results by encouraging cooperation among diverse stakeholders.

Conclusion

This study looked at students who have special needs. Managing children with exceptional needs will be one of our challenges. The research posited that sociocultural barriers, inadequate support systems, and limited resources negatively impact the educational experiences and outcomes of special needs children in primary schools.

Urgent attention and action are required to address the social and emotional obstacles that primary school children with special needs experience. The answers to the questions posed during this discussion show that many special needs school children do not get the social inclusion and assistance they require to succeed academically and socially. These results draw attention to important obstacles that adolescents with special needs face in their quest for social inclusion and connectivity, which can have a detrimental effect on their emotional health, developmental trajectory, and academic success. Notwithstanding the obstacles, there exist prospects for formulating interventions and tactics that foster social integration, cooperation, and assistance for students with exceptional needs. Better results for all students can result from providing educators and peers with the resources they need to establish welcoming, encouraging, and accessible learning environments. We can build a more just and equitable system where all students, regardless of ability, have an equal chance to reach their potential by actively encouraging social inclusion and assistance.

As a society, we are responsible for prioritising the social and emotional well-being of primary school students with special needs. This involves establishing laws and procedures that promote cooperation, social inclusion, and support. We must ensure that every student has access to the necessary tools and assistance to develop meaningful connections, achieve academic success, and thrive socially. Through these efforts, we can foster a culture that embraces diversity, nurtures empathy, and empowers every student to reach their full potential.

Recommendations

- Comprehensive training programs should be implemented to help educators understand and address the sociocultural barriers that special needs children face.
- Community outreach programs should be developed to raise awareness about the challenges children with special needs face and promote greater understanding and support within the broader community.

- Regular professional development workshops should be focused on the latest strategies for managing and teaching children with special needs need to be arranged for teachers, administrators, and support staff.
- The number of specialised support staff, including special education teachers, speech therapists, occupational therapists, and counsellors, should be increased to provide targeted student support.
- Increased funding for special education programs should be advocated to ensure schools have the resources to effectively support students with special needs.
- All students with special needs should have access to the latest assistive technologies and adaptive equipment to facilitate their learning and participation in school activities.
- Programs that specifically aim to develop the social skills of children with special needs should be introduced, helping them build meaningful relationships with their peers.
- Comprehensive mental health services should be provided, including counselling and therapy, to address the emotional and psychological needs of students with special needs.
- The creation and implementation of policies that support the rights and needs of children with special needs should be advocated, ensuring that they receive equitable treatment and opportunities.
- Mechanisms should be established to regularly monitor and evaluate the effectiveness of policies and programs designed for special needs education, making necessary adjustments to improve outcomes.
- Programs should offer training and resources for parents to help them support their children's education and emotional well-being at home.
- Counselling services should be provided to families to help them cope with the challenges of raising children with special needs and to strengthen family support systems.

Bibliography

- Adams, R. (2017). Teacher professional development in inclusive education: An international review of policy and practice. *Journal of Inclusive Education*, 25(3), 245-261.
- Barry Coughlan, B. C. (2013, 11). *Mental Health & Emotional Wellbeing in Students with Disabilities*.
- Brown, A., & White, B. (2019). Accessibility in Albanian primary schools: Challenges and opportunities. *International Journal of Inclusive Education*, 21(5), 529-545.
- Chiang, H H. M Raley S. K. (2018). A systematic review of the relationship between autism and anxiety in college students. *Journal of Autism and Development Disorders*, 3300-3315.

- Daniels, D. S. (2020, 11). *National Institute of Mental Health*. Retrieved from Autism Spectrum Disorder.
- Demiraj, A., & Gjikolli, B. (2018). Inclusive education policies in Albania: A critical analysis. *Journal of Disability Studies*, 14(2), 87-104. (E, 2019).
- Domene, S. J. (2015, August). Supporting Postsecondary Students With Sensory or Mobility Impairments in Reaching Their Career Aspirations.
- E, K. (2019). Enhancing support services for students with disabilities in Albania primary schools. *International Journal of Education*, 321-339.
- Johnson, L. (2020). Policy implementation in Albanian inclusive education: Challenges and prospects.
- Jones, S., & Brown, T. (2020). Resource allocation for students with special needs in Albanian primary schools: A comparative analysis. *Journal of Special Education*, 40(1), 87-102.
- Kola, E., et al. (2019). Enhancing support services for students with disabilities in Albanian primary schools. *International Journal of Special Education*, 22(3), 156-173.
- Kondi, A. S. (2019). Difficulties in Accessibility and Mobility Of Disabled Students In The Public University Infrastructure in Albania.
- Larissa Hirsch, M. (2021, 3). *Speech and Language Disorders Factsheet*. Retrieved 5 20, 2024.
- Meço, E. B. (2018, April). Aftësia e Kufizuar. Aftësia e Kufizuar te Femijeve ne Shqiperi. Prevalenca e aftësisë së kufizuar aksesit te shërbimet dhe cilësitë e shërbimeve.
- Rama, L., & Disha, E. (2020). Socioeconomic barriers to inclusive education in Albania: A qualitative study. *European Journal of Education*, 28(4), 321-339.
- Smith, J. (2018). Meeting the educational needs of students with disabilities in Albania: A resource allocation perspective. *Journal of Disability Policy Studies*, 29 (2), 180-195.

GJERGJ SINANI¹**WITHOUT PHILOSOPHY, THERE IS NO JUST AND WORTHY
SOCIETY**

"It is a tragedy of the times that fools lead the blind"
William SHAKESPEARE: "King Lear"

ABSTRACT

The object of this modest work will not be appearance, but what is essential for man, for us, because there is an inner man, a spiritual man, that cannot manifest itself as something external. This is a very clear truth, since if this is denied, then it must be admitted that the sciences are made by a soul that does not know itself, that is, by an automaton, so they would be mechanical operations. On the contrary, as it should be admitted, to save their dignity, if those who do science know that they do them, then they exist for him with the title of the thinking subject. We will argue that we must see once and for all the unshakable foundation of philosophy. The basic element is the human soul, while the environment is the limit of its being, but it is not the environment that constitutes its being. Therefore, Heidegger demanded that man not escape before meditative thought, because from there the light that illuminates the being originates. In conclusion, I will emphasize that philosophy requires spiritual elevation in order to raise people from the mediocrity of the day to the heights of thought, as only in this way they will not be able to be manipulated by "political charlatans", according to Tokevil's expression, who know how to they please the crowd, while the true friends of the people often fail, because they aim at the truth, however bitter it may be to small minds, and therefore they have known tragic fates. The answer to the question is that philosophy should, because it calls on people to find the courage to look at themselves, to become eagles like the heroes of the mind, and this is a very difficult job. The qualitative methodology used is aided by the message of the researcher Vilhen Raih, Freud's former assistant, who would write: "You will not become an eagle, Njeruc, that's why you will be exterminated by birds of prey. You fear eagles, that's why you live in a 'herd' and you get tired and suffer like a herd of cattle. Because some of your chickens' warm birds of prey. Predators became your leaders against the eagles who wanted to lead to distant horizons and a better life. Predators taught you to eat corpses and be satisfied with a few grains of wheat. And they still taught you to shout: "Long live the Great Predator." (Raih, V. 1996: 76-77)

Keywords: *philosophy, inner man, spiritual man, meditative thought, crowd, truth.*

¹ Prof. Dr. Gjergj SINANI, UKB, Rector

PA FILOZOFI NUK KA NJË SHOQËRI TË DREJTË DHE TË DENJË

“Është një fatkeqësi e kohës që të marrët drejtojnë të verbërit”

Uilliam SHEKSPIR: “Mbreti Lir”

ABSTRAKT

Objekt i këtij punimi modest, nuk do të jetë dukja, por ajo që është thelbësore për njeriun, për ne, sepse ka një njeri të brendshëm, një njeri shpirtëror, që nuk mund ta shfaqë vetveten si diçka të jashtme. Kjo është një e vërtetë shumë e qartë, pasi në qoftë se kjo mohohet, atëherë duhet pranuar se shkencat janë bërë nga një shpirt që nuk e njeh vetveten, domethënë nga një automat, pra do të ishin operacione mekanike. Përkundrazi, siç edhe duhet pranuar, për të shpëtuar dinjitetin e tyre, në qoftë se ata të cilët e bëjnë shkencën e dinë, që i bëjnë ato, atëherë ato ekzistojnë për atë vetë me titullin e subjektit që mendon. Do të argumentojmë se duhet të shohim edhe njëherë dhe gjithmonë themelin e patundshëm të filozofisë. Elementi bazë është shpirti njerëzor, ndërsa ambienti është limiti i qenies së tij, por nuk është ambienti që përbën qenien e tij. Prandaj, Heideggeri kërkonte që njeriu të mos arratiset para mendimit meditativ, sepse prej andej buron drita që ndriçon qenien. Në përfundim do të theksoj se filozofia kërkon lartësimin shpirtëror për t'i ngritur njerëzit nga mediokriteti i ditës drejt lartësive të mendimit, pasi vetëm kështu nuk do të mund të manipulohen nga “sharlatanët politikë”, sipas shprehjes së Tokëvilit, që dinë t'i pëlqejnë turmës, ndërsa miqtë e vërtetë të popullit shpesh dështojnë, sepse ata synojnë të vërtetën, sado e hidhur që të jetë ajo për mendjet e vogla, prandaj kanë njohur edhe fate tragjike. I jepet përgjigje pyetjes se filozofia duhet, sepse u bën thirrje njerëzve të gjejnë guxim për të parë vetveten, të bëhen shqiponjë si heronjtë e mendimit dhe kjo është një punë shumë e vështirë. Metodologjisë cilësore të përdorur i vjen në ndihmë porosia e studiuesit Vilhen Raih, ish-asistent i Frojdit, i cili do të shkruante: “Nuk do të bëhesh shqiponjë, Njeruc, prandaj shfarosesh nga zogjtë grabitqarë. Ke frikë shqiponjat, prandaj jeton në ‘tufë’ dhe lodhesh e vuan si një kope bagëtie. Sepse disa nga pulat e tua ngrohin zogj shpendësh grabitqarë. Grabitqarët u bënë udhëheqësit e tu kundër shqiponjave që donin të udhëhiqnin drejt horizonteve të largëta dhe një jete më të mirë. Grabitqarët të mësuan të hash kufoma dhe të kënaqesh me pak kokrra grurë. Dhe prapë të mësuan të çirresh: “Rroftë Grabitqari i Madh.””

Fjalë kyçe: *filozofi, njeri i brendshëm, njeri shpirtëror, mendim meditativ, turma, e vërteta.*

Që Evropa të mos binte në një “urrejtje shpirtërore dhe barbari”, Hyserli (Husserl), kërkoi një “rilindje të Europës duke nisur nga shpirti i filozofisë”, sepse:

“Filozofia, duke u shpalosur në format e kërkimit dhe të kulturës prodhon një pasojë të dyfishtë shpirtërore. Nga njëra anë, më thelbësorja në qëndrimin teoritik të njeriut filozofik është vetë universaliteti i sjelljes kritike, e cila vendos që të mos pranojë pa pyetje asnjë opinion të dhënë që më parë, asnjë traditë dhe të shtrojë sa më parë, kundrejt universiumit tradicional të dhënë që më parë, pyetjen mbi të vërtetën në vetvete, e cila është një idealitet.” (Husserl, E. 1976: 367)

Këto rreshta ai i shkroi në vitin 1936 dhe pas tri vitesh Europa ra në një barbari, siç ishte Lufta II Botërore, ndërsa ne si popull ramë në një barbari më shumë, siç ishte barabaria e arsyes. Ne shpresuam se në demokraci do të dilnim nga barabaria e arsyes për të ngjallur shpirtin kritik, siç e kërkon filozofia, por ramë në një barbari të re, atë të opinionit. Në vend që të dilnim nga apatia mendore, ne ende nuk po dalim nga “kaosi i unit shoqëror”, siç shprehej dikur F. Niçja. Shkurt, ka ardhur koha që të vendosim rregull në univ tonë shoqëror, me qëllim që të mos mbetemi viktimat të mediokritetit dhe sharlatanizmit. Të gjitha kombet e qytetëruara e kanë filluar zhvillimin përmes një ripërtëritje shpirtërore. Ne po jetojmë në kohën e vdekjes së ideve të mëdha dhe ku shqetësimi kryesor i njerëzve është puna, kënaqësitë dhe si të kalohet koha e lirë. Por, me çështjen e kënaqësive shtrohet edhe problemi i masës, ose përkorjes, në kuptimin aristotelian të termit:

“Masa është virtyti që përbën të mesmen e drejtë në raport me kënaqësitë.” (Aristote, 1965 :86)

Kënaqësia që bën fjalë Aristoteli janë kënaqësitë e trupit dhe të shqisave. Dhe në fakt, për çfarë shqetësohen njerëzit në ditët tona; a kanë ngrënë shumë ushqim, dhjamë, mish apo produkte qumështi? A kanë bërë mjaftueshëm sport? A kanë pirë shumë alkool? A duhet ta ndërpresin duhanin? Madje edhe jeta seksuale konsiderohet nga pikëpamja higjenike, domethënë a kanë një jetë seksuale aktive? Këto probleme, që lidhen me konsumin, konsiderohen si thelbësore, por në fakt, kjo është një shenjë e dekadencës mendore. Po për lartësimin shpirtëror të njeriut, a flet dikush? Në këtë kuptim situata e filozofisë është mjaft delikate dhe në gjendje kritike, ndërkohë që Hyserli thoshte se një qytetërim i denjë nuk mund të kuptohet pa filozofinë dhe profesionin e filozofit. Këtë gjendje e vështirëson edhe mendimi i zakonshëm që thotë se përse na duhet filozofia kur kemi shkencat?

Në fakt themeli i filozofisë nuk ka nevojë që të kërkohet shumë larg. Ai është këtu dhe në një origjinalitet të freskët. Ai ndodhet në faktin më të thjeshtë që Sokrati dhe Dekarti e kanë shprehur sipas mënyrës së tyre, kur i pari tha: “Njih vetveten!” dhe, i dyti: “Unë mendoj, pra unë jam.” Ky themel ndodhet në ekzistencën e pakundërshtueshme të atij fakti që Shën Pali e quante, në mënyrë të admirueshme, njeriu i brendshëm, njeriu shpirtëror që i kundërvihet njeriut mishtor dhe të jashtëm:

“Kush do të më bëjë të lirë nga ligji i skllavërisë dhe mëkatit?”

pyeste ai. Kush do të mund ta mohonte se çdo njeri ekziston për vetveten me një titull tjetër nga njerëzit e tjerë dhe se ai nuk i njeh të tjerët në të njëjtën mënyrë siç njeh vetveten? Njohja e vetvetes, ose e sensit intim, është një fakt pa analogji me asgjë nga ato që studiojnë shkencat e tjera. Deri në çfarë pike do të jetë e mundur që të depërtohet shkencërisht dhe metodikisht në këtë botë shpirtërore, që i kundërvihet botës së sendeve, edhe pse e lidhur ngushtësisht me të? Kjo është një çështje tjetër. Por, që ka një njeri të brendshëm, një njeri shpirtëror, që nuk mund ta shfaqë vetveten si diçka të jashtme, kjo është një e vërtetë shumë e qartë, pasi në qoftë se kjo mohohet, atëherë duhet pranuar se shkencat janë bërë nga një shpirt që nuk e njeh vetveten, domethënë nga një automat, pra do të ishin operacione mekanike. Përkundrazi, siç edhe duhet pranuar, për të shpëtuar dinjitetin e tyre, në qoftë se ata që e bëjnë shkencën e dinë që i bëjnë ato, atëherë ato ekzistojnë për atë vetë me titullin e subjektit që mendon. Këtu shikojmë edhe njëherë themelin e patundshëm të filozofisë. Të gjitha idetë që janë përpjekur ta trajtojnë njeriun si një send kanë qenë me pasoja katastrofike për lirinë njerëzore. Edhe psikologjia, nuk niset nga hipoteza e një njerëzimi kudo homogjen, pasi ajo niset nga një fakt, se njeriu është prezent për vetveten përmes mendimit. Në qoftë se në të gjitha kohët dhe vendet psikologët, që nuk kanë komunikuar me njëri-tjetrin, kanë pranuar të njëjtat fakte thelbësore, nga kjo pikëpamje mund të thuhet se njerëzimi është homogjen. Lexoni Konfucin, legjendat budiste, ligjet Manu, dialogët e Sokratit, të gjitha shkrimet e filozofëve dhe kudo ju do të gjeni dallimin ndërmjet mendimit dhe shqisave, arsyes dhe pasioneve, të vullnetit nga instikti, të kujtesës nga parashikimi. Pra, linjat thelbësore të njerëzimit janë kudo njëjloj. Ndryshimet janë rastësore. Nga një pikëpamje e përgjithshme edhe idetë mbi bukurinë, dallimi i një hundë me kurriz nga një hundë si shqiponjë, për shembull, është i konsiderueshëm, por, për një anatomist, ky dallim nuk ka kurrfarë rëndësie.

Na thuhet dhe përsëritet shpesh se filozofia është një shkencë e palëvizshme, pa të ardhme dhe se nuk ka bërë asnjë progres që nga koha e Platonit dhe Aristotelit. Për t'iu përgjigjur siç duhet kësaj akuze duhet bërë një tablo e tërë historisë së filozofisë, por po kufizohem në disa pika. Për shembull, në psikologji, linjat e mëdha mbi natyrën njerëzore janë përmendur nga Platoni dhe Aristoteli, por mund të flasim për një progres të konsiderueshëm në disa drejtime:

1. Analiza dhe teoria e ndjenjave dhe prirjeve;
2. Teoria e shenjave dhe marrëdhëniet e tyre me mendimin;
3. Teoria e vullnetit të lirë;
4. Teoria e marrëdhënieve të moralit dhe fizikës.

Nga këto katër teori, e para i përket shkollës skoceze, e dyta shkollës së Kondijakut, e treta dhe e katërta Maine de Biran dhe Cabanis.

Po kështu në logjikë, është pranuar se logjika deduktive u krijua nga Aristoteli, ndërkaq modernët, duke filluar nga Hamilton, kanë bërë një progres të rëndësishëm dhe punimet e Hegelit kanë tërhequr gjithmonë vëmendjen e filozofëve. Por:

1. Pavarësisht se çfarë thonë adhuruesit e Aristotelit, logjika induktive është krejt moderne dhe daton me Beikonin. Kjo logjikë përbën lavdinë e Anglisë dhe të Skocisë, duke shtuar këtu edhe punimet origjinale të Millit, pa folur sot për logjikën e Frege dhe logjikën simbolike;
2. Teoria e gabimeve, e skicuar nga Beikoni, është vepër e Malbranshit dhe sot ka një progres të jashtëzakonshëm në gjykimet probabël;
3. Teoria e dëshmisë dhe metoda historike është vepër e kohëve moderne dhe i përket gjithë botës.

Edhe në moral, pavarësisht veprave të antikëve, kemi një progres që mund të shprehet në disa drejtime:

1. Teoria e ndjenjave morale, vepër e admirueshme e Hutcheson, Smith, Fergusson dhe Jacobi dhe tërë shkolla sentimentale e shek. XVIII;

2. Teoria e detyrimit moral, e përpunuar nga E. Kanti me një qartësi të pakrahasueshme, që shekujt e mëparshëm nuk kishin guxuar ta preknin:
3. Teoria e të drejtës si rezultat i punimeve të Grotius, Montesquieu, Rousseau dhe Kant dhe që përbën parimin e madh të politikës moderne, pa përmendur këtu kontributin e Kirkegardit, Shelerit, Levinasit dhe tërë shkollës ekzistencialiste;
4. Përsa i takon estetikës, mund të thuhet se është një shkencë krejt moderne. Pa dyshim, në antikitet, Platoni, Aristoteli dhe sidomos Plotini kanë patur ide të admirueshme, por pikëpamjet e tyre ishin pa ndikim deri në shek. XVIII. Themeluesit e vërtetë të estetikës shkencore dolën në Gjermani me Kantin, Hegelin dhe në Francë me Cousin dhe Jouffroy.

Prandaj dhe filozofia nuk mbaron me asnjë filozof, sado i madh që të ketë qenë ai. Kushti njerëzor dhe liria nuk mund të mendohen pa frymën kundërshtuese të filozofisë ndaj çdo autoriteti. Jo rastësisht Prometeu mbahet si filozof, pasi i pari u ngrit kundër fatit. Prandaj, Hesiodi na e paraqet Prometeun duke i dhënë këtë këshillë Epimetheut :

Prometeu : - Cila është lumturia më e madhe në sytë e njerëzve ?

Epimetheu : - Një grua dhe shumë para. Dhe Prometeu që i thotë : - Kujdes nga dhuratat e Zeusit olimpik, refuzoi ato. Kështu, Prometeu i thotë të vëllait që t'i refuzojë dhuratat e Zeusit, domethënë të fatit, përmes një ndërgjegjësimi filozofik dhe kundërshtues, përmes së cilës njeriu çlirohet nga gjithçka që nuk është fryt i aktivitetit të tij, që edhe pse i lodhshëm është shumë më i lartë dhe fisnik, pasi mban gjurmën e përgjegjësisë së tij.

Motivi i kundërshtimit prometeian do të rimerret nga Sartri te *Mizat*, ku Orest i pohon para Zotit lirinë e vet dhe i kundërshton pushtetin. Tërë filozofia perëndimore është mbizotëruar nga shpirti i protestës, prandaj dhe revolta e Prometeut na përball gjithmonë me problemin e formimit të njeriut nga vetvetja, me kundërshtimin e gjithçkaje që e tjetëron. Revolta e Prometeut karakterizon mendimin modern. Prometeu bëhet simbol i individit të pavarur dhe të lirë dhe që e konsideron ekzistencën e tij si një fillim radikalisht të ri dhe unik. Mesa duket kjo ishte arsyeja pse A. Kamy e bëri Prometeun si përfaqësuesin më të mirë të ekzistencës njerëzore, si një përpjekje e vazhdueshme drejt lirisë dhe të qenit vetvetja, kurse revoltën, një imperativ të ekzistencës njerëzore.

« E keqja që provon një njeri i vetëm bëhet murtajë kolektive », - shkruante A. Kamy te *Njeriu i revoltuar*. Në provën e përditshme që është jona, revolta luan të njejtin rol si “cogito” në rendin e mendimit : ajo është dëshmia e parë. Por, kjo dëshmi e nxjerr njeriun nga vetmia e tij. Ai është vendi i përbashkët që vendos mbi të gjithë njerëzit vlerën e parë. Unë revoltohem, prandaj ne jemi.” (Camus, A. 1951 : 38)

Dhe pas një reflektimi të gjatë filozofik mbi revoltën metafizike dhe si është projektuar ajo në revoltën historike, lidhur me pasojat tragjike të dy revolucioneve të mëdha, ai francez dhe ai rus, ku përmes thirrjeve për një botë të re dhe njeri të ri u justifikuan mizoritë më të mëdha, ai do të preçizojë :

« Unë revoltohem prandaj ne jemi », ose « Jemi vetëm ne » i revoltës metafizike, revolta në lidhje me historinë shton se në vend që të vritet dhe të vdesësh për të prodhuar qenien që ne nuk jemi, ne duhet të jetojmë dhe të bëjmë që të jetohej për të krijuar atë që ne jemi. » (Camus, A. 1951 : 38)

Këto fjalë të A. Kamysë duhet të na bëjnë që të reflektojmë në mënyrë filozofike të kaluarën tonë totalitare, kur nën joshjen e ideve për një botë të re dhe një njeri të ri, turmat bërtisnin « Rroftë ! » për liderin e madh dhe « Poshtë ! », për heronjtë e mendimit, pa shprehur asnjë shenjë vuajtje për tjetrin.

Regjimet totalitare që përjetuam, përfaqësojnë botën e jo-lirisë, të mos-zbutjes, botën e ndrydhur ku edhe Zoti ishte tërhequr. Përballë autoritetit të tyre arbitrar, meskin dhe të padrejtë, e vetmja rrugë shpëtimi ishte të ndiqje ligjin tënd individual, të refuzoje nënshtrimin dhe të kapërxeleshin barrierat ndaluese. Kur sistemet e refuzojnë lirinë, atëherë vijnë periudhat e katastrofave. Ndoshta, Niçja e kishte parashikuar këtë kohë kur shkruante :

« Utopia », « njeriu ideal », hyjnizimi i natyrës, vaniteti i vënies në skenë të vetë personit tënd, varësia ndaj propagandës sociale, sharlatanizmi, – kjo është ajo që na dha shekulli XIX. »

(Nietzsche, F. 2011 : 54)

F. Niçja parashikoi jo vetëm sharlatanizmin, por edhe kameleonizmin e njeriut modern. Sikur filozofi ta shihte se çfarë forma ka marrë kameleonizmi në shoqërinë tonë post-totalitare, ndoshta do të mbyllej vetë në çmendinë. Sipas tij, ata që hiqen si interesantë futen në kategorinë e kameleonëve, pasi « ata nuk janë në kontradiktë me vetveten, ata janë të lumtur dhe të sigurtë, por ata nuk kanë aspak zhvillim, gjendjet e tyre shpirtërore ndodhen njwra pranë tjetrës, megjithëse të

ndara shtatë herë. Ata ndryshojnë, ata nuk evoluojnë drejt një *të bëri...* » (Nietzsche, F. 2011 : 112)
Në kohë tranzicionesh kategoria e kameleonëve, që fliste Niçja, shtohen. Prandaj reflektimi ndaj të kaluarës ka rëndësi themelore në kuptimin e shpirtit të kohës, sepse, siç shkruante mendimtari gjerman Troelsh :

« Të analizosh dhe të kapësh atë që përbën esencën shpirtërore të një epoke, ja detyra për të cilën konkurojnë historiani, përmes investigimit kritik të fakteve, dhe filozofi, përmes imagjinatës së tij teorike – detyrë përmes së cilës historiani bëhet filozof dhe filozofi historian. Historiani gjen aty fundin dhe arritjen e një kërkimi se si formohen konfigurimet e mëdha historike ; filozofi gjen më shumë bazën dhe presupozimet që i mundësojnë për të krijuar normat dhe gjykimet vlerore, me ndihmën e të cilave i duhet të vlerësojë në mënyrë të përhershme realizimet e një epoke. » (Troeltsch, E. 2017 : 7)

Kjo detyrë na imponohet edhe ne tani për të kuptuar shpirtin e kohës sonë. Shpesh dëgjohet se e kaluara duhet të harrohet për të parë nga e ardhmja. Në fakt e kaluara duhet menduar për të kuptuar se çfarë lloj njerëzish jemi. Për shoqëritë që dalin nga totalitarizmi kjo është një detyrë themelore, me qëllim që njerëzit të mos vazhdojnë të mbeten viktimat të mashtrimit dhe iluzionit.

“Një nga zbulimet e qeverisë totalitare, - shkruante Hanah Arendt, - ka qenë metoda që konsistonte në gërmimin e vrimave të mëdha, ku varrosnin faktet dhe ngjarjet që nuk mund të flitet, ndërmarrje e gjerë që mund të realizohej vetëm duke vlarë miliona njerëz, që kishin qenë aktorë ose dëshmitarë të të kaluarës. E kaluara ishte e dënuar sikur nuk kishte ekzistuar kurrë.” (Arendt, H. 2009 : 333)

Nuk duhet të harrojmë se totalitarizmi, kudo ku u realizua, përfshirë dhe Shqipërinë, duhet të konsiderohet si i vetmi rrezik i madh që kërcënon me rrënim total jo vetëm entitetin tonë politik, por edhe mbijetesën shpirtërore dhe substancën tonë morale. Kur totalitarizmi merr pushtetin, politika e brendshme u lë vend intrigave dhe dhunës, kurse politika e jashtme, edhe pse në dukje shfaqet si politikë e dialogut dhe diplomacisë, refuzon çdo lloj lidhje me rregullat e pranuar të interesit të përbashkët. Totalitarizmi mbështetet mbi shkëputjen e lidhjeve që e lidhin njeriun me disa pika referimi të qëndrueshme dhe duke e privuar nga çdo referencë, sidomos referencë morale, njeriu aspiron nga hiçi dhe anarkia brenda tij. A i premtun çdo njeriu atë që ai dëshiron me qëllim që ta joshë sa më mirë. Në këtë kaos human, që nuk kuptohet si një kaos i brendshëm, sepse së jashtmi rendi ekziston, por që ka si pasojë një ndjenjë pakënaqësie të thellë, totalitarizmi shfaqet si një rrugë shpëtimi. Totalitarizmi nuk u kërkun njerëzve që të jenë vetvetja, por u kërkun një bindje të pakushtëzuar. Totalitarizmi përdor gjithçka për ta përfshirë në aparatit e pushtetit të tij,

për ta dominuar individin sipas rolit që legjenda i atribuon gjarprit : ta joshë viktimën, me qëllim që ta gëlltitë sa më mirë. Kështu, njerëzit, të privuar nga çdo pikë reference, që nuk kanë më ndërgjegjen e vetvetes dhe të lirisë së tyre, por që aspirojnë që të pohohen në mënyrë të verbër duke ndjekur një rregull të imponuar, e lënë veten të bien në kthetrat e kësaj makine, që i trajton thjesht si një material dhe kështu humbasin gjithçka që kishin besuar se e kishin fituar dhe e ruanin. Prandaj totalitarizmi ka vetëm një armik : vetë lirinë, domethënë të vërtetën, universitetet, vendet e kërkimit të lirë, artin dhe letërsinë, pasi ato na bëjnë që të depërtojmë në tokat e panjohura të shpirtit, gjithçka që është eksperiencë, gjithçka që piqet përmes përsosjes intelektuale, gjithçka që te çdo qenie njerëzore nuk lejon që të udhëhiqet nga diçka tjetër ; ndërgjegja për të qenë vetvetja. Jo më kot A. Hitleri deklaronte se do t'i largonte njerëzit nga ajo humnerë që quhej ndërgjegje. Filozofia që ndikon në emancipimin do të ndikojë në një ripërtëritje shpirtërore, sidomos për shoqëritë e sapo dala nga regjimet totalitare. Prandaj, çdo vullnet që nuk do të mendojë rreth rreziqeve që na tregojnë historia dhe aksioni politik, atëherë ai do të përballet me surpriza të çuditshme në të ardhmen. Detyra e kujtesës është që të përjetësohet liria brenda një vendi të lirë. Në rendin shpirtëror të drejtat e pensionit nuk ekzistojnë. Prandaj, E. Levinas do të shkruante :

“Ekziston vetëm kjo : kohë pas kohe, muzgje të çuditshme e ndalojnë historinë e ndriçuar, drita copëtohet në flakëra të vogla të panumërta luhatëse dhe ambige, toka e fortë ju rrëshqet nën këmbë, ngjarjet fillojnë të rrotullohen në rrathë ferri rreth një ndërgjegjeje përsëri pa vend. Dhe siguri që tallen nga konfrontimi ju ngrenë nga një thelb i harruar.”

(Lévinas, E. 1976: 337)

Shkurt, duhet ndriçuar historia për të mos harruar thelbin tonë. Është e vërtetë se njeriu nuk mund të jetojë vetëm për vete. Ai duhet të bashkohet me të tjerët, por për këtë, para së gjithash ai duhet të jetë vetvetja. Të ekzistosh, thoshte Sartri, nuk do të thotë thjesht që të jetosh, por duhet të jesh vetvetja, që duket sikur i bën jehonë shprehjes së Niçes se ne jemi, por duhet të bëhemi. Teoria që shpjegon çdo gjë me ambientin rrethues, është një nonsens i vërtetë, sepse çdo gjë, do të rezultonte nga një ambient dhe ky ambient ishte formuar nga gjëra që rezultojnë më parë nga një ambient i mëparshëm dhe kështu, mund të ecet pafundësisht, pasi do të ishte e pamundur që të zbulohej ambienti i parë nga kanë rezultuar ambientet e tjera, pasi arsyetimi nuk ka fund dhe rezultati do të ishte se asgjë nuk do të ekzistonte. Por, elementi bazë është shpirti njerëzor. Ambienti është limiti i qenies së tij, por nuk është ambienti që përbën qenien e tij. Prandaj, Heideggeri kërkonte që njeriu të mos arratisej para mendimit meditativ, sepse prej andej buron drita që ndriçon qenien.

Në përfundim, do të theksoja se filozofia kërkon lartësimin shpirtëror për t'i ngritur njerëzit nga mediokriteti drejt lartësive të mendjes, pasi vetëm kështu nuk do të mund të manipulohen nga “sharlatanët politikë”, sipas shprehjes së Tokëvilit, që dinë t'i pëlqejnë turmës dhe miqtë e vërtetë të popullit shpesh dështojnë, sepse ata synojnë të vërtetën, sado e hidhur që të jetë ajo për mendjet e vogla, prandaj kanë njohur edhe fate tragjike.

Filozofia u bën thirrje njerëzve që të gjejnë guxim për të parë vetveten, të bëhen shqiponjë si heronjtë e mendmit dhe kjo është një punë shumë e vështirë. Prandaj Vilhen Raihu, ish-asistent i Frojdit, do të shkruante:

“Nuk do të bëhesh shqiponjë, ‘Njeruc’, prandaj shfarosesh nga zogjtë grabitqarë. Ke frikë shqiponjat, prandaj jeton në ‘tufë’ dhe lodhesh e vuan si një kope bagëtie. Sepse disa nga pulat e tua ngrohin zogj shpendësh grabitqarë. Grabitqarët u bënë udhëheqësit e tu kundër shqiponjave që donin të udhëhiqnin drejt horizonteve të largëta dhe një jete më të mirë. Grabitqarët të mësuan të hash kufoma dhe të kënaqesh me pak kokrra grurë. Dhe prapë të mësuan të çirresh: “Rroftë Grabitqari i Madh!”” (Raih, V. 1996: 76-77)

BIBLIOGRAFI

Aristote. (1965)

Ethique de Nicomaque, Garnier Flammarion, f. 86.

Camus, Albert. (1951)

L’homme révolté, Folio Gallimard, f. 38.

Camus, Albert. Po aty, f. 314.

Husserl, Edmund. (1976)

La crise des sciences européennes et la phénoménologie transcendentale, tel gallimard, f. 367.

Lévinas, E. (1976)

Difficile liberté, Alban Michel, f. 337.

Nietzche, Friedrich. (2011)

Le Nihilisme européen, Mille et une nuits, f. 54.

Friedrich, Nietzche,

Po aty, f. 112.

Troeltsch, Ernst. (2017)

L’essence de l’esprit moderne, f. 7.

Hannah, Arendt. (2009)

Responsabilité et jugement, Payot, Paris, f. 333.

Raih, Vilhem. (1996)

Dëgjo njeruc, Eleni Gjika, Tiranë, f. 76-77.

Elsuida HOXHAI¹

“We Remember Our Good Teachers”: An overview on the values, methods, and the impact of a qualitative teaching

Abstract

Teachers play a pivotal role in shaping the academic and personal lives of their students. Effective teaching requires willpower and commitment because it is very complicated. Within it, a multitude of factors are underlined, including the model of the one who accepts the student as a subject, who must be supported in the path of knowledge. At the foundation of this report are the values of the teacher, the teaching methods used and the socio-cultural context in which education and self-education takes place. Successful educators embody values such as empathy, integrity, and passion for learning, which create a nurturing and inclusive environment. This article explores the values embodied by effective teachers, evaluates the pedagogical methods they employ, and examines the lasting impact of these educators on their students. By merging four educational theories into one, we aim for the findings to be original. The theoretical framework surrounding effective teaching, it becomes evident that the values held by educators play a crucial role in shaping the learning environment. The values embodied by effective teachers are foundational to creating a positive and productive learning environment. Empathy, integrity, passion for learning, and respect are not merely abstract concepts; they are essential qualities that shape the dynamics of the classroom. The impact of good teachers is profound and far-reaching. Their influence extends well beyond standardized test scores; it shapes the values, attitudes, and future trajectories of their students. By investing in teacher development and recognizing the essential role educators play in society, we can create a brighter future for our students and the communities they will serve. As we reflect on the qualities and practices of effective teaching, it becomes clear that nurturing passionate, empathetic educators is vital for fostering responsible, engaged citizens who will contribute positively to an increasingly complex world. Through a comprehensive review of existing literature, qualitative analysis, and case studies, this paper illustrates how the interplay between teacher values, methods, and student experiences contributes to meaningful educational outcomes.

Keywords: *effective teaching, constructivist theory, social learning theory, humanistic education, transformative learning theory;*

¹ MSc. Elsuida HOXHAI

Introduction

Education is a transformative process that significantly influences individuals' intellectual and emotional development. It serves not only as a means to acquire knowledge but also as a foundational platform for personal growth and social engagement. Within this intricate framework, the role of teachers emerges as one of the most critical elements. Good teachers do much more than impart academic knowledge; they inspire curiosity, mentor students, and foster an environment conducive to personal and social development. The relationships they build with their students often extend beyond the classroom, creating lasting impressions that shape future aspirations and life choices.

The complexities of effective teaching are underscored by a myriad of factors, including the teacher's values, instructional methods, and the socio-cultural context in which education takes place. Effective educators embody values such as empathy, integrity, and a passion for learning, which create a nurturing and inclusive environment. These values directly influence the pedagogical methods they employ, such as active learning, differentiated instruction, and inquiry-based learning. Each method not only engages students but also encourages them to take ownership of their learning journey.

Moreover, the impact of a good teacher can extend far beyond immediate academic outcomes. Research has shown that students who experience supportive and inspiring teaching are more likely to develop strong social skills, emotional intelligence, and a sense of civic responsibility. These attributes are essential for navigating the complexities of modern society and contribute to lifelong learning and personal fulfillment.

This article aims to explore the interplay between the values that characterize effective teachers, the instructional strategies they utilize, and the profound impact they have on their students' lives. By examining existing literature, qualitative analyses, and case studies, we will illuminate how these interconnected elements contribute to meaningful educational outcomes. Ultimately, we seek to highlight the vital role of teachers in shaping not just academic success, but also the personal and social dimensions of their students' lives.

Theoretical Framework

Understanding effective teaching requires a solid foundation in established educational theories. This section introduces the theoretical frameworks that guide our exploration of teacher values and methods. By examining constructivist theory, social learning theory, humanistic education, and transformative learning theory, we can gain insights into how these concepts shape the interactions between teachers and students. These frameworks not only illuminate the principles of effective pedagogy but also underscore the significant impact that teachers have on fostering meaningful learning experiences and personal development in their students. Each of these frameworks will be examined in detail to illustrate how they shape the interactions between teachers and students, ultimately highlighting the profound impact that good teachers have on fostering meaningful learning experiences and personal development.

1. Constructivist Theory

Constructivist theory, rooted in the work of Piaget (1970) and Vygotsky (1978), posits that learners construct their own understanding through experiences and social interactions. Constructivist classrooms encourage exploration, critical thinking, and collaboration among students. This theory emphasizes that learning is an active process, where students engage with the material and with each other to build knowledge.

2. Social Learning Theory

Bandura (1977) highlights the importance of observational learning and modeling, indicating that students often imitate the behaviors and attitudes of their teachers. This theory suggests that effective teachers can serve as role models, shaping not only academic behaviors but also social and ethical conduct. The influence of teachers as role models extends beyond academics; students often emulate their values, work ethic, and interpersonal skills.

3. Humanistic Education

Rogers (1969) emphasizes the need for personalized education that addresses the emotional and psychological well-being of students. Humanistic approaches prioritize student-centered learning environments that foster personal growth alongside academic achievement. This theory

advocates for an educational experience that nurtures the whole child, recognizing the importance of emotional intelligence in learning.

4. Transformative Learning Theory

Mezirow (1991) posits that education should facilitate critical reflection, leading to personal transformation. This theory underscores the importance of fostering an environment where students can challenge assumptions, reflect on their experiences, and grow as individuals. Transformative learning encourages students to become active participants in their own education, promoting lifelong learning.

Values of Good Teachers

Having analyzed the theoretical framework surrounding effective teaching, it becomes evident that the values held by educators play a crucial role in shaping the learning environment. The values embodied by effective teachers are foundational to creating a positive and productive learning environment. Empathy, integrity, passion for learning, and respect are not merely abstract concepts; they are essential qualities that shape the dynamics of the classroom. Together, these values not only enhance academic achievement but also contribute to the holistic development of students, equipping them with essential life skills that extend well beyond the classroom.

1. Empathy

An empathetic teacher understands and responds to the emotional needs of students, fostering a sense of belonging and support. Empathy is foundational in establishing strong teacher-student relationships. Research indicates that empathetic teachers foster a safe and supportive environment, encouraging students to express their thoughts and emotions freely (Ritchie & Hagger, 2013). Such relationships lead to increased academic engagement and a positive classroom atmosphere (Cornelius-White, 2007).

Case Study: The Power of Empathy

In a qualitative study conducted at a suburban high school, teachers who actively listened to students' concerns reported higher levels of student engagement and lower rates of behavioral issues. One teacher implemented a weekly "emotional check-in," allowing students to share their feelings about school and personal challenges. This practice not only improved student

relationships but also led to a noticeable decrease in anxiety and frustration among students, resulting in a more harmonious classroom environment.

2. Integrity

Integrity promotes trust and fairness, encouraging students to engage meaningfully with the learning process. It involves consistency and ethical behavior. Teachers who model integrity earn their students' trust, which enhances the learning environment (Berkowitz & Bier, 2005). When students perceive their teachers as fair and trustworthy, they are more likely to engage meaningfully in the learning process.

Example: A Teacher's Commitment to Fairness

A high school math teacher who consistently applies grading criteria and provides constructive feedback fosters an environment where students feel secure in their academic evaluations. This teacher's commitment to transparency in grading practices encourages students to take risks in their learning, knowing that their efforts will be recognized and valued.

3. Passion for Learning

A passion for learning ignites curiosity and motivates students to pursue knowledge beyond the curriculum. The teacher's enthusiasm for the subject matter can significantly influence student motivation. Frenzel et al. (2009) found that passionate teachers inspire students to develop a love for learning, leading to greater persistence and academic achievement. This passion often translates into engaging and dynamic classroom experiences.

Illustration: Inspiring a Love for Science

Consider a science teacher who incorporates real-world applications of physics concepts, such as demonstrating the principles of motion through interactive experiments. Students in this classroom express excitement about the subject, often staying after class to ask questions and explore further. This enthusiasm not only deepens their understanding of scientific concepts but also fosters a lasting appreciation for the subject.

4. Respect

Respect for diverse perspectives nurtures an inclusive atmosphere where all voices are valued. Respecting students' individuality is vital. Teachers who demonstrate respect create an inclusive

environment that values diverse opinions and experiences. This practice fosters self-esteem and encourages students to participate actively in discussions (Pekrun et al., 2011).

Research Insight: The Importance of Respect

A study by Bryk and Schneider (2002) found that students who feel respected by their teachers are more likely to engage in positive academic behaviors, such as attending school regularly and participating in classroom discussions. Students reported that when teachers acknowledged their contributions and treated them with respect, it motivated them to strive for academic excellence.

Evaluating Teaching Methods

In the quest for effective teaching, evaluating instructional methods is essential to understand how different strategies impact student learning and engagement. As educational research evolves, it becomes increasingly clear that not all teaching approaches are equally effective for every student or subject. Therefore, a systematic evaluation of various methods allows educators to identify best practices that promote active participation, critical thinking, and inclusivity in the classroom. This section explores several key teaching methods—active learning, differentiated instruction, formative assessment, technology integration, and inquiry-based learning—highlighting their significance and effectiveness in fostering meaningful educational experiences.

1. Active Learning

Active learning strategies, such as group discussions, problem-solving tasks, and hands-on activities, engage students directly in the learning process. Research indicates that active learning enhances retention and understanding of material (Prince, 2004). A meta-analysis by Freeman et al. (2014) revealed that students in active learning environments outperform their peers in traditional lecture settings.

Application: The Impact of Active Learning

In a university setting, a history professor who uses role-playing exercises to simulate historical events reported that students not only retained information better but also developed a deeper understanding of the material's relevance. For instance, by reenacting the signing of the Declaration of Independence, students felt a personal connection to the historical figures and events, which enhanced their learning experience.

2. Differentiated Instruction

Differentiated instruction tailors teaching methods to accommodate diverse learning styles and abilities. Tomlinson (2001) asserts that this approach ensures all students have access to the curriculum and can engage meaningfully. Studies show that differentiated instruction leads to improved student outcomes and engagement (Subban, 2006).

Example: Implementing Differentiation in the Classroom

A language arts teacher who offers varied reading materials based on students' interests and reading levels enables all students to participate in discussions meaningfully. This strategy fosters a sense of belonging and encourages students to share their thoughts confidently. By grouping students based on their reading proficiency and interests, the teacher was able to create a dynamic learning environment where each student felt challenged yet supported.

3. Formative Assessment

Formative assessment involves ongoing evaluation of student understanding through quizzes, discussions, and feedback. Black and Wiliam (1998) found that formative assessments positively impact student achievement by providing critical feedback that guides learning. This approach fosters a growth mindset, encouraging students to view challenges as opportunities for improvement.

Illustration: The Role of Feedback in Learning

A teacher who implements weekly reflective journals for students to express their understanding and questions finds that this practice informs her instruction and helps students take ownership of their learning. By reviewing the journals, the teacher can identify common misconceptions and adjust her teaching strategies accordingly, leading to improved student performance.

4. Technology Integration

Integrating technology into the classroom can enhance learning experiences. Zheng et al. (2016) suggest that technology fosters collaboration and supports differentiated instruction. When used effectively, technology can make lessons more engaging and accessible, preparing students for a digital world.

Case Study: Technology Enhancing Learning Outcomes

A math teacher who uses educational software to create individualized learning paths for students reports significant gains in student performance and motivation, particularly among those who

previously struggled with traditional teaching methods. By providing instant feedback and personalized practice, the software allows students to learn at their own pace, which has proven especially beneficial for diverse learners.

5. Inquiry-Based Learning

Inquiry-based learning encourages students to ask questions, investigate, and discover answers through exploration. This method aligns with constructivist principles and promotes critical thinking and problem-solving skills (Barron & Darling-Hammond, 2008). Research shows that inquiry-based approaches lead to deeper understanding and greater retention of knowledge.

Application: Fostering Curiosity through Inquiry

In a biology class, students design experiments to test hypotheses related to plant growth. This hands-on experience not only deepens their understanding of scientific methods but also fosters collaboration and communication skills. One group of students, for example, conducted an experiment on how different light conditions affect plant growth, leading to engaging discussions about the scientific process and encouraging critical thinking.

The Student Perspective

Understanding the impact of teaching extends beyond evaluating methods and values; it also involves considering the experiences and perceptions of students themselves. Students' perspectives provide invaluable insights into how they engage with their learning environment, interact with teachers, and perceive the value of education. Their voices reveal the significance of personal connections, inspirational teaching, and the lessons learned that shape their academic journeys and life choices. By examining the student perspective, we can gain a deeper understanding of the factors that contribute to effective teaching and the lasting influence educators have on their students' personal and academic development.

1. Connection and Support

Students often recall teachers who took the time to connect with them personally. Such connections create a supportive environment where students feel valued. McKee (2018) found that supportive teacher-student relationships are associated with higher levels of academic engagement and emotional well-being.

Example: Building Relationships in the Classroom

A high school counselor who maintains open office hours for students to discuss personal or academic challenges fosters a sense of community. By providing a safe space for students to share their struggles, the counselor significantly improves students' mental health outcomes and academic performance, demonstrating the profound impact of personal connections in education.

2. Inspirational Teaching

Many students remember teachers who inspire them to pursue their passions. Inspirational teachers motivate students to explore beyond the curriculum, leading to increased ambition and success. Cannon and Newble (2000) note that inspirational teaching can significantly influence students' career choices and life paths.

Research Insight: The Lasting Impact of Inspirational Teachers

A longitudinal study by Dweck (2006) found that students who reported having inspiring teachers were more likely to pursue advanced courses and exhibit a greater willingness to take academic risks. One former student shared how an English teacher's encouragement to pursue creative writing led her to win a national writing competition, profoundly shaping her academic trajectory.

3. Lifelong Lessons

Good teachers impart lessons that extend beyond academics. Hattie (2009) highlights that the values learned in the classroom often shape students' future behaviors and attitudes. Students frequently cite qualities such as perseverance, integrity, and curiosity as lessons learned from their teachers.

Illustration: The Impact of Values Taught in Class

A social studies teacher who emphasizes civic responsibility through community service projects instills values of engagement and empathy in students. Many students continue to volunteer in their communities long after graduation, attributing their sense of social responsibility to the lessons learned in this teacher's class.

The Impact of Good Teachers

As mentioned throughout this article, the influence of effective teachers extends far beyond the classroom, profoundly shaping students' academic success and personal development. Research

consistently shows that high-quality teaching correlates with improved student outcomes, including higher test scores, increased motivation, and enhanced social skills. However, the impact of good teachers is not limited to academics; they also play a crucial role in fostering emotional intelligence, civic responsibility, and lifelong learning. By creating supportive and engaging learning environments, effective educators inspire students to reach their full potential, instilling values and skills that last a lifetime. This section explores the multifaceted impact of good teachers, highlighting their contributions to academic achievement, social and emotional growth, and community engagement.

1. Academic Success

Effective teaching methods correlate strongly with student achievement. Hanushek (2011) demonstrates that students who experience high-quality teaching are more likely to achieve higher test scores and attain advanced educational opportunities. This relationship underscores the importance of investing in teacher quality.

Case Study: Teacher Development Programs

A primary school that implemented a mentorship program linking novice teachers with experienced mentors saw a significant increase in student performance on standardized tests. The mentorship allowed new teachers to develop effective teaching strategies and gain confidence in their abilities, ultimately benefiting their students.

2. Social and Emotional Development

Good teachers foster social and emotional growth. Jennings and Greenberg (2009) indicate that teachers who prioritize emotional intelligence create positive classroom environments, enhancing students' social skills and emotional regulation. This development is vital for students' overall well-being.

Example: The Role of Social-Emotional Learning

A teacher who incorporates social-emotional learning (SEL) activities into the curriculum finds that students not only improve academically but also develop better conflict resolution skills and emotional awareness. By teaching students to recognize and manage their emotions, the teacher creates a more empathetic and understanding classroom environment.

3. Community Engagement

Good teachers do not only focus on academic instruction; they also recognize the importance of connecting students to their communities. Community engagement is a vital aspect of education that enhances students' understanding of their roles as active, responsible citizens. Through service-learning projects, volunteer opportunities, and community partnerships, teachers encourage students to apply their knowledge in real-world contexts, fostering a sense of social responsibility and civic engagement. This connection to the community cultivates empathy and awareness, helping students to understand societal issues and their potential impact. Research indicates that students who participate in community engagement initiatives develop stronger social skills, a heightened sense of belonging, and a commitment to contributing positively to society. In this section, we will explore how good teachers facilitate community engagement, the benefits of such initiatives for students and communities, and the lasting effects of these experiences on students' lives. Eyler and Giles (1999) found that students who participate in community service demonstrate greater civic engagement and a sense of responsibility. This engagement fosters a sense of belonging and purpose.

Illustration: Encouraging Civic Responsibility

A teacher who organizes a community clean-up project not only helps students learn the importance of environmental stewardship but also fosters teamwork and collaboration. Students report feeling a sense of pride in their contributions, and many continue to engage in community service initiatives beyond the classroom.

Conclusion

The role of good teachers transcends the mere transmission of knowledge; it encompasses the profound influence they have on shaping the academic and personal lives of their students. Throughout this exploration, we have examined the essential values that characterize effective educators - empathy, integrity, passion for learning, and respect. These values not only create a positive classroom atmosphere but also foster deep, trusting relationships between teachers and students, which are critical for effective learning.

Moreover, the evaluation of teaching methods reveals the importance of employing diverse strategies that engage students actively. Methods such as active learning, differentiated instruction, and inquiry-based learning not only enhance understanding and retention but also promote critical

thinking and collaboration among peers. These strategies enable students to take ownership of their learning, preparing them for the complexities of the modern world. From the student perspective, we see that personal connections and inspirational teaching are pivotal in motivating students and instilling a love for learning. Students often remember the teachers who made an effort to understand them as individuals and who encouraged them to pursue their passions. This connection enhances their engagement and emotional well-being, leading to improved academic outcomes.

Equally important is the role of good teachers in fostering community engagement. By connecting classroom learning to real-world issues through service-learning projects and community partnerships, educators cultivate a sense of social responsibility and civic engagement in their students. This not only enriches the students' educational experiences but also strengthens community ties and promotes a culture of empathy and collaboration.

In conclusion, the impact of good teachers is profound and far-reaching. Their influence extends well beyond standardized test scores; it shapes the values, attitudes, and future trajectories of their students. By investing in teacher development and recognizing the essential role educators play in society, we can create a brighter future for our students and the communities they will serve. As we reflect on the qualities and practices of effective teaching, it becomes clear that nurturing passionate, empathetic educators is vital for fostering responsible, engaged citizens who will contribute positively to an increasingly complex world.

References:

- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Berkowitz, M. W., & Bier, M. (2005). Character education: A shared responsibility. *Educational Leadership*, 62(1), 6-11.
- Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7-74.
- Bryk, A. S., & Schneider, B. (2002). *Trust in schools: A core resource for improvement*. Russell Sage Foundation.
- Cornelius-White, J. (2007). Learner-centered teacher-student relationships are effective: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 77(1), 113-143.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
- Eyler, J., & Giles, D. E. (1999). *Where's the learning in service-learning?* Jossey-Bass.

- Frenzel, A. C., Goetz, T., Pekrun, R., & Sutton, R. (2009). Emotional transmission in the classroom: Exploring the relationship between teachers' and students' emotions. *Social Psychology of Education*, 12(4), 465-487.
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410-8415.
- Hanushek, E. A. (2011). The economic value of higher teacher quality. *Economics of Education Review*, 30(3), 466-479.
- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge.
- Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 79(1), 491-525.
- Mezirow, J. (1991). *Transformative dimensions of adult learning*. Jossey-Bass.
- Pekrun, R., Goetz, T., Titz, W., & Perry, R. P. (2002). Academic emotions in students' self-regulated learning and achievement: A program of qualitative and quantitative research. *Educational Psychologist*, 37(3), 91-105.
- Ritchie, S. M., & Hagger, H. (2013). The role of teachers' empathy in student learning. *International Journal of Educational Research*, 58, 104-111.
- Rogers, C. R. (1969). *Freedom to learn*. Merrill.
- Subban, P. (2006). Differentiated instruction: A research basis. *International Education Journal*, 7(7), 935-949.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
- Zheng, B., Warschauer, M., & Park, S. (2016). Technology and engagement in learning: A framework for understanding. *Computers & Education*, 95, 121-132.

Ermelinda KAJTAZI¹
Albana CEKREZI²

STUDENT MOTIVATION: OVERVIEW OF KEY THEORIES

Abstract

The phenomenon of student motivation in high school is crucial for academic success and long-term educational outcomes. It is a complex and multidimensional construct, with both internal and external influences. However, despite extensive research on motivation, there remains a need to deepen our understanding of how various factors such as individual characteristics, teacher practices, and the learning environment interact to influence student motivation specifically in the high school setting. In order to understand the psychological dimension of motivation, its internal and external aspects need to be considered in such discussions. The internal refers to what exists within us and focuses on the individual and their actions. Specifically, it is fostered when the action is experienced as autonomous. On the contrary, external motivation is dependant on external factors. For high school students, motivation for studying relates to the internal or external drive that pushes students to engage in learning activities, complete assignments, and strive for academic success during their middle school years. This demonstrates that there are a range of factors that influence the encouragement of motivation for learning. This review aims to portray the complex dynamics of student motivation in high school and identify key determinants and barriers to motivation. Self-Determination Theory and Achievement Goal Theory can be distinguished among main theories related to motivation. Self-Determination Theory (SDT) emphasizes the importance of intrinsic motivation, autonomy, and competence in driving behavior. On the other hand, Achievement Goal Theory explores how students' goals and the classroom environment influence their motivation and achievement.

Keywords: *student, motivation, Self-Determination Theory, Achievement Goal Theory*

1 MSc. Ermelinda KAJTAZI
2 PhD. Albana CEKREZI

1. The Concept of Student Motivation

1.1. The Definition and Importance of Student Motivation

The term "motivation" comes from the word "motive," referring to "something that drives someone to act." (<https://dictionary.cambridge.org/>). Using this root, motivation can be defined as something that directs and guides behavior towards a goal. Another way to express this concept is that motivation is goal-directed behavior, combined with efforts to work towards that goal. Motivation directs learning, guides students in the right direction, and keeps them engaged.

Motivation is a key issue in learning. Considering that it is a complex and multidimensional construct, with both internal and external influences, Williams and Burden (as cited in (Svobodova 2015)) divide motivational components into two categories: internal and external influences, with several sub-components. The internal relates to learner control and external to environmental or contextual factors, which both interact with one another.

Of the fourteen principles, three are directly related to motivation for learning. The first principle is linked to the motivational and emotional influences of learning, which are triggered by emotional states, beliefs, interests, goals, and expressions of thought. The second principle refers to the creativity of learners, high-level thinking, and natural curiosity, which influence internal motivation for learning. Internal motivation for learning is stimulated by new and challenging tasks, important for personal interests, which provide personal choice and control. The third principle deals with the impact of motivation during learners' efforts. If the practice is not motivated, the willingness to continue efforts is not assured. These three principles demonstrate the range of factors that influence the encouragement of motivation for learning. They include the learner's being expressed through values and attitudes, student engagement in learning, their understanding of control and self-efficacy, as well as students' willingness to exert effort in achieving learning goals.

Ginsberg (2005) has proposed various hypotheses about motivation for learning, as motivation cannot be directly observed and measured precisely. In general, researchers examine signs, behaviors, words, and expressions of individuals, which serve as indicators of interest, effort, and perseverance. Motivation is the drive or desire to do something, typically stemming from a combination of internal and external factors. It is what pushes people to take action, pursue goals, and achieve results. Motivation can be influenced by various factors such as personal values,

beliefs, desires, rewards, consequences, and the environment. For middle school students, motivation for studying refers to the internal or external drive that pushes students to engage in learning activities, complete assignments, and strive for academic success during their middle school years. Such desire, ambition, or determination propels students to invest time and effort into their studies, pursue knowledge, and achieve their educational goals (Ackerman 2018). The relevant literature to the conceptual framework of this study on student motivation in high school encompasses various perspectives that shed light on different aspects of motivation and its influence on academic success.

Self-Determination Theory and Achievement Goal Theory can be distinguished among main theories related to motivation. Self-Determination Theory (SDT) (Hattie 2023) emphasizes the importance of intrinsic motivation, autonomy, and competence in driving behavior. Researchers like Deci and Ryan, who developed the Self-Determination Theory, emphasize the significance of intrinsic motivation and autonomy in driving student engagement and achievement (Drew 2023). Their work provides valuable insights into the psychological factors that influence motivation. Another relevant theory is the Achievement Goal Theory (Duda 2004), which explores how students' goals and the classroom environment influence their motivation and achievement.

Furthermore, scholars like Carol Dweck have explored the concept of mindset, highlighting the importance of a growth mindset in fostering resilience and perseverance among students (C and Drew 2023). Dweck's research (Toshihiko and Weiner 1991) underscores the idea that beliefs about intelligence and abilities can significantly impact motivation and learning outcomes. In terms of practical strategies, researchers such as John Hattie have conducted meta-analyses to identify high-impact teaching practices that positively influence student motivation and achievement (Hattie 2023). Hattie's work emphasizes the importance of providing effective feedback, setting clear learning goals, and fostering positive teacher-student relationships. Drawing from these various perspectives, it becomes evident that student motivation in high school is influenced by a combination of internal factors (such as mindset and intrinsic motivation) and external factors (such as teacher practices and classroom environment).

To this end, it is crucial to acknowledge the complexity of the issue and recognize that there is no one-size-fits-all solution. Instead, educators should employ a variety of evidence-based strategies tailored to the unique needs and circumstances of their students. While intrinsic motivation holds

undeniable importance, external incentives and nurturing educational surroundings also wield considerable influence in cultivating student commitment and achievement. External incentives, such as rewards or recognition, play a significant role in motivating high school students by providing tangible benefits for academic success. Additionally, nurturing educational surroundings, including supportive teachers, engaging learning environments, and opportunities for autonomy and growth, foster a sense of belonging and intrinsic motivation.

1.1. Motivation of Students

Lack of students' motivation has been an area of concerns for teachers, parents and researchers. In the educational setting, the reasons for the decline in motivation can vary from the large number of students in the class, insufficient time to engage all students during the lesson, to the dominant role of the teacher and students left mostly passive role during the teaching process (Lama, Sula and Gjokutaj 2011). As argued by Hamp-Lyons (2007) empirical studies show that some key components in learning are: allocated time for learning, motivation to learn, opportunities to practice, smaller class sizes, confidence, classrooms equipped with contemporary technology, and trained teachers in effective teaching and student motivation techniques. It is important to identify the source of students' motivation so that teachers can utilize different tools, methods, and strategies to increase students' motivation levels.

As Pintrich argues, some sources of student motivation include (2003):

"Some students may be motivated and sustained by their self-confidence, while others are motivated by working hard to achieve goals, various personal interests, beliefs, or contextual factors that directly motivate, support, and direct their behavior. At this point in the development of motivation theories, it is most productive to understand the different ways and various contextual and personal factors that interact to create different models of motivated behavior" (p. 671).

The above argument encapsulates the essence of dominant theories of motivation for learning. When we address students' beliefs and self-efficacy, focusing on how they are motivated to work hard to achieve their goals, we are attempting to understand motivation from a psychological perspective at the individual level of the learner. In this sense, we assess their belief

in their abilities to succeed and the role this belief plays in stimulating further effort to achieve their goals.

On the other hand, when we consider contextual factors such as school environments and the influence of others, we describe motivation from a contextual perspective. In such a context, we understand that environments such as the classroom, social relationships in school, and the teacher's teaching style influence students' motivation. These contextual factors affect students' perception of themselves, their belief in their abilities, and their sensitivity to school and the learning process.

Therefore, to understand students' motivation, it is important to look in two directions: from an individual psychological perspective and from a contextual perspective that includes significant environmental and social factors. Combining these two perspectives gives us a deeper understanding of the process of students' motivation and enables us to develop effective strategies to enhance their motivation and performance in school.

2. Types of Motivation

2.1. Internal and External Motivation

Internal and external motivation are key conditions for understanding the psychological dimension of motivation more deeply. Their definitions and usage are closely linked with many other elements of motivation. A further exploration is depicted below.

"Internal" means something that exists within us that does not come from outside. Syamsuddin (Syamsuddin 2021) has identified two forms of internal motivation, which focus on the individual and their actions. According to Syamsuddin,

"Students may primarily study because they want to gain certain knowledge, or because they are interested in a particular subject" (2021: 233-234).

Deci and Ryan (2015) have also argued that "internal motivation is fostered when the action is experienced as autonomous and, at the same time, the supportive learning context and self-confidence provide the conditions for the development of internal motivation".

"External motivation," on the other hand, means "something that comes from outside." (<https://dictionary.cambridge.org/> n.d.). According to Syamsuddin (2021), external motivation refers to external stimuli of learning, if we base ourselves on the behaviorist notion of reinforcement. If students have external motivation, they engage in certain behaviors because "the predicted responses satisfy their needs (primary needs), or are a modified form of socialization to satisfy primary needs (e.g., prestige = secondary need)" (p. 233). Maehr and Stallings (1972) studied students performing tasks of varying difficulty under the influence of internal and external motivation. They found that students who worked under conditions of internal motivation remained interested in working on difficult tasks, while students who worked under conditions of external motivation lost interest in tackling difficult tasks, preferring to only engage in easier ones.

Syamsuddin (2021) has also emphasized the importance of external forces such as rewards and punishments. This relationship implies the influence of others in the school context; for example, teachers are usually the ones who give rewards and punishments when classmates study and are compared with each other. Harter and Jackson confirm the importance of influence from others, especially from teachers. According to them, external motivation is: "Orientation, when students are motivated by the desire to get high grades, to gain the confidence of teachers. So, to meet the external demands of the school system" (Harter and Jackson, 1992, as cited in Murphy and Alexander, 2000, p. 13). Pintrich (2003) has classified external motivation into four categories: External: Which is controlled by others or by external constraints such as rewards. Influence of others: In this case, control is perceived as external, as the individual seeks the approval of others. Identified: Where there is more internal control and self-support of values and goals. Integrated: Reflects high internal control and harmony between oneself, values, and goals" (p. 673).

2.2. Intrinsic Motivation

Psychologists Richard Ryan and Edward Deci are renowned for developing the Self-Determination Theory (SDT) of motivation. This theory challenged the prevailing notion that the most effective method for motivating individuals to perform tasks is through the use of external rewards. SDT, with its emphasis on full functioning, aligns closely with eudaimonic thinking, a philosophical tradition that distinguishes mere happiness from living well. The concept of eudaimonia, rooted in Aristotelian philosophy, concerns the content and process of a fulfilling life. Unlike the hedonic

perspective, which focuses on happiness as a specific outcome, the eudaimonic perspective revolves around the principles for leading a rich and meaningful human existence that realizes valued potential.

Within this framework, happiness is not synonymous with wellness, nor is it the primary goal of living well. Instead, eudaimonia emphasizes the pursuit of intrinsic values and the fulfillment of one's human capacities. While happiness may arise as a natural byproduct of living a eudaimonic lifestyle, shallow or inauthentic pursuits that deviate from intrinsic values are unlikely to sustain overall wellness.

SDT recognizes happiness as a potential indicator of wellness, stemming from the fulfillment of intrinsic needs and the authentic pursuit of meaningful goals. However, it also acknowledges that genuine wellness extends beyond momentary pleasure, emphasizing the importance of aligning actions with intrinsic values for sustained fulfillment and flourishing. Richard Ryan and Edward Deci's research on motivation, particularly within the context of high school students, has significantly contributed to our understanding of how to foster intrinsic motivation and promote academic engagement. Their work, often grounded in Self-Determination Theory (SDT), highlights the importance of satisfying three basic psychological needs: autonomy, competence, and relatedness. In the high school setting, providing students with opportunities to make choices and have control over their learning (autonomy), ensuring that tasks are appropriately challenging yet achievable (competence), and fostering supportive relationships with teachers and peers (relatedness) are crucial for promoting intrinsic motivation. Ryan and Deci emphasize the significance of intrinsic motivation, which arises from engaging in activities for their inherent enjoyment and satisfaction rather than for external rewards or pressures. They advocate for educational practices that nurture students' intrinsic motivation, such as promoting a sense of autonomy in learning tasks, providing constructive feedback that supports competence development, and fostering a sense of belonging and connection within the school community.

Furthermore, their research underscores the detrimental effects of extrinsic motivators, such as rewards and punishments, on intrinsic motivation. Instead, they advocate for a motivational climate characterized by autonomy support, where students feel empowered to pursue their interests and passions, take ownership of their learning, and develop a sense of competence and mastery (Deci and Ryan 2015). In summary, Ryan and Deci's work highlights the importance of

creating a supportive and autonomy-supportive environment in high schools to foster intrinsic motivation, academic engagement, and ultimately, student success. Their research informs educators' practices and interventions aimed at promoting a love of learning and enhancing students' overall well-being.

3. Selected Theories

3.1. John Hattie's Meta-Analysis

John Hattie, a distinguished faculty member at the University of Melbourne's Graduate School of Education, has dedicated nearly three decades to his research known as Visible Learning (Hattie 2023). This extensive body of work involves the meticulous synthesis of over 100,000 studies encompassing the educational experiences of over 300 million students worldwide. In 2008, John Hattie published the book "Visible Learning" (Hattie 2023), which aimed to elucidate the most effective approaches to fostering student learning. At the time, it was hailed as the world's most extensive evidence-based investigation into factors enhancing learning outcomes. The book synthesized findings from 800 meta-analyses, pooling data from 50,000 individual studies. It concluded that among the myriad factors influencing learning success – including student characteristics, home environment, school environment, teacher quality, curriculum design, and instructional strategies – teachers exerted the most significant influence within the school setting.

After its publication, partners (Hattie 2023) have implemented the "visible learning" approach in over 10,000 schools worldwide. This approach prioritizes rendering student learning processes transparent, enabling students to comprehend the impact of their efforts and learning strategies, while also empowering teachers to assess the efficacy of their teaching methods through the lens of student experience. This shift in focus from teaching to learning and from pedagogical discourse to measurable impact is essential for cultivating safe, equitable, and engaging learning environments, conducive to experimentation, collaboration, growth, and flourishing the years following its initial publication, the landscape of education has undergone significant transformations. With the emergence of over 1,300 new meta-analyses and the disruptive impact of the COVID-19 pandemic on schooling, our understanding of effective teaching practices has evolved.

The new version of "Visible Learning: The Sequel" was unveiled to the world in 2023. Built upon an extensive foundation of research encompassing over 2,100 meta-analyses and drawing from

more than 130,000 studies, this sequel engaged with the experiences of over 400 million students aged three to 25, predominantly from developed nations. Reaffirming the enduring significance of high-impact teaching, the sequel underscores the pivotal role of educators who prioritize the outcomes of their pedagogical efforts and engage in collaborative reflection with peers to assess the effectiveness of their instructional strategies. This includes evaluating not only what was taught effectively, but also who benefitted and the extent of improvement achieved. Beyond this, the ongoing analysis has yielded a wealth of additional insights into effective teaching practices, further enriching our collective understanding of how-to best support student learning and achievement.

New research findings (Hattie 2023) have shed light on additional factors that impact student achievement levels. The analysis reveals that certain elements, such as boredom, teacher-student dependency, and the use of corporal punishment, can have detrimental effects on student performance. The study (Hattie 2023) has identified several strategies and practices that have been shown to enhance student learning outcomes:

- Computer tutoring programs that offer immediate feedback, especially those leveraging artificial intelligence.
- Implementation of "flipped learning" approaches, where students receive instructional content before attending class.
- Teachers' explicit outlining and summarization of learning materials to aid comprehension.
- Instruction on effective rehearsal and memorization techniques for students.
- Adoption of the "Jigsaw method," which combines individual and group learning activities to collaboratively solve problems.

The foremost responsibility of teachers is to maintain high expectations for every student. This entails refraining from labeling students based on perceived abilities or challenges, such as categorizing them as "bright," "strugglers," etc. Such labels can lower both teacher and student expectations, undermining the belief in each student's potential for significant growth. Instead, teachers should view all students as capable learners who can make substantial progress in their learning journey. Clarity is paramount in communicating learning objectives and content to students, ensuring they understand the goals they are working towards.

3.2. Carol Dweck's Theory

Carol Dweck is renowned for her research on human motivation, dedicating her time to understanding the factors that contribute to success or failure and how we can cultivate success. Her exploration into the theory of two mindsets and their profound influence on outcomes has garnered widespread recognition (Drew, 2023). In her own words, she explains that her work delves into the intersection of developmental psychology, social psychology, and personality psychology. She investigates the various self-conceptions or mindsets; individuals adopt to shape their sense of self and guide their actions. Her research focuses on uncovering the origins of these mindsets, their role in motivating behavior and facilitating self-regulation, and their impact on academic achievement and social interactions.

Dweck's exploration of human beliefs is encapsulated in her book "Mindset: The New Psychology of Success". Through this work, she guides readers on a journey into the intricate ways in which our conscious and unconscious thoughts shape our lives, illustrating how even subtle differences in language can profoundly impact our ability to grow and succeed. Her research underscores the profound influence of our fundamental beliefs. Whether these beliefs are consciously acknowledged or operate beneath the surface, they significantly influence our desires and our capacity to achieve them. Dweck emphasizes that much of our understanding of ourselves stems from our mindset, which can either propel us toward our goals or hinder us from realizing our full potential. More than three decades ago, Carol Dweck and her colleagues embarked on a study focusing on students' responses to failure. They observed a stark contrast in how some students bounced back from setbacks, while others were profoundly affected by even minor challenges. Through extensive research involving thousands of children, Dr. Dweck introduced the concepts of a fixed mindset and growth mindset to elucidate individuals' underlying beliefs regarding learning and intelligence.

In essence, individuals with a growth mindset believe in the potential to enhance their intelligence through effort and perseverance. They recognize that dedication and hard work contribute to personal growth and achievement. Recent advancements in neuroscience have provided remarkable insights into the brain's remarkable plasticity. Studies (Drew, 2023) on brain plasticity have demonstrated how neural connections can adapt and evolve based on experiences. Through deliberate practice and learning, networks form new connections, reinforce existing ones, and

enhance the efficiency of signal transmission. These findings underscore the notion that our actions, such as effective strategies, asking questions, practicing diligently, and maintaining healthy lifestyle habits, can foster growth and enhance cognitive capabilities.

Researchers (Black, et al. 2004) have not only focused on educating students about the concept of malleable intelligence but have also turned their attention to the significant influence of teacher practices on student mindset. They have observed that the feedback provided by teachers can either motivate students to embrace challenges and strive for increased achievement or lead them to seek easier tasks. For instance, studies investigating various forms of praise have revealed that praising students for their innate intelligence tends to promote a fixed mindset, whereas acknowledging their hard work and effort fosters a growth mindset. When students adopt a growth mindset, they exhibit a willingness to tackle challenges and derive valuable learning experiences from them. Consequently, they enhance their skills and accomplishments over time.

4. Conclusion

Motivation is considered as a factor that directs and guides behavior towards a goal. In education, motivation directs learning, guides students in the right direction, and keeps them engaged. Motivational components are divided into two categories: internal and external. Certain elements, such as boredom, teacher-student dependency, and the use of corporal punishment, can have detrimental effects on student performance. However, among the myriad factors influencing learning success, the literature suggests that teachers exerted the most significant influence within the school setting (Hattie 2023). In addition, individuals with a growth mindset believe in the potential to enhance their intelligence through effort and perseverance. On the other hand, Self-Determination Theory (SDT) challenged the prevailing notion that the most effective method for motivating individuals to perform tasks is through the use of external rewards. It highlights the importance of satisfying three basic psychological needs: autonomy, competence, and relatedness. In the high school setting, it provides students with opportunities to make choices and have control over their learning (autonomy), ensuring that tasks are appropriately challenging. This way, it ensures achievable competence, and fosters supportive relationships with teachers and peers (relatedness) that are crucial for promoting intrinsic motivation. Overall, internal and external aspects of motivation are key conditions for understanding the dimension of motivation more

deeply. All things considered; student motivation is a primary factor that affects learning in education.

References

- Ackerman, Courtney E. (2018) "What Is Self-Efficacy Theory? (Incl. 8 Examples & Scales)." *Positive Psychology*. <https://positivepsychology.com/self-efficacy/>.
- Black, Paul J, Dylan William, Clare Lee, and Christine Harrison. (2004) *Teachers Developing Assessment for Learning: Impact on Student Achievement*. march. Accessed 2024. <http://dx.doi.org/10.1080/0969594042000208994>.
- C, Gregory Paul, and Chris Drew. (2023) *Helpful Professor*. september 30. <https://helpfulprofessor.com/achievement-goal-theory/>.
- Deci, Edward L, and Richard M. Ryan. (2015) "Self-Determination Theory." *sciencedirect*. https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf.
- Drew, carol. (2023) "Motivation." *researchgate*.
- Duda, Joan L. (2004) *Science Direct*.
<https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/achievement-goal-theory#:~:text=Achievement%20goal%20theory%20holds%20that,any%20point%20during%20task%20engagement>.
- Ginsberg, Margery B. (2005) "Cultural Diversity, Motivation, and Differentiation." *Research gate*. https://www.researchgate.net/profile/Margery-Ginsberg?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19.
- Hamp-Lyons, Liz. (2007) "The Impact of Testing Practices on Teaching." *Springer Link*. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-46301-8_35.
- Hattie, John. (2023) *Social Science Space*. march 30.
<https://www.socialsciencespace.com/2023/03/john-hattie-on-the-factors-that-influence-learning-in-schools/>. n.d. <https://dictionary.cambridge.org/>. Cambridge Press.
- Lama, Irena, Artur Sula, and Mimoza Gjokutaj. (2011) "Current Issues of Teacher" *Open Academic Journals Index*. <https://oaji.net/articles/2014/457-1406541470.pdf>.
- Maeht, Martin L. and William M. Stallings. (1972) "Freedom from External Evaluation." *jstor*. <https://www.jstor.org/stable/1127881>.

Pintrich, Paul. (2003) "A Motivational Science Perspective on the Role of Student Motivation in Learning and Teaching Contexts." *APA PsycNet*. <https://psycnet.apa.org/record/2003-09576-001>.

Svobodova, Lenka. (2015) "Factors Affecting the Motivation of Secondary." https://is.muni.cz/th/s4ddj/Diploma_Thesis_Svobodova.pdf.

Syamsuddin, Rohana. (2021) "Learning Motivation" *researchgate*.

https://www.researchgate.net/publication/353437453_LEARNING_MOTIVATION_MOTIVATION_OF_LEARNING.

Toshihiko, Haymizu, and Bernard Weiner. (1991) *The Journal of Experimental Education*. [https://www.jstor.org/stable/20152287#:~:text=DWECK%20\(1986\)%20postulated%20that%20there,favorable%20judgments%20about%20their%20competence](https://www.jstor.org/stable/20152287#:~:text=DWECK%20(1986)%20postulated%20that%20there,favorable%20judgments%20about%20their%20competence).

Aisha MORINA¹

Denard VESHI²

IMPACT OF DRUG USE: CRIMINAL-LEGAL ASPECTS

Abstract

Narcotic and psychotropic substances have been used by humanity since ancient times. It has taken approximately two and a half decades for the phenomenon of drugs to manifest in alarming dimensions for our society with all contemporary acute characteristics. With the increased intensity of the human and goods movement, the drug phenomenon has proliferated, and represents one of the most widespread types of crime. This phenomenon not only harms the consumer individual by causing significant addiction but also negatively impacts the stability of society. The use of narcotic and psychotropic substances is causing significant harm to society, especially among the youth. In such a development of narco-criminality, the fight against this phenomenon has focused on three main aspects: legal, social, and medical. This paper analyzes the drug phenomenon by addressing the historical elements of how drug use has been defined by positive legal doctrine up to the present day. The current study examines the relationships between drug use and crime, including the set of legal norms described in the Criminal Code of the Republic of Albania. An essential element includes the factors influencing the spread of this criminal phenomenon and the damages caused by drugs. Through this paper, the aim is to identify and analyze the issues of drug use, the need to improve state policies, strategy programs, and national activities, as well as the means and methods for preventing and combating this phenomenon.

Keywords: *drugs, narcotic substances, psychotropic substances, drug addiction, drug addicts, criminal legislation.*

¹ MSc. Aisha MORINA
University College Beder
amorina22@beder.edu.al

² Prof. Assoc. Dr. Denard VESHI
University College Beder
dveshi@beder.edu.al

Hyrje

Narkokriminaliteti paraqet një dukuri të jashtëligjshme dhe të rrezikshme mjaft të përhapur në mbarë rruzullin tokësor (KAJTAZI, R., 2016: 3). Përdorimi i substancave narkotike jo vetëm që dëmton individin konsumues duke shkaktuar varësi të theksuar, por rrjedhimisht dëmton dhe ndikon negativisht në stabilitetin e shoqërisë (BECKETT, K., 2005: 419-441). Organizata Botërore e Shëndetësisë cilëson si *drogë* çfarëdo substance që, duke u futur në një organizëm të gjallë, modifikon një ose më shumë funksione të tij. Me “drogë” nënkuptohet çdo substancë e fituar në mënyrë natyrore ose artificiale, e cila arrin që te njeriu të krijojë një varësi psikike dhe fizike⁵. Përdorimi gjithnjë e më tepër i këtyre substancave ndikoi në rritjen e kërkesës së tyre duke marrë formën e një fenomeni mjaft të përhapur asokohe (LAING, R. O., 1998: 101-103). Në kushte të tilla, shtete të ndryshme filluan të merrnin masa duke parashikuar në legjislacionin penal si akte të kriminalitetit të gjitha veprimet që i referoheshin kultivimit, prodhimit, transportimit, shitjet si dhe përdorimit të drogave të ndryshme. Përgjatë viteve 1960-1970, shtete të ndryshme përfshirë dhe Shqipërinë, nënshkruan një sërë konventash ndërkombëtare⁶ në fushën e kontrollit dhe luftës kundër drogave pasi problematikat në këtë fushë të kriminalitetit shfaqën një nivel të lartë rrezikshmërie (BANO, H., 2004: 58).

Qëllimi i këtij studimi është identifikimi dhe analizimi i problematikave të drogës si faktor i kriminalitetit dhe të luftës kundër saj në Shqipëri, analizimi i legjislacionit penal kombëtar, nxjerrja e problemeve dhe e vështirësive të organeve ligjzbatuese të vendit në përpjekjet për të parandaluar dhe luftuar këtë dukuri. Gjithë kjo sepse kjo dukuri ka një impakt mbi shoqërinë shqiptare. Përmes këtij punimi synohet analiza lidhur me nevojën e evidentimit të mangësive dhe të metave që paraqet neni 283 të Kodit Penal mbi klasifikimin e veprave penale të narkotikëve si dhe sanksionimin penal të tyre. Gjithashtu ky kontribut synon të ofrojë një risi lidhur me përmirësimin e politikave penale ndaj kriminalitetit të narkotikëve si dhe të shërbejë në mënyrë efektive për pasurimin e mendimit juridik e kriminologjik lidhur me fenomenin e substancave narkotike.

⁵ Shtino, Nj., *Psikologjia Ligjore*, Vol 2, fq. 193, Prishtinë.

⁶ Ligji Nr. 8722, më datë 26 dhjetor i vitit 2000: “Mbi aderimin e Republikës së Shqipërisë ndaj Konventës së Kombeve të Bashkuara Kundër trafikut ilegal të drogave narkotike dhe substancave psikotrope⁶”.

Ligji Nr. 8723, më datë 26 dhjetor 2000: “Mbi aderimin e Republikës së Shqipërisë ndaj Konventës së Vetme mbi drogat narkotike të 1961, dhe të asaj Konvente siç është amenduar nga Protokollin e 1972⁶”.

Ligji Nr. 8965, më datë 7 nëntor 2002: Mbi aderimin e Republikës së Shqipërisë ndaj Konventës mbi drogën dhe substancat psikotrope, 1971.⁶

Kriminaliteti i drogës si një problematikë mjaft shqetësuese është trajtuar gjerësisht nga shumë autorë, ekspertë vendas ose ndërkombëtarë, por ky fakt nuk e zbeh rëndësinë e këtij punimi pasi në legjislacionin aktual shqiptar shfaqen disa mangësi. Këto mangësi lidhen me masat e parandalimit të kësaj dukurie kriminale si dhe joefikasitetin e parashikimit të institucioneve shtetërore të cilat duhet të ngarkohen për mjekimin, rehabilitimin dhe kujdesin e caktuar të dukurisë së narkomanisë dhe individëve përdorues të saj. Neni 283 KP e kufizon sferën e interpretimit të varësisë nga përdorimi i substancave narkotike duke parashikuar vetëm veprimet e dënueshme si dhe sanksionimin e përligjur duke shfaqur mangësi në analizimin e përdorimit të drogës apo rrjedhojat për përdoruesin.

Ky punim merr përsipër që të përgjigjet në mënyrë thelbësore në kuadër të pyetjeve kërkimore për qëllimin e studimit të këtij punimi. Ndikimi i përdorimit të drogave të ndryshme në rritjen e kriminalitetit në shoqërinë shqiptare. Efektiviteti i legjislacionit shqiptar aktual lidhur me parandalimin e narkokriminalitetit dhe luftimin e veprave penale lidhur me drogën.

Duke ngritur kështu këto pyetje konkludohen në vijim analizat e shtjelluara lidhur me drogën si faktor i kriminalitetit dhe efektivitetin e legjislacionit penal referuar parandalimit të këtij fenomeni. Punimi aplikon një metodologji kualitative duke zhvilluar një analizë të literaturës kombëtare dhe ndërkombëtare. Konkretisht, ky punim përdor metodën përshkruese, me anë të së cilës trajtohet në mënyrë të përgjithshme përkufizimi dhe klasifikimi i substancave që ndikojnë në kryerjen e veprave penale në fushën e narkotikëve, ndikimin e tyre në përhapjen masive të kriminalitetit duke përfshirë dhe faktorët nxitës të përdorimit të drogës. Së fundi, metoda analitike përdoret për analizën e inkriminimit që i është bërë substancave narkotike nga legjislacioni penal përfshirë dhe larmishmërinë e veprave penale që mund të kryhen në këtë fushë. Me anë të kësaj metode kam analizuar gjithashtu pasojat e përdorimit të substancave narkotike si dhe rrethanat në të cilat shkaktohet. Struktura e këtij punimi shkencor konsiston në shtjellimin e përdorimit të drogës në shoqërinë shqiptare. Në paragrafin e parë trajtohet një hyrje e përgjithshme rreth temës së punimit. Në paragrafin e dytë trajtohet përkufizimi i substancave narkotike, përdorimi i drogës si kontigjent të sjelljeve kriminale si dhe faktorëve që nxisin drejt këtyre sjelljeve. Në paragrafin e tretë zhvillohet një analizë e përgjithshme e kuadrit ligjor për inkriminimin e veprave penale në fushën e narkotikëve si dhe pasojat e përdorimit të substancave narkotike. Në vazhdim të këtij paragrafi, trajtohet qëllimi i dënimit të individëve përdorues dhe parandalimi i kësaj dukurie. Në përfundime

ky punim analizon dhe disa rekomandime se si legjislacioni shqiptar mund të përparojë për tu përshtatur kohëve aktuale dhe duke vënë në qendër personalitetin e përdoruesit.

Përkufizimi dhe klasifikimi i substancave narkotike, ndikimi i tyre në kriminalitet

Në këtë paragraf trajtohet përkufizimi dhe klasifikimi i substancave narkotike si dhe ndikimi i tyre në përhapjen e kriminalitetit. Me drogë nënkuptohet çdo substancë e fituar në mënyrë natyrore (NISBET, L. J. & MOORE, M., 1997: 708-712) ose sintetike (SCHREIBER, S. L., 2000: 1964-1969) ndaj së cilës njeriu mund të krijojë varësi psikike dhe fizike duke turbulluar humorin, nivelin e perceptimit dhe funksionin cerebral. (ARIFI, A., 2008: 22). Drogat klasifikohen në: depresantë, substanca të cilat ngadalësojnë funksionin e trupit duke përfshirë edhe komandat e trurit (BRENSILVER, M., HEINZERLING, K. G. & SHOPTAW, S., 2013: 449-460) stimulantë (Po aty), përbëjnë kategorinë e drogave të cilat shkaktojnë shpejtimin e funksioneve të organizmit si dhe paranojë dhe haluçinogjenët (Po aty), që shndërrojnë mënyrën se si një person percepton, sheh dhe imagjionon atë që e rrethon (WINTER, J., 2020: 1). Konsumimi i vazhdueshëm dhe keqpërdorimi i këtyre lëndëve, u hapin dyert sjelljeve kriminale narkomanëve (HARRISON, L. & GFROERER, J., 1992: 422-443), të cilët me praktikimin e këtyre sjelljeve devijante përbëjnë një rrezik ndaj pjesës tjetër të shoqërisë (ELEZI, I. & HYSI, V., 2006: 11) Sjellje të tilla manifestohen me ushtrimin e akteve të dhunshme, largimin nga shtëpia, nga institucionet edukuese, shoqërore (ARIFI, A., 2008: 22). Një nga studimet e para, nga i cili rezultoi se përdorimi i drogës përbën një faktor nxitës të rëndësisë së lartë në kryerjen e krimeve të ndryshme (GOLDSTEIN, P., 1985: 143-144), pohoi gjithashtu se dhe krimi nxit përdorimin e substancave narkotike duke krijuar kështu një linjë të ndërsjellë (Po aty). Kjo linjë pasqyrohet në faktin se individët devijues kanë një probabilitet më të lartë të gjenden në situata sociale ku përdorimi i drogës shfaqet si një fenomen i zakonshëm (White, H. R., 1990: 215-219). Ndikimi i substancave të jashtëligjshme përbën një dëm masiv për komunitetet lokale, pasi anëtarët e këtyre komuniteteve detyrohen të zhvillojnë jetesën e tyre në mes të krimeve që shkakton përhapja e këtyre lëndëve⁷. Krimi dhe dhuna si pasojë e abuzimit të lëndëve narkotike marrin forma të ndryshme në nivele të ndryshme të shoqërisë. Bordi Ndërkombëtar i Kontrollit të Narkotikëve ka shqyrtuar ndikimin e drogës, krimin dhe dhunës, duke trajtuar marrëdhëniet

⁷ Roger H. Peters, Janine Kremling, *Principles of Addictions and the Law*, 2010.

ndërmjet abuzimit me drogën dhe kriminalitetit në aspekte të ndryshme⁸. Narkokriminaliteti është studiuar me qëllim përcaktimin e një përkufizimi shkencor si dhe juridik lidhur me këtë dukuri (Kajtazi, R., 2014: 580). Në interpretim të studimeve të ndryshme theksojmë se pa narkomani nuk mund të ketë narkokriminalitet⁹. Gjithashtu Qendra Evropiane e Monitorimit për Drogën dhe Varësinë nga Droga (EMCDDA) shprehet se termi “narkokriminalitet” përcaktohet si “krimet e ndërlidhura me drogën”.¹⁰ Kriminaliteti si produkt i përdorimit të drogës përfshin katër lloje krimesh kërcënuese për individin konsumues dhe shoqërinë (Anglin, M. D. & Brian P., 1998: 1871-1914) Këto krime kategorizohen në ato psikofarmakologjike, të cilat kryhen nën influencën e një substance psikoaktive, nën ndikimin e varësisë nga droga, si rezultat i përdorimit akut ose kronik të saj (Newcomb, M. D., Ebrahim M. & Peter M. B., 1986: 525-531) Krimet kompulsive-ekonomike që kryhen në mënyrë që të krijohet një fond i përshtatshëm buxhetor për të mbështetur përdorimin e drogës¹¹. Krimet sistematike të cilat kryhen në kuadër të funksionimit të tregjeve të paligjshme të drogës, si pjesë e biznesit të shpërndarjes dhe përdorimit të drogës¹². Kjo kategori sugjeron gjithashtu se vetë përdorimi i drogës është në thelb i dhunshëm (Goldstein, P.: 145). Në paraqitjen e kriminalitetit në fushën e përdorimit të narkotikëve ndikojnë faktorë të larmishëm, të cilët më shumë ose më pak kanë ndikim në paraqitjen e saj (Rhodes, T. 2003: 303-329). Këto faktorë kategorizohen në faktorë të jashtëm si faktorët ekonomikë, arsimit, papunësia, kultura, familja, mjedisi shoqëror etj...dhe faktorë të brendshëm si karakteri i autorit, temperamentit dhe prirjet, motivet për përdorimin e substancave narkotike (Compton, W. M., 2005: 1494-1502). Teoricienë të ndryshëm mbajnë qëndrime të ndryshme, disa mbrojnë teorinë se njerëzit me vetëdije e zgjedhin vetë kryerjen e krimit¹³. Ndërsa disa të tjerë e interpretojnë nëpërmjet studimeve të ndryshme se sjellja kriminale si pasojë e përdorimit të substancave narkotike shfaqet nga ndikimi i disa faktorëve si faktorët biologjik, psikologjik dhe sociologjik¹⁴.

Narkokriminaliteti reflektohet në kategori të ndryshme të kryerjes së veprave penale (Nordstrom, B. R., 2011: 663-687). Përdorimi i drogës mund të ndikojë në kryerjen e krimit të drejtpërdrejtë, çfarë

⁸ Bordi Ndërkombëtar i Kontrollit të Narkotikëve <https://www.incb.org/>

⁹ Petroviç, B., *Narkokriminal*, Sarajevë, 2004.

¹⁰ EMCDDA; *Qendra Evropiane e Monitorimit për Drogën dhe Varësinë nga Droga*, burim qendror dhe autoritet i konfirmuar për çështjet lidhur me drogën në Evropë https://www.emcdda.europa.eu/emcdda-home-page_en

¹¹ Milutinoviç, M., *Kriminologjia*, Botimi i dytë i ndryshuar, Prishtinë 1981.

¹² US Dept Of State, National Drug Threat Assesment, 2011.

¹³ Claro, H., Ferreira, M., Tarifa, R., Drug use, mental health and problems related to crime and violence

¹⁴ JSTOR: Illegal Drug Use and Crime: A complex Relationship, 3 October 2001.

nënkupton krimin e kryer nën ndikimin e një substance apo si pasojë e varësisë (Speckart, G., M. D. Anglin & Elizabeth P. B.: 1989: 33-56). Në kuadër të ndikimit të drejtpërdrejtë të narkomanisë në kryerjen e krimeve, duhet bërë një dallim midis: akteve kriminale të kryera nën ndikimin e drogës dhe atyre të kryera me qëllim financimin dhe përdorimin e substancave narkotike¹⁵.

Veprat penale të lidhura me drogën duket se kanë një lidhje shkakësore shumë më të fortë me veprat penale të kryera kundrejt pronës krahasuar me krimet kundër personave apo sulmet.¹⁶

Bordi Ndërkombëtar i Kontrollit të Narkotikëve thekson:

“Krimi i lidhur me konsumin është kryesisht jo i dhunshëm dhe shpesh i ulët në prevalencë. Krimi ekonomik-kompulsiv në fushën e narkotikëve, përbën një krim më të zakonshëm se sulmi i dhunshëm i shkaktuar nga përdorimi i drogës.” (Qendra Ndërkombëtare për Parandalimin e Krimit (2010: 74)

Legjislacioni ynë paraqet një mangësi të theksuar në krahasimin e kategorizimit të këtyre akteve kriminale. Për rrjedhojë, në shqyrtimin e gjykimit të një akti kriminal të kryer nën ndikimin e faktorëve të parashikuar, legjislacioni penal duhet të përfshijë një ndarje të mirëfilltë të këtyre kategorive ndikuese në përdorimin e drogës, pasi një krim i kryer nën ndikimin e lëndëve narkotike konkludon të ketë të nevojshëm dhe trajtimin e duhur mjekësor¹⁷.

Legjislacioni penal, pasojat e përdorimit të substancave narkotike dhe sistemi i dënimit

Përgjatë zhvillimit historik, në legjislacionin penal në fushën e narkotikëve janë përfshirë dispozita të reja, janë pëmirësuar dhe plotësuar shumë të tjera, si dhe janë përcaktuar mjaft inkriminime veprash penale¹⁸. Është pranuar nga organizatat ndërkombëtare se Shqipëria është një nga vendet

¹⁵ Speckart, George, and M. Douglas Anglin. "Narcotics and crime: A causal modeling approach." *Journal of Quantitative Criminology* 2; pgs: 3-28; 1986

¹⁶ Menard, Scott, Sharon Mihalic, and David Huizinga. "Drugs and crime revisited." *Justice Quarterly* 18.2; pgs: 269-299; 2001.

¹⁷ Hubbard, L., E. Marsden, and V. Racholl. "Drug abuse treatment." *Chapel Hill, NC*; 1989.

¹⁸ Kodi Penal i Ahmet Zogut, viti 1928, neni 358 para. 3. (?)

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1952.

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1977, neni 134/2.

Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1995.

Lala, E., “Kanuni i Lekë Dukagjinit”, Dorëshkrim, Pukë 1980.

e origjinës së narkotikëve, si: marijuana dhe hashashi ndërsa heroína përpunohet dhe trafikohet në sasi të mëdha¹⁹.

Ligji “Për substancat narkotike dhe psikotrope” u miratua në vitin 1994 dhe me ndryshimet pasuese përcakton rregullat për prodhimin, përpunimin, importin, eksportin, kontrollin, ruajtjen dhe tregtimin e substancave narkotike²⁰. Mbështetur në ligjin për narkotikët me nr. 8750, datë 26.03.2001²¹, në kreun VIII, seksioni III, “Veprat penale kundër rendit dhe sigurisë publike”, të Kodit Penal parashikohen rreth trembëdhjetë dispozita ligjore në të cilat përcaktohen këto vepra penale në fushën e përdorimit të narkotikëve²². Pikërisht, neni 283 analizon përgjithësisht veprimet e jashtëligjshme që përbëjnë figurën e këtij krimi, përfshirë dhe përdorimin e drogës.

Në Shqipëri, përdorimi i drogës nuk specifikohet si një vepër penale e veçantë, fakt i cili parashtron mangësinë thelbësore në trajtimin e kësaj problematike²³. Bazuar në nenin 60/12 të KP, pas dënimit për posedim të drogës, nëse autori i veprës penale është përdorues i substancave narkotike, sprovimi mund të përfshijë urdhrin për trajtim²⁴. Në nenin 283 të Kodit Penal gjithashtu parashtrohet qartë përgjegjësia që mban individi i cili implikohet në veprat që parashikon Kodi Penal²⁵. Ndëshkimet e përcaktuara në kuadrin ligjor për posedimin personal nuk ndryshojnë për nga përdorimi i drogës përfshirë këtu dhe varësinë ndaj saj²⁶.

Lidhur me pasojat që shkaktojnë, substancat narkotike ndikojnë në perceptimin, disponimin dhe ndërgjegjen e përdoruesve të tyre, faktor i cili mund të ndikojë në aftësinë e konsumatorëve për të ushtruar kontroll mbi përdorimin e drogës (Chen, Chuan-Yu & K.-M. Lin, 2009: 287-292). Rrjedhimisht, krijohet varësia e drogës si pasojë e përdorimit të vazhdueshëm pavarësisht dëmit të shkaktuar²⁷. Përdorimi i rregullt i kanabisit mund të rrisë gjendjen e ankthit ose atë depresive²⁸. Ekziston gjithashtu një lidhje midis përdorimit të kanabisit dhe zhvillimit të psikozës, bipolaritetit ose skizofrenisë, të cilat shkaktojnë çrregullime mendore afatgjata tek përdoruesi²⁹. Drogat

¹⁹ US Dept Of State, *National Drug Threat Assesment*, pg. 11, 2011

²⁰ Instituti i Shëndetit Publik, “*Shqipëria, Raporti Kombëtar mbi Drogat*”, fq. 2, para 9, Tiranë 2017

²¹ Fletore Zyrtare Nr 14/2001

²² Kajtazi, R., *Narkokriminaliteti në Kosovë dhe në Shqipëri*, fq. 101, Tiranë 2016

²³ Instituti i Shëndetit Publik, “*Shqipëria, Raporti Kombëtar mbi Drogat*”, fq. 2, para 11, Tiranë 2017.

²⁴ Instituti i Shëndetit Publik, European Monitoring Centre for Drugs and Addiction

²⁵ Neni 283, *Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë*, vitet 1990 – 1995.

²⁶ Po aty.

²⁷ Cami, Jordi, and Magí Farré: "Drug addiction." *New England Journal of Medicine* 349. Pgs: 975-986; 2003.

²⁸ Crippa, José Alexandre, et al. "Cannabis and anxiety: a critical review of the evidence." *Human Psychopharmacology: Clinical and Experimental* 24.7, pgs: 515-523; 2009

²⁹ Thornicroft, Graham. "Cannabis and psychosis." *The British Journal of Psychiatry* 157.1; 25-33; 1990

haluçinogjene përbëjnë një tjetër faktor i cili ndikon në shkaktimin e çrregullimeve mendore të narkomanëve³⁰. Këto lloj substancash bëjnë që përdoruesi të shkëputet nga situatat reale dhe të shkaktojë haluçinacione, të cilat mund të jenë të frikshme dhe shqetësuese. Për më tepër, ndër pasojat që shkakton përdorimi i drogës rradhiten dhe dhuna e ushtruar në familje, problemet sociale, sjellje antisociale, mbidoza, sëmundje të ndryshme etj. (Chisholm D, S. S.: 58). Efektet që shkaktojnë substancat narkotike në shëndetin mendor mund të jenë kontigjent kryesor për njerëzit që t'i përdorin në mënyrë të vazhdueshme dhe të abuzojnë me to (Abram, Karen M. & L. A. Teplin, 1990: 222-238) Pikërisht, konkludohet se komorbiditeti midis çrregullimeve mendore dhe abuzimit të përdorimit të substancave narkotike rrit rrezikun e sjelljes së dhunshme (Van Dorn, Richard, Jan Volavka, & N. Johnson, 2012: 487-503). Tërësia e këtyre faktorëve bëjnë që personat me çrregullime mendore si pasojë e përdorimit të vazhdueshëm të drogës të paraqiten si kontigjenti kryesor në kryerjen e krimeve në fushën e narkotikëve³¹. Pasojat si rrjedhojë e përdorimit të drogës paraqesin një situatë të rrezikshme që ka të ngjarë të përkeqësohet në rast të mungesës së një trajtimi adekuat.³²

Fenomeni i përdorimit të drogës është rritur me ritme të larta dhe mund të thuhet se paraqet një ndër llojet me të përhapura të kriminalitetit pasi përdorimi i substancave narkotike po u sjellin mjaft dëme shoqërisë³³. Nisur nga ky fakt, shoqëria duke synuar mbrojtjen nga kriminaliteti do të luftojë për të ndëshkuar autorët e veprave penale në fushën e narkotikëve por qëllimi i dënimit duhet të jetë kryesisht trajtimi social – mjekësor, riedukimi si dhe risocializimi i autorit³⁴.

Lloji dhe masa e dënimit që gjykata cakton ndaj një personi, autor i një veprë penale konkrete, merret duke vlerësuar shkallën e rrezikshmërisë shoqërore të veprës penale, si dhe atë të autorit të saj³⁵. Caktimi nga gjykata ndaj autorit të veprës penale të llojit dhe të masës së dënimit shfaq një proces kompleks. Në këtë proces gjykata mban parasysh realizimin e qëllimeve të dënimit si në planin e parandalimit të përgjithshëm të veprës penale, ashtu dhe në parandalimin e posaçëm³⁶.

³⁰ Corne, S. J., and R. W. Pickering. "A possible correlation between drug-induced hallucinations in man and a behavioural response in mice." *Psychopharmacologia* 11, pgs: 65-78; 1967.

³¹ Claro, H., Ferreira, M., Tarifa, R., *Drug use, mental health and problems related to crime and violence*, 2015

³² Sullivan, Mark D., et al. "Association between mental health disorders, problem drug use, and regular prescription opioid use." *Archives of internal medicine* 166.19; para 2087-2093; 2006

³³ World Health Organization. *The world drug situation*. World Health Organization, 1988.

³⁴ Lines, Rick, Julie Hannah, and Giada Girelli. "Treatment in liberty/human rights and compulsory detention for drug use." *Human Rights Law Review* 22.1; pgs: 1-31; 2002.

³⁵ Elezi, I., *E Drejta Penale, Pjesa e Posaçme*, fq. 258, Tiranë 2016.

³⁶ Odisharia, Vepkhvia. "Barriers to Establishing Healthy Lifestyle Habits in Young Generation of Georgia." *ANNALS OF BIOMEDICAL RESEARCH AND EDUCATION* 2.5; 2002.

Përgjithësisht, mosha e autorit të veprës penale dhe lloji i drogës mundësojnë të zbatohen alternativa të dënimit³⁷. Lidhur me shkallën e rrezikshmërisë shoqërore të veprave penale në fushën e narkotikëve³⁸, këto vepra në momentin e kryerjes së tyre, shkaktojnë dëme kundrejt të gjithë popullatës së përgjithshme duke cënuar stabilitetin e mirëqenies së shoqërisë³⁹. Rrjedhimisht, dënimi i narkomanëve shfaq nevojën e një efektiviteti më të lartë në procesin e tij⁴⁰. Qëllimi i dënimit të narkomanëve theksohet gjithashtu dhe në Konventën e Organizatës së Kombeve të Bashkuara ku parashtrohet se palët në raste të përshtatshme si alternativa ndaj dënimit ose ndëshkimit mund të parashikojnë masa të tilla si shërimi, edukimi, rehabilitimi dhe integrimi përsëri në shoqëri si dhe trajtimi dhe kujdesi i post vuajtjes së dënimit, në rastin kur autori i veprimtarisë penale rezulton përdorues droge⁴¹. Disponueshmëria e trajtimit në Shqipëri, duke përfshirë shërbimin mjekësor, edukimin si dhe rehabilitimin e individëve përdorues të substancave narkotike mbetet mjaft e kufizuar⁴². Në këtë trajtim përfshihen prova klinike dhe trajtimi kryesor nëpërmjet morfinës me çlirim të ngadaltë të toksinave⁴³, nuk është ende në dispozicion.

Konkludojmë se narkokriminaliteti përbën një kërcënim serioz për sigurinë kombëtare, popullatën e përgjithshme, ekonominë si dhe cilësinë e jetës⁴⁴. Kjo formë e kriminalitetit nuk mund të luftohet nëpërmjet veprimeve sporadike dhe pa plane veprimi, pa një strategji kombëtare. Kriminaliteti në fushën e narkotikëve manifestohet në forma të ndryshme si një dukuri shoqërore negative, për rrjedhojë, lufta dhe masat parandaluese lidhur me zvogëlimin e kërcënimit të kësaj dukurie marrin një rëndësi të veçantë⁴⁵. Rrethi i subjekteve shoqërore duhet të inkurajohet nga qëllimi i përbashkët i tyre, parandalimin e kriminalitetit në fushën e drogës, nëpërmjet luftimit kundrejt shkaqeve dhe kushteve që përcaktojnë sjelljet kriminale të përdorimit, trafikimit, transportimit apo shitjes së substancave narkotike. (KAKARRIQI, E., YLLI, A., SULAJ, Z., BINO, S., BANI, R., SELFOLLARI, S., 2013) Veprimtaritë e parandalimit në nivel kombëtar janë organizuar në disa institucione të ndryshme⁴⁶. Bazuar në Strategjinë Kombëtare kundër Drogës, në veprimtaritë parandaluese të drogës janë

³⁷ Elezi, I. *E Drejta Penale, Pjesa e Posaçme*, faqe 464, Tiranë 2018.

³⁸ Po aty.

³⁹ Instituti i Shëndetit Publik, *Drogat dhe pasojat e përdorimit të saj tek të rinjtë*, fq.2.

⁴⁰ Elezi, I., *E Drejta Penale, Pjesa e Posaçme*, fq. 259, Tiranë 2016

⁴¹ Organizata e Kombeve të Bashkuara, "*Kundër trafikut të paligjshëm të drogave narkotike dhe lëndëve psikotrope*"

⁴² Kajtazi, R., *Narkokriminaliteti në Kosovë dhe në Shqipëri*, fq. 102, Tiranë 2016.

⁴³ Simpson, D. Dwayne, et al. "Drug abuse treatment process components that improve retention." *Journal of substance abuse treatment* 14.6; pgs: 565-572; 1997.

⁴⁴ Bean, Philip. *Drugs and crime*. Routledge, 2014.

⁴⁵ Testa, Mark F., and Brenda Smith. "Prevention and drug treatment." Pgs: 147-168; 2007.

⁴⁶ Po aty.

përfshirë dhe drejtoritë rajonale të arsimit, shkollat, drejtoritë rajonale të shëndetit publik, autoritete vendore si dhe organizata qeveritare dhe joqeveritare⁴⁷. Një piketë e rëndësishme e Strategjisë Kombëtare kundër Drogave është dhe reduktimi i dëmit⁴⁸. Reduktimi i dëmit të shkaktuar nga përdorimi i drogës përfshin gjithashtu dhe shërbimet e trajtimit për të reduktuar pasojat e dëmshme shëndetësore që lidhen me abuzimin e substancave narkotike (KOOB, G. F., 1996: 893-896). Pavarësisht strategjive të lartpërmendura, duhet theksuar se legjislacioni shqiptar në fushën e narkotikëve lidhur me trajtimet që vënë në qendër personalitetin e përdoruesit shfaq mangësi për shkak të mos pajisjes me mjetet e nevojshme.

Përfundime

Ndikimi i përdorimit të narkotikëve në përhapjen e kriminalitetit është një çështje komplekse e cila ka filluar të parashikohet dhe të përkufizohet që nga e drejta doktrimore. E drejta doktrimore shqiptare përmban në vetvete një seri normash penale ndër të cilat i kushton një vëmendje të veçantë akteve kriminale të kryera në fushën e narkotikëve.

Së pari, narkokriminaliteti përbën një kërcënim serioz për sigurinë kombëtare, popullatën e përgjithshme, ekonominë si dhe cilësinë e jetës. Sjelljet kriminale të lidhura me drogën klasifikohen si ndër veprat penale më të rënda duke qenë se këto lloj veprash, kryesisht konsumimi i substancave narkotike, prekin drejtpërsëdrejti shëndetin dhe jetën e përdoruesit duke qenë se përdorimi gjithnjë e më tepër i këtyre substancave ndikon në zhvillimin e varësisë nga droga.

Përdorimi i substancave narkotike lidhet në mënyrë të drejtpërdrejtë me veprimtaritë kriminale nëpërmjet efekteve që ato shkaktojnë në sjelljen e përdoruesit duke gjeneruar dhunë dhe aktivitete të tjera të paligjshme në fushën e narkotikëve. Individët që abuzojnë në përdorimin e substancave narkotike pasqyrojnë kontigjentin më të prirur për të kryer krime të ndryshme, nxitur nga faktorë të kategorizuar në faktorë të jashtëm dhe të brendshëm. Kokaina, heroina, marijuana dhe metamfetamina përbëjnë shembuj të drogave që pasqyrojnë potencialin e abuzimit si dhe veprimeve të kundraligjshme. Si përfundim, ndikimi i krimeve të lidhura me drogën shtrihet përtej atyre që janë të përfshirë drejtpërdrejt në krim. Narkokriminaliteti prek familjet, komunitetet dhe shoqërinë në tërësi përmes rritjes së tendosjes në sistemin e drejtësisë penale, rritjes së kostove për

⁴⁷ Strategjite kombëtare kundër drogës; Tiranë 2012-2016.

⁴⁸ Po aty, fq. 10.

taksapaguesit, dhunës së mundshme ndaj individëve të pafajshëm ose dëmtimit të pronës për shkak të gjyqimit të dëmtuar të shkaktuar nga droga ose alkooli. Për më tepër, konkludojmë se qëllimi kryesor i planit të parandalimit kundrejt fenomenit të drogës është shmangia e të rinjve nga përdorimi i substancave narkotike. Legjislacioni ynë në aspektin formal shfaq një interes të lartë lidhur me riedukimin, rishoqërimin si dhe trajtimin social – mjekësor të individit përdorues. Në praktikë, janë zhvilluar disa programe rehabilitimi dhe trajtimi që përfshijnë qendra për rehabilitimin e përdoruesve të drogës. Këto qendra ofrojnë shërbime të ndryshme, duke përfshirë terapi mjekësore, këshillim psikologjik dhe mbështetje sociale për të ndihmuar individët të kapërcejnë varësinë dhe të riintegrohen në shoqëri. Megjithatë, kapaciteti dhe burimet e këtyre programeve shpesh janë të kufizuara, duke krijuar sfida në ofrimin e trajtimit adekuat për të gjithë ata që kanë nevojë.

Bazuar në analizën e këtij punimi, konkludojmë se legjislacioni ynë paraqet një mangësi të theksuar në krahasimin e kategorizimit të këtyre akteve kriminale lidhur me pasojat që shkaktojnë si dhe në sistemin e dënimit të tyre duke qenë se masat mjekësore nuk konfigurojnë si një masë shtrënguese ndaj autorit të veprës penale si dhe mungon përcaktimi numerik i nocionit juridik “doza të vogla” paraqitur në nenin 283 të Kodit Penal. Mungesa e efektivitetit të legjislacionit në fuqi shkakton mosmarrëveshje në praktikën gjyqësore si dhe në masat shtrënguese të parashtruara si sanksione penale për veprën përkatëse, duke ndikuar negativisht në realizimin e sfidës inteligjente lidhur me parandalimin dhe luftimin e drogës si formë e kriminalitetit.

Rekomandime

Në kuadër të ndërgjegjësimit lidhur me prevalencën e dukurisë së përdorimit të drogës, organi i Prokurorisë duhet të pasqyrojë të dhënat statistikore lidhur me vëllimin, llojin e kriminalitetit si pasojë e përdorimit të substancave narkotike si dhe prevalencën e tij sipas përcaktimit që u bën Kodi Penal sjelljeve kriminale në fushën e narkotikëve. Dënimi i autorëve të akteve kriminale në fushën e narkotikëve nuk duhet të synojë hakmarrjen ose parandalimin e përgjithshëm, por duhet të synojë shërimin, edukimin, rehabilitimin dhe integrimin përsëri në shoqëri të autorit. Në kuadër të parandalimit të luftës së zhvilluar kundrejt këtij fenomeni dëmtues, legjislacioni në fuqi duhet të përcaktojë si masë shtrënguese dhe detyrueshmërinë e trajtimit mjekësor dhe edukues të të dënuarve. Këtu mund të përfshihen programet e detoksifikimit të mbikëqyrura nga mjekësia si dhe

programet e trajtimit me metadon nëpërmjet së cilit mund të reduktohet përdorimi i paligjshëm i heroinës si dhe krimet lidhur me të. Në trajtimin adekuat të të dënuarve mund të përfshihen gjithashtu seancat terapeutike nëpërmjet këshillimit të strukturuar të pacientëve narkomanë.

Ministria e Drejtësisë duhet të ndërmarrë të gjitha masat në mënyrë që të krijojnë kushtet mjekësore efektive në kuadër të kurimit të këtyre personave të dënuar. Ofrimi i trajtimit gjithëpërfshirës të përdoruesve të drogës duhet të synojë reduktimin e kësaj forme të kriminalitetit pasi një i burgosur kthehet në komunitet. Vemendje e veçantë duhet t'i kushtohet dhe rritjes së bashkëpunimit institucional për goditjen e veprave penale në fushën e narkotikëve. Përfshirja e familjes në luftën kundër abuzimit me drogën përbën një ndër elementet thelbësore në parandalimin e narkokriminalitetit. Në institucionin e familjes, përvetësimi i sjelljes së fëmijës është i lidhur zakonisht me edukimin familjar ose prindëror. Rrjedhimisht, ekziston nevoja që organizatat qeveritare dhe joqeveritare të krijojnë qendra këshillimore ku prindërit dhe fëmijët e tyre të informohen rreth çështjeve lidhur me drogën dhe mënyrën sesi kjo formë e kriminalitetit ndikon në jetën e individit.

Si një fenomen mjaft shqetësues dhe dëmtues kundrejt stabilitetit shoqëror, përgjigja adekuate sociale ndaj narkokriminalitetit, përbën një ndër përparësitë e lëvizjeve sociale ku padyshim ajo institucionale luan një rol shumë të rëndësishëm. Në kuadër të problematikës së përdorimit të substancave narkotike nga të rinjtë duhen përdorur strategjitë e balancuara që përfshijnë ndërhyrje të hershme, programe sociale dhe edukative, të synuara për edukimin e të rinjve rreth drogës si formë e kriminalitetit. Me qëllim realizimin e parandalimit të përdorimit të substancave narkotike, duhet të përforcohen sjelljet antidrogë nëpërmjet ndikimit të institucioneve edukuese. Kjo strategji mund të arrihet dhe me përfshirjen e personelit arsimor të shkollave në këtë sfidë inteligjente kundër përdorimit të narkotikëve. Kuadri ligjor në fushën e narkotikëve duhet të përcaktojë gjithashtu rrethanat në të cilat përdorimi i drogës duhet të trajtohet si një krim apo si një sëmundje, duke përfshirë dhe domosdoshmërinë e trajtimit mjekësor.

BIBLIOGRAFI

1. Abram, Karen M., and Linda A. Teplin. *Drug disorder, mental illness, and violence*. NIDA Research Monograph Series, Drugs and violence: Causes, correlates, and consequences 222-238; para 103, 1990.
2. Arifi, A. *Drogat*, fq. 22, Shkup, 2008.
3. Beckett, Katherine, et al. *Drug use, drug possession arrests, and the question of race: Lessons from Seattle*. *Social Problems* 52.3; pgs: 419-441, 2005
4. Bean, Philip. (2014) *Drugs and crime*. Routledge.
5. Chisholm D, S. S., *Dept of Mental Health and Substance Abuse*, World Health Organization, pg. 58
6. Claro, H., Ferreira, M. & Tarifa, R. (2015) *Drug use, mental health and problems related to crime and violence*.
7. Clement, J. L., *Sciences Legeles et police scientifiqve*, Vol. 1, fq. 42, Paris, 2008.
8. Elezi, I. dhe Hysi, V. (2006) *Politika Penale*, fq. 11, Tiranë.
9. Elezi, I. (2016) *E Drejta Penale e Posaçme*, fq. 258, 430-431, Tiranë.
10. Elezi, I. (2018) *E Drejta Penale, Pjesa e Posaçme*, fq. 464, Tiranë.
11. EMCDDA, Instituti i Shëndetit Publik (2017) *Raporti kombëtar mbi drogat*, Tiranë.
12. Fletore Zyrtare Nr 14/2001
13. Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë Nr. 50, datë 29.01.2001, fq. 2156
14. Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë Nr. 79, datë 08.12.2002, fq. 2254
15. Gjata, F. (2009) “Veprat penale në fushën e narkotikëve”, fq. 4, Tiranë.
16. Goldstein, P., The drugs violence, *Journal of Drug Issues*, pgs: 143-144, 1985.
17. Goldstein, P., The drugs violence, *Journal of Drug Issues*, pgs: 145, 1985.
18. Halili, R., *Kriminologjia*, fq 115, Prishtinë 2005 Begaj, S., *Kriminalistika, Ripunim*, fq. 564, Tiranë 1999, SHBLU
19. Hubbard, L., E. Marsden, and V. Racholl. "Drug abuse treatment." Chapel Hill, NC (1989).
20. *Ilegal Drug Use and Crime: A complex Relationship*, 3 October, 2001.
21. Instituti i Shëndetit Publik (2017) “Shqipëria, Raporti Kombëtar mbi Drogat”, fq. 2, para 11, Tiranë.
22. Instituti i Shëndetit Publik, European Monitoring Centre for Drugs and Addiction

23. Kakarriqi, E. (2013) *Raport Vjetor: Gjendja e Drogës, Zhvillimet e Reja*, European Commission; Tiranë.
24. Kajtazi, R., *Narkokriminaliteti në Kosovë dhe në Shqipëri*, fq. 101, Tiranë 2016
25. Koob, George F. (1996) *Drug addiction: the yin and yang of hedonic homeostasis*. *Neuron* 16.5, fq. 893-896.
26. Kodi Penal i Ahmet Zogut, viti 1928, neni 358 para. 3 (?)
27. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1952
28. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1977, neni 134/2
29. Kodi Penal i Republikës së Shqipërisë, viti 1995
30. Lala, E., “Kanuni i Lekë Dukagjinit”, Dorëshkrim, Pukë, 1980.
31. Lines, Rick, Julie Hannah, and Giada Girelli. "Treatment in liberty"human rights and compulsory detention for drug use." *Human Rights Laë Review* 22.1 (2022): 1-31.
32. Ligji nr. 8279, datë 15.1.1998, ndryshuar më pas me ligjin nr. 8733, datë 24.01.2001
33. Menard, Scott, Sharon Mihalic, and David Huizinga. "Drugs and crime revisited." *Justice Quarterly* 18.2 (2001): 269-299.
34. Milutinoviç, M, *Kriminologjia, Botimi i dytë i ndryshuar*, Prishtinë 1981
35. Newcomb, Michael D., Ebrahim Maddahian, and Peter M. Bentler. "Risk factors for drug use among adolescents: concurrent and longitudinal analyses." *American journal of public health* 76.5 (1986): 525-531.
36. Nisbet, Louis J., and Michael Moore. "Will natural products remain an important source of drug research for the future?" *Current opinion in biotechnology* 8.6 ; pgs: 708-712; 1997
37. Nordstrom, Benjamin R., and Charles A. Dackis. "Drugs and crime." *The Journal of Psychiatry & Law* 39.4 (2011): 663-687.
38. Odisharia, Vepkhvia. "Barriers to Establishing Healthy Lifestyle Habits in Young Generation of Georgia." *ANNALS OF BIOMEDICAL RESEARCH AND EDUCATION* 2.3 (2002).
39. Petroviç, B., “Narkokriminal”, fq. 94, Sarajevë, 2004.
40. Qendra Ndërkombëtare për Parandalimin e Krimit, fq. 74, 2010.

41. Schreiber, Stuart L. "Target-oriented and diversity-oriented organic synthesis in drug discovery." *Science* 287.5460 pgs: 1964-1969; 2000.
 42. Simpson, D. Dwayne, et al. "Drug abuse treatment process components that improve retention." *Journal of substance abuse treatment* 14.6 (1997): 565-572.
 43. Speckart, George, and M. Douglas Anglin. "Narcotics and crime: A causal modeling approach." *Journal of Quantitative Criminology* 2 (1986): 3-28.
 44. Speckart, George, M. Douglas Anglin, and Elizabeth Piper Besehenes. "Modeling the longitudinal impact of legal sanctions on narcotics use and property crime." *Journal of Quantitative Criminology* 5 (1989): 33-56.
 45. Strategjia Kombëtare Kundër Drogës 2012 – 2016.
 46. Sullivan, Mark D., et al. "Association between mental health disorders, problem drug use, and regular prescription opioid use." *Archives of internal medicine* 166.19 (2006): para 2087-2093.
 47. Shtino, Nj., "Psikologjia Ligjore", Vol 2, fq. 193, Prishtinë.
 48. Testa, Mark F., and Brenda Smith. "Prevention and drug treatment." (2009): 147-168.
 49. US Dept Of State, National Drug Threat Assesment, pg. 11, 2011.
 50. Van Dorn, Richard, Jan Volavka & Norman Johnson. "Mental disorder and violence: is there a relationship beyond substance use?" *Social psychiatry and psychiatric epidemiology* 47, para 487-503, 2012.
 51. Vendimi me nr. të regjistrit themeltar 1593/397, nr. 427, Kolegji Penal i Gjykatës së Apelit Tiranë, datë 25.04.2014.
 52. White, H. R., The drug use-delinquency connection in adolescence, *Drugs, crime and criminal justice*, pgs 215 – 219, Academy of Criminal Justice Science, 1990.
 53. Winter J., (2020) *The history, the science, the politics of drugs*, Lewis Lewin Introduction pg. 1, Oxford.
-

Edlir SPAHO¹

PERSONALIZED E-LEARNING MODELS: A SYSTEMATIC MAPPING STUDY

Abstract

Online learning is a tangible reality today and has a growing trend due to the rapid development of information and communication technologies in education. Personalized online learning systems are designed to tailor the learning experience to individual students' needs, preferences, and learning styles. These systems leverage a combination of advanced technologies, pedagogical strategies, and data analytics to provide customized learning paths, resources, and feedback. Personalized e-learning systems have demonstrated substantial benefits in enhancing the effectiveness, performance, and motivation of learners by tailoring educational experiences to individual needs and preferences without limiting it in space and time. This systematic mapping study aims to provide a summary of the models used to enable personalization for each e-learner including personalization components, data mining models and techniques, and interaction tools between the learner and the content of personalized e-learning. Most commonly used personalization component of personalized online learning system are learner's profile and learning style, prior knowledge, behavior and preferences, meanwhile classification and clustering algorithms are mostly used to process these components. Through a detailed review of the literature, this study provides a structured overview of the landscape of personalized online learning, offering valuable insights into the evolution of this dynamic field and identifies key trends and patterns in the development and implementation of personalized online learning. The study also proposes directions for future research, emphasizing the importance of interdisciplinary collaboration and the continuous advancement of technology to meet the evolving needs of learners.

In conclusion, personalized online learning represents a significant shift towards more individualized and effective education. This study contributes to a deeper understanding of its current state, challenges, and potential, guiding future efforts to enhance and expand personalized learning experiences for all learners.

Keywords: *learner model, personalized e-learning system, personalization components, data mining models, data mining techniques*

¹ MSc. Edlir SPAHO Computer Science Department, University College "Bedër", Tirana, Albania.
Email: espaho@beder.edu.al

1. Introduction

Nowadays the trend of learning using electronic devices is on a continuous growth, due to ease of access to information, diversity of information, low-cost, etc. This has led to the traditional classroom teaching being shifted to a virtual environment, without having the limitation of time and place, so to access the necessary information without being in a certain place and time.

One of the biggest gaps in the explanation of a content in the classroom as well as in traditional online courses is the explanation in a particular form or pattern considering that all understand in the same way and with the same effectiveness.

The huge amount of information generated by online courses and the need for an explanation of the content according to the level, knowledge and skills of the learner has brought the need for the creation of different models and methods to convey the information in different ways to each learner (Jando, Hidayanto, & Harjanto, 2017).

2. Related Work

Rapidly increased data generated from online courses has led to new methods and techniques for creating customized e-learning systems. Some Systematic Mapping Studies (SMS) are conducted in this field, where the main ones to be mentioned are the study realized by (Romeo & Ventura, 2007), which has the main objective of Educational Data Mining, also an Learning Models-focused SMS has been conducted by (Hlioui, Alioui, & Gargouri, 2016). Analysis of data mining techniques applied to Learning Management Systems (LMS) for personalized education has been prepared by (Villegas-Ch & Luján-Mora, 2017), Integration of Knowledge Management and E-Learning Models has been prepared by (Judrups, 2015), a SMS of data mining of web-based learning systems has been prepared by (Villegas-Ch W. , Luján-Mora, Buenaño-Fernandez, & Román-Cañizares, 2017), comparison of LMS and Adaptive Educational Hypermedia Systems (AEHS) to analyze improvement with the use of Data Mining has been prepared by (Karagiannis & Satratzemi, 2014) and a comprehensive classification of collaboration approaches in E-learning has been prepared by (Al-Abri, Jamoussi, Kraiem, & Al-Khanjari, 2017, pp. 878-893). Most of the SMSs take into consideration one or another aspect of Personalization of e-Learning Environment. Our SMS contribution deals with generalizing and analyzing different aspects of Personalization of e-Learning Environment.

3. Research Methodology

This Systematic Mapping Study (SMS) has been conducted based on guidelines provided by (Kitchenham, Budgen, & Brereton, 2016, pp. 40 - 54), with the main stages shown in Figure 1. This

part summaries the protocol of our SMS, including the research questions used to structure the study; the search strategy, inclusion and exclusion criteria were used; and the rules for extracting data and classifying primary studies.

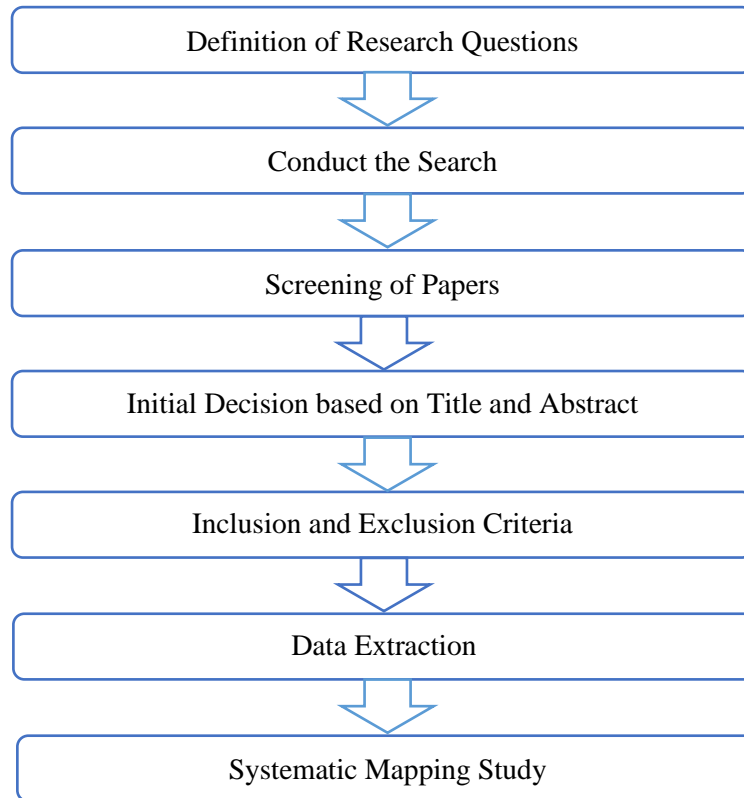

Figure 1: The Mapping Study Process

3.1. Research Questions

The following research questions and motivations (Table 1) are given to explore the components of personalized e-learning model, tools of interaction between and the content of personalized e-learning, data mining models and techniques used in personalized e-learning, theories behind used to build a personalized learning model, to the effectiveness and success of personalized e-learning learner:

No.	Research Question	Motivation
RQ1	What are main Learning Styles and their components?	To identify most used Learning Styles in e-learning, their main components, advantages and drawbacks of each of them.
RQ2	What are main personalization components to build a personalized e-learning model?	To identify most commonly used personalization components in order to build adaptive e-learning model and weight of each personalization parameter.

RQ3	What are main data mining models and techniques used in the e-learning domain to make it personalized?	To identify and analyze most commonly used data mining models used in the e-learning domain to make it personalized advantages and drawbacks of each of them in order to increase learner personalization and performance.
RQ4	What tools are generally used to process the interaction between the learner and the content of personalized e-learning?	To identify and analyze most commonly used interaction tools between the learner and the content of personalized e-learning.

Table 1 Research Questions and Motivation

3.2. Research Process

The search process should ensure that keyword usage can be relevant to the research question. To conduct this research, we followed the steps described by (Kitchenham, Budgen, & Brereton, 2016, pp. 40-54) and (Brereton, Kitchenham, Budgen, Turner, & Khalil, 2007, pp. 571-583) for construction of search strings for all the articles, papers and journals we have retrieved as follow:

1. Identify major terms and synonyms by terms that are used in the research questions.
2. Identify different spellings and synonyms for major terms.
3. Use the Boolean operator "OR" to link alternative spellings and synonyms.
4. Use the Boolean operator "AND" to link major terms.

This resulted in the following keywords used in this search: E-learning OR Distance Learning OR Electronic Learning OR Online Learning AND Component OR Parameter AND Personalized OR Adapted AND Model OR Architecture AND Data Mining OR Knowledge Discovery in Databases OR KDD OR Data Pattern Analysis.

The digital libraries used to conduct this research were the Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) Xplore Digital Library, Association for Computing Machinery (ACM) Digital Library, and Elsevier ScienceDirect.

3.3. Inclusion and exclusion Criteria

Originally papers are evaluated based on their title if they are to be considered or not. If analyzing the title could not bring to a decision was studied the abstract, even if after studying the abstract we couldn't be able to make a decision then read and conclusions.

For the inclusion or exclusion of a particular study we have implemented the inclusion and exclusion criteria based on (Abuhlfaia & Quincey, 2018) as in the Table 2 and Table 3 below:

No	Inclusion Criteria
1	Papers published between January 2014 and February 2019.
2	Written in the English language.
3	Peer-reviewed literatures
4	Paper which includes a description of evaluation about the usability of e-learning and has a clear method.
5	Papers which contains and describes data mining method and tools

Table 2 Inclusion Criteria

No	Exclusion Criteria
1	Duplicate papers from the same study in different databases.
2	Publications not written in English.
3	Publications not directly related to our topic.

Table 3 Exclusion Criteria

3.4. Data Extraction

The number of papers analyzed at the first stage was 50 papers. Subsequently, based on paper's abstract, conclusions and exclusion and exclusion criteria, 34 papers were selected for analysis where 20 of them are published in different conferences while 14 of them are published in different journals. The results of the selected papers are given in the Table 4 below.

Source Database	Studies Found	Candidate Studies	Selected Studies	References
ACM	22	15	11	(Teimzit, Mahnane, & Hafidi, 2018), (Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), (Chow, Yacef, Koprinska, & Curran, 2017), (Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Wang, Sy, Liu, & Piech, 2017), (Chanaa & El Faddouli, 2018), (Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (El Fouki, Aknin, & El. Kadiri, 2017), (Shi, Peng, & Wang, 2017), (Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web

				Companion), (Hu, Zhang, Chu, & Ke, 2016)
Elsevier Science Direct	29	21	10	(Tarus, Niua, & Yousif, 2017), (Birjali, Beni-Hssane, & Erritali, 2018), (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018), (Xie, et al., 2017), (Yi, Zhao-xia, Xiao-huan, Ming-ming, & Wen-tian, 2017), (Sergio, et al., 2017), (Garrido, Morales, & Serina, 2016), (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018), (Zhou, Huang, Hu, Zhu, & Tang, 2018), (B.Saleenaa & S.K.Srivatsa, 2015)
IEEE	25	17	9	(Herath & Jayaratne, 2017), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017), (Karataev & Zadorozhny, 2017), (Karagiannis & Satratzemi, 2014), (Bhatia & Prasad, 2015), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018), (Halawa, Shehab, & Hamed, 2015), (FeiZhou, QingPan, & Huang, 2017), (Lepouras, Katifori, Vassilakis, Antoniou, & Platis, 2014)
Total	76	53	30	

Table 4 Summary of Selected Papers

3.5. Classification Scheme

The classification scheme (Figure 2) is done in accordance with the research questions and results of the research questions. Firstly, we reviewed all papers' abstracts and conclusions, and if it wasn't possible to properly classify the paper, we read the introduction part. In a lot of cases, we had to analyze the papers in detail.

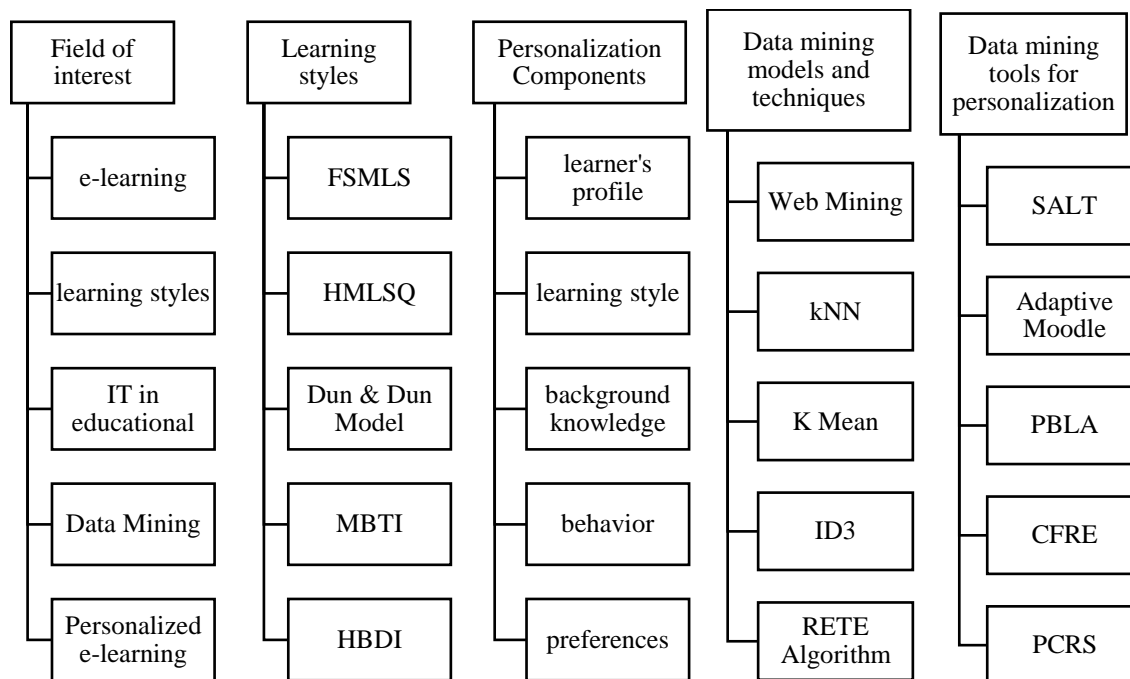

Figure 2 Classification Scheme

4. Results and Discussions

To answer all research questions, we extracted most relevant information from all papers in accordance with research questions then we analyzed by summarizing, and correlating it to answer research questions. The results are as follow:

4.1. What are main Learning Styles and their components?

As it is shown on Table 5, main learning styles extracted from reviewed papers are:

Theory	Description	No of Papers	References	Percentage
FSLM	Felder-Silverman Learning Style Model	7	(Teimzit, Mahnane, & Hafidi, 2018), (Chanaa & El Faddouli, 2018), (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018), (Xie, et al., 2017), (Yi, Zhao-xia, Xiao-huan, Ming-ming, & Wen-tian, 2017), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018),	23.3%
Hybrid	Combination of different components	4	(Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Tarus, Niua, & Yousif, 2017), (Gulzara, Leema,	13.3%

			& Deepak, 2018), (Karataev & Zadorozhny, 2017),	
KLSI	Kolb Learning Style Inventory	1	(Shi, Peng, & Wang, 2017)	3.3%
MBTI	Myers-Briggs Type Indicator theory	1	(Halawa, Shehab, & Hamed, 2015)	3.3%
Unspecified	There is no clear explanation of theory used	7	(Chow, Yacef, Koprinska, & Curran, 2017), (Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (El Fouki, Aknin, & El. Kadiri, 2017), (Hu, Zhang, Chu, & Ke, 2016) (Sergio, et al., 2017), (Herath & Jayaratne, 2017), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018)	23.3%
LA	Learning Analytics	3	(Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), (Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion), (Lepouras, Katifori, Vassilakis, Antoniou, & Platis, 2014)	10%
Other	Different approaches	7	(Wang, Sy, Liu, & Piech, 2017), (Birjali, Beni-Hssane, & Erritali, 2018), (Garrido, Morales, & Serina, 2016), (Zhou, Huang, Hu, Zhu, & Tang, 2018), (B.Saleenaa & S.K.Srivatsa, 2015), (Bhatia & Prasad, 2015), (FeiZhou, QingPan, & Huang, 2017)	23%
Total		30		100%

Table 5 Used Learning Styles

- **Felder-Silverman Learning Style Model (FSLM)** with main components of reflection (active, reflected), reasoning (inductive, deductive), Sensory (verbal, visual) and progression (sequential, global).
- **Myers-Briggs Type Indicator (MBTI)** with the main components of thinking/feeling, judgment/perception, introvert/extravert and sensing/intuitive.
- **Kolb Learning Style** with main components of concrete experience (doing, having an experience), reflective observation (reviewing, reflecting on experience), abstract

conceptualization (concluding, learning from experience) and active experimentation (planning, trying out what we have learned).

- **Hybrid Models.** Some of hybrid models we have retrieved from our SMS are combination of E-Learning Ontology, Learning Resource Ontology, Learner Model Ontology (Felder-Silverman Model of Learning Style) as described in (Tarus, Niua, & Yousif, 2017), or Domain Model and Question Model, Video Learning Resources, Readable Learning Resources as described in (Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), or social learning framework, crowdsourcing, online social networks, and complex adaptive systems as described in (Karataev & Zadorozhny, 2017) or a combination of N-Grams and Domain Ontologies as described in (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018, pp. 518-524).

4.2. What are main parameters to build a personalized e-learning model?

Finding the most influential parameters for personalization of e-learning is one of the most difficult processes in building a personalized e-learning model, because human nature itself is very complex. After screening the analyzed research papers some of the personalization components that we can mention are learner personality, learner prior knowledge, learner behavior, learner interests and preferences.

Component	Description	References	Percentage
Personality	Learner's Profile	(Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), (Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion), (Hu, Zhang, Chu, & Ke, 2016), (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018), (B.Saleenaa & S.K.Srivatsa, 2015), (Herath & Jayaratne, 2017), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018), (FeiZhou, QingPan, & Huang, 2017),	30%
	Learning Style	(Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), (Chanaa & El Faddouli, 2018), (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018), (Xie, et al., 2017), (Yi, Zhao-xia, Xiao-huan, Ming-ming, & Wen-tian, 2017), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018)	23%
Knowledge	Background Knowledge	(Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Wang, Sy, Liu, & Piech, 2017), (Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (Tarus, Niua, & Yousif, 2017), (Birjali, Beni-Hssane, & Erritali, 2018), (Xie, et al., 2017), (Yi, Zhao-xia, Xiao-huan, Ming-ming, & Wen-	43%

		tian, 2017), (Garrido, Morales, & Serina, 2016), (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018), (Zhou, Huang, Hu, Zhu, & Tang, 2018), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017), (Bhatia & Prasad, 2015), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018)	
Behavioral	Performance	(Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), (Yi, Zhao-xia, Xiao-huan, Ming-ming, & Wen-tian, 2017), (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018), (Herath & Jayaratne, 2017)	13%
Interests	Attention, Usage	(Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (Tarus, Niua, & Yousif, 2017), (Xie, et al., 2017), (Zhou, Huang, Hu, Zhu, & Tang, 2018), (Halawa, Shehab, & Hamed, 2015), (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018)	20%
Preferences	Like and Dislike	(Xie, et al., 2017), (B.Saleenaa & S.K.Srivatsa, 2015), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018), (Samina, Xu, Iftikhar, Zhu, & Misha, 2018), (FeiZhou, QingPan, & Huang, 2017)	20%

Table 6 General Personalization Components

Table 6 contains summarization of personalization parameters most commonly used to build a personalized e-learning model. Based on retrieved results we can conclude that most influential personalization parameter is learner's background or prior knowledge then learner's profile with components like personal information (name, gender, date of birth), academic information (major, grade, GPA, learning plan). Another component of personalization is learner's learning style and some other metrics used to determine the learners learning style are the time spent on videos and other files, the number of times the learner accesses a particular file etc. (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018, pp. 606-615) Interests like collaboration, learning time, and preferences like opinion and interactivity level, of e-learner takes an important role in personalization e-learning environment (Xie, et al., 2017, pp. 59-70), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018). Some other personalization components retrieved from reviewed papers are E-Learning Ontology, Learning Resource Ontology as described in (Tarus, Niua, & Yousif, 2017, pp. 37-48), number of submissions to success as described in (Chow, Yacef, Koprinska, & Curran, 2017), Map Reduce-based GA, e-assessment as described in (Birjali, Beni-Hssane, & Erritali, 2018, pp. 14-32), etc.

4.3. What are main data mining models and techniques used in the e-learning domain to make it personalized?

Data Mining Techniques	Data Mining Models and Algorithms	References	Percentage
Classification	K Nearest Neighbor	(Chow, Yacef, Koprinska, & Curran, 2017), (Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Tarus, Niua, & Yousif, 2017)	27%
	ID3 decision tree	(Herath & Jayaratne, 2017), (FeiZhou, QingPan, & Huang, 2017)	
	C4.5	(Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion)	
	Classification and Regression Tree (CART)	(Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion)	
	Bayesian	(Shi, Peng, & Wang, 2017), (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018)	
	Naive Bayesian	(Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion)	
Clustering	Support Vector Machines	(Daud, et al., Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion)	17%
	Fuzzy C Means	(Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018)	
	Fast Search and Finding of Density Peaks via Heat Diffusion	(Zhou, Huang, Hu, Zhu, & Tang, 2018)	
Pattern Mining	k-Means	(Teimzit, Mahnane, & Hafidi, 2018), (Chow, Yacef, Koprinska, & Curran, 2017), (Shi, Peng, & Wang, 2017)	7%
	Frequent Pattern Growth (FP-Growth)	(Hu, Zhang, Chu, & Ke, 2016)	
Web mining	Sequential Pattern Mining	(Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017)	13%
	Web content mining	(Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Wang, Sy, Liu, & Piech, 2017), (Herath & Jayaratne, 2017)	
	Web structure mining	(Sergio, et al., 2017)	
	Web usage mining	(Herath & Jayaratne, 2017)	

Recurrent Neural Network	Long Short Term Memory (LSTM)	(Liu, Du, Sun, & Zhai, 2017), (Al-Abri, Al-Khanjari, Kraiem, & Jamoussi, 2017)	13%
	Deep Neural Network	(Chanaa & El Faddouli, 2018), (El Fouki, Aknin, & El. Kadiri, 2017)	

Table 7 Main data mining models and techniques

Main data mining techniques used in the e-learning domain to personalize it are Classification Techniques with percentage of 27% from reviewed papers and main data mining algorithms for classification are K Nearest Neighbor, ID3 decision tree, Bayesian and Naive Bayesian. Second most commonly used technique for personalization is Clustering Technique with k-Means algorithm used most. Web Mining with its components of web content mining, web structure mining and web usage mining is also very used. Machine Learning Recurrent Neural Network technique with its main algorithms of Long Short Term Memory (LSTM) Deep Neural Network is the new trend used in personalizing e-learning environment, as shown in Table 7.

4.4. What tools are generally used to process the interaction between the learner and the content of personalized e-learning?

Some of the tools that are generally used to process the interaction between the learner and the content of personalized e-learning are Collaborative Filtering Recommendation Engine (Shivanagowda, Goudar, & Kulkarni, 2017), (Herath & Jayaratne, 2017), Orange Software, a Python datamining library (Gkontzis, Kotsiantis, Tsoni, & Verykios, 2018), GATE text mining tool (Wang, Sy, Liu, & Piech, 2017), and GATE (TwitIE) adapted for Twitter (Al-Abri, AlKhanjari, Jamoussi, & Kraiem, 2018), adaptive User Interface for Moodle (Kolekar, Pai, & Pai M.M, 2018), CRETAL (Compiler of Resources in Engineering & Technology to Aid Learning) (Birjali, Beni-Hssane, & Erritali, 2018, pp. 14-32), myPTutor implemented in Moodle, provides a mixed-initiative architecture that allows teachers and students to work together during the learning cycle (Xie, et al., 2017, pp. 59-70), on-line course applicability assessment (OCAA) (Gulzara, Leema, & Deepak, 2018, pp. 518-524), WordNet (Bhatia & Prasad, 2015), and WordNet or MeSH (B.Saleenaa & S.K.Srivatsa, 2015, pp. 1-12) Ontology Dictionaries, SALT (Self-Adaptive Learning through Teaching) (Karataev & Zadorozhny, 2017), Reading Battle and Rapid Miner toolkit (Hu, Zhang, Chu, & Ke, 2016), etc.

5. Conclusions

As mentioned above, one of the most difficult challenges that encounter personalized e-learning models is the unique and, at the same time, extremely complex human nature. Another problem that arises in personalized e-learning models is the highly variable nature of the learner, so a pattern of e-learning that may be suitable for one learner at a time or for a particular content may not be any more suitable to the same learner at a different time or content.

6. Limitation and Future Research

Among the main limitations of this systematic mapping study are the number of digital libraries in which the search is done, the number of selected papers and our subjectivism in the way we understand and select a particular paper.

As future research we think that finding most important personalization components in Personalized e-learning Model based on experimental studies with broad learner diversity and contents would meet one of the current gaps of Personalized e-learning Model. Also it will be interesting in analyzing the ways and techniques how to integrate personalized e-learning model into the emerging global communication architecture of Internet of Everything.

REFERENCES

- Abuhlfaia, K., & Quincey, E. d. (2018). The Usability of E-learning Platforms in Higher Education: A Systematic Mapping Study. *Proceedings of British HCI* (pp. 1-13). Belfast, UK: BCS Learning and Development Ltd.
- Al-Abri, A., AlKhanjari, Z., Jamoussi, Y., & Kraiem, N. (2018). Identifying Learning Styles from Chat Conversation using Ontology-Based Dynamic Bayesian Network Model. *2018 8th International Conference on Computer Science and Information Technology (CSIT)* (pp. 77-84). Amman, Jordan: IEEE.
- Al-Abri, A., Al-Khanjari, Z., Kraiem, N., & Jamoussi, Y. (2017). A scheme for extracting information from collaborative social interaction tools for personalized educational environments. *2017 International Conference on Computing Networking and Informatics (ICCNI)* (pp. 1-6). Lagos, Nigeria: IEEE.
- Al-Abri, A., Jamoussi, Y., Kraiem, N., & Al-Khanjari, Z. (2017). Comprehensive classification of collaboration approaches in E-learning. *Telematics and Informatics*, 878-893.

- B.Saleenaa, & S.K.Srivatsa. (2015). Using concept similarity in cross ontology for adaptive e-Learning systems. *Journal of King Saud University - Computer and Information Sciences*, 27(1), 1-12.
- Bhatia, L., & Prasad, S. S. (2015). COPAL — Cognitive personalized aid for learning. *2015 International Conference on Cognitive Computing and Information Processing(CCIP* (pp. 1-6). Noida, India: IEEE.
- Birjali, M., Beni-Hssane, A., & Erritali, M. (2018). A novel adaptive e-learning model based on Big Data by using competence-based knowledge and social learner activities. *Applied Soft Computing*, 68, 14-32.
- Brereton, P., Kitchenham, B. A., Budgen, D., Turner, M., & Khalil, M. (2007). Lessons from applying the systematic literature review process within the software engineering domain. *Journal of Systems and Software*, 80(4), 571-583.
- Chanaa, A., & El Faddouli, N.-e. (2018). Deep learning for a smart e-learning system. *Proceedings of the 2nd International Conference on Smart Digital Environment* (pp. 197 - 202). Rabat, Morocco: Association for Computing Machinery.
- Chow, S., Yacef, K., Koprinska, I., & Curran, J. (2017). Automated Data-Driven Hints for Computer Programming Students. *Adjunct Publication of the 25th Conference on User Modeling, Adaptation and Personalization* (pp. 5-10). Bratislava, Slovakia: Association for Computing Machinery.
- Daud, A., Aljohani, N. R., Abbasi, R. A., Lytras, M. D., Abbas, F., & Alowibdi, J. S. (Companion Proceedings of the 26th International Conference on World Wide Web Companion). Predicting Student Performance using Advanced Learning Analytics. *2017* (pp. 415-421). Perth, Australia: ACM.
- El Fouki, M., Aknin, N., & El. Kadiri, K. E. (2017). Intelligent Adapted e-Learning System based on Deep Reinforcement Learning. *Proceedings of the 2nd International Conference on Computing and Wireless Communication Systems* (pp. 1-6). Larache, Morocco: Association for Computing Machinery.
- FeiZhou, T., QingPan, Y., & Huang, L. (2017). Research on Personalized E-Learning Based on Decision Tree and RETE Algorithm. *2017 International Conference on Computer Systems, Electronics and Control (ICCSEC* (pp. 1392-1396). Dalian, China: IEEE.

- Garrido, A., Morales, L., & Serina, I. (2016). On the use of case-based planning for e-learning personalization . *Expert Systems with Applications*, 60, 1-15.
- Gkontzis, A. F., Kotsiantis, S., Tsoni, R., & Verykios, V. S. (2018). An effective LA approach to predict student achievement. *Proceedings of the 22nd Pan-Hellenic Conference on Informatics* (pp. 76-81). Athens, Greece: Association for Computing Machinery.
- Gulzara, Z., Leema, A., & Deepak, G. (2018). PCRS Personalized Course Recommender System Based on Hybrid Approach . *Procedia Computer Science*, 125, 518-524.
- Halawa, M. S., Shehab, M. E., & Hamed, E. M. (2015). Predicting student personality based on a data-driven model from student behavior on LMS and social networks. *015 Fifth International Conference on Digital Information Processing and Communications (ICDIPC)* (pp. 294-299). Sierre, Switzerland: IEEE.
- Herath, D., & Jayaratne, L. (2017). A personalized web content recommendation system for E-learners in E-learning environment. *2017 National Information Technology Conference (NITC)* (pp. 89-95). Colombo, Sri Lanka: IEEE.
- Hlioui, F., Alioui, N., & Gargouri, F. (2016). A survey on learner models in adaptive E-learning systems. *13th International Conference of Computer Systems and Applications (AICCSA)*. Agadir, Morocco.
- Hu, X., Zhang, Y., Chu, S. K., & Ke, X. (2016). Towards personalizing an e-quiz bank for primary school students: an exploration with association rule mining and clustering. *Proceedings of the Sixth International Conference on Learning Analytics & Knowledge* (pp. 25-29). Edinburgh, United Kingdom: ACM.
- Jando, E., Hidayanto, A. N., & Harjanto, P. (2017). Personalized E-learning Model: A Systematic Literature Review. *International Conference on Information Management and Technology (ICIMTech)*, (pp. 238 - 243). Yogyakarta.
- Judrups, J. (2015). Analysis of Knowledge Management and E-Learning Integration Models. *Procedia Computer Science*, 154-162.
- Karagiannis, I., & Satratzemi, M. (2014). Comparing LMS and AEHS: Challenges for Improvement with Exploitation of Data Mining. *IEEE 14th International Conference on Advanced Learning Technologies* (pp. 65-66). Athens, Greece: IEEE Computer Society.

- Karataev, E., & Zadorozhny, V. (2017). Adaptive Social Learning Based on Crowdsourcing. *IEEE Transactions on Learning Technologies*, 10(2), 128 - 139.
- Kitchenham, B. A., Budgen, D., & Brereton, P. (2016). *Evidence-based software engineering and systematic reviews*. 40 - 54: CRC Press.
- Kolekar, S. V., Pai, R. M., & Pai M.M, M. (2018). Adaptive User Interface for Moodle based E-learning System using Learning Styles. *Procedia Computer Science*, 135, 606-615.
- Lepouras, G., Katifori, A., Vassilakis, C., Antoniou, A., & Platis, N. (2014). Towards a learning analytics platform for supporting the educational process. *IISA 2014, The 5th International Conference on Information, Intelligence, Systems and Applications* (pp. 246-251). Chania, Greece: IEEE.
- Liu, X., Du, Y., Sun, F., & Zhai, L. (2017). Design of adaptive learning system based on big data. *Proceedings of the 6th International Conference on Information Engineering* (pp. 1-5). Dalian Liaoning, China: Association for Computing Machinery.
- Romeo, C., & Ventura, S. (2007). Educational data mining: A survey from 1995 to 2005. *Expert Systems with Applications*, 33(1), 135-146.
- Samina, K., Xu, H., Iftikhar, H., Zhu, W., & Misha, Z. (2018). Integration of Data Mining Clustering Approach in the Personalized E-Learning System. *IEEE Access*, Vol. 6, 6, 72724-72734.
- Samson, P. J. (2015). Analyzing student notes and questions to create personalized study guides. *Proceedings of the Fourth International Conference on Learning Analytics And Knowledge*. Indianapolis.
- Sergio, C.-F., Itzamá, L.-Y., Wadee, A., Oscar, C.-N., Villuendas-Rey, Y., Aldape-Pérez, M., & Yáñez-Márquez, C. (2017). Instance-based ontology matching for e-learning material using an associative pattern classifier. *Computers in Human Behavior*, 69, 218-225.
- Shi, Y., Peng, Z., & Wang, H. (2017). Modeling Student Learning Styles in MOOCs. *Proceedings of the 2017 ACM on Conference on Information and Knowledge Management* (pp. 979-988). Singapore: ACM.
- Shivanagowda, G. M., Goudar, R. H., & Kulkarni, U. P. (2017). CRETAL: A Personalized Learning Environment in Conventional Setup. *Proceedings of the 10th Annual ACM India Compute Conference* (pp. 143-148). Bhopal, India: ACM Compute.

- Tarus, J. K., Niua, Z., & Yousif, A. (2017). A hybrid knowledge-based recommender system for e-learning based on ontology and sequential pattern mining. *Future Generation Computer Systems*, 72, 37-48.
- Teimziti, A., Mahnane, L., & Hafidi, M. (2018). A collaborative algorithmic problem-based learning environment using learners' learning styles. *5th Multidisciplinary International Social Networks Conference* (pp. 1-6). Saint-Etienne, Taiwan: Association for Computing Machinery.
- Villegas-Ch, W., & Luján-Mora, S. (2017). Analysis of data mining techniques applied to LMS for personalized education. *IEEE World Engineering Education Conference (EDUNINE)* (pp. 85-89). Santos, São Paulo: IEEE.
- Villegas-Ch, W., Luján-Mora, S., Buenaño-Fernandez, D., & Román-Cañizares, M. (2017). Analysis of web-based learning systems by data mining. *IEEE Second Ecuador Technical Chapters Meeting (ETCM)*.
- Wang, L., Sy, A., Liu, L., & Piech, C. (2017). Deep Knowledge Tracing On Programming Exercises. *Proceedings of the Fourth (2017) ACM Conference on Learning @ Scale* (pp. 201-204). Cambridge, MA, USA: ACM.
- Xie, H., Zou, D., Wang, F. L., Wong, T.-L., Rao, Y., & Wang, S. H. (2017). Discover learning path for group users - A profile-based approach. *Neurocomputing*, 254, 59-70.
- Yi, R., Zhao-xia, D., Xiao-huan, Z., Ming-ming, F., & Wen-tian, G. (2017). Exploring an on-line course applicability assessment to assist learners in course selection and learning effectiveness improving in e-learning. *Learning and Individual Differences*, 60, 56-62.
- Zhou, Y., Huang, C., Hu, Q., Zhu, J., & Tang, Y. (2018, May). Personalized learning full-path recommendation model based on LSTM neural networks. *Information Sciences*, 444, 135-152.

Damiana TELITI ¹
Olsi SHEHU ²

Comparative Analysis of MD5, SHA-256, and SHA-512 Performance: Unexpected Cases of SHA-512 Outperforming SHA-256

Abstract

In the last several years, one of the concerns has been the resistance of hashing algorithms against supercomputers or quantum computers, which have higher computing capabilities compared to traditional computers. This study focuses on different hashing algorithms' performance under different inputs involved in ensuring data integrity. A Python script measures the performance of three different hashing algorithms in various type of inputs using the same hardware power. The first scenario uses the software to generate numeric inputs of varying lengths. Secondly, the same program generates different numbers of strings with different lengths, and lastly, it uses different text-based wordlists as an input. After each scenario, it assesses simultaneous or non-simultaneous time consumption, as are the efficiency metrics using factors such as speed, key length, hardware utilization, and robustness. Using the provided information, the designer could come up with measurable values for each of the features studied in this paper, as well as simulate attacks on quantum computers to see how well current hashing algorithms work with new hardware technologies. This study concludes that sha512 outperforms sha256 or md5 in certain scenarios, despite its more complex hashing algorithm and longer bit length.

Keywords: *hash, brute force, collision resistance, robustness, performance, quantum computer*

¹ MSc. Damiana TELITI, Computer Science Department, University College “Bedër”, Tirana, Albania.

² MSc. Olsi SHEHU, Computer Science Department, University College “Bedër”, Tirana, Albania.

1. Introduction

In the realm of data security, hash algorithms guarantee the integrity and validity of information. These functions are critical in guaranteeing data integrity verification and providing strong methods to detect any illegal modifications or tampering. However, with the sophistication of cyber-attacks and the advancement of computing technology, questions arise about the effectiveness of hash functions in maintaining data integrity. This research aims to explore the fundamental concepts of hash functions and their essential role in verifying data integrity. This paper aims to provide a thorough knowledge of the importance of hash functions in ensuring the integrity of data by extensively examining their theoretical foundations and practical uses. Moreover, this study seeks to enhance cryptographic security by creating a specific tool. This program aims to streamline the thorough examination of several cryptographic hash functions, specifically to evaluate their security effectiveness in defending against collision attacks. In the first scenario, the software generates numerical strings of different numbers of characters. For example, if the length of the generated string is five, it will produce numbers that range from 00000 to 99999. Subsequently, each value will undergo encryption using one of the chosen hashing algorithms. We measure and store in memory the encryption execution time and the number of encrypted values for each algorithm, repeat the same process for other hashing algorithms, and finally compare the results between them. The second scenario specifies the minimum and maximum lengths for each randomly generated string, as well as the total number of strings to generate. Unlike the preceding case, in which all strings have the same length and contain only numeric characters, the generated strings have different lengths and contain alphanumeric characters. Let's assume, for example, that the shortest string should contain 2 characters, the longest string should contain 10 characters, and the script should generate a total of 1000 random strings. The script will generate 1000 random alphanumeric strings with lengths ranging from 2 to 10 characters, encrypt each string, and produce a report detailing the elapsed time for encrypting these 1000 strings. The final phase will assess different hashing methods using wordlists containing text-based data. Each of the studied hashing algorithms encrypts each line of the same wordlist. We expect this method to execute faster than the two previous scenarios because it uses wordlists instead of generating strings. The script will create performance reports using the same methods as in the previous scenarios after it finishes running.

In order to guarantee "fair" competition between different hashing algorithms, it is necessary to run them concurrently and make use of an equivalent allocation of hardware resources [6]. In order to carry out multiple processes simultaneously, one can make use of the "multiprocessing" or "multithreading" modules in Python. In this situation, multiprocessing is more advantageous than multithreading [7] since it enables each process to execute in its own Python interpreter, effectively bypassing the Global Interpreter Lock (GIL) and therefore fully exploiting multiple CPU cores. This ensures that each algorithm utilizes the same hardware resources, enabling fair performance comparisons and precise benchmarking across concurrent processes.

2. Literature Review

In order to bolster security and mitigate vulnerabilities found in these hash functions, Roshdy et al. [1] conducted a study that presents a novel secure hash algorithm that combines features from SHA-256 and MD5. The suggested approach enhances complexity and improves resistance against sophisticated hash attacks by adjusting the message expansion in SHA-256 and implementing the double-Davies-Mayer scheme. This research reveals that the new algorithm provides superior security compared to SHA-256 and MD5. It successfully clears the avalanche and differential attack tests with greater chances. The suggested hash method produces a hash of 256 bits, which is well-suited for applications that need to ensure message integrity and use digital signatures. The architecture guarantees enhanced diffusion by executing an XOR operation between each output and the following input, preventing the occurrence of similar or the same outputs in the following stages. The new method's complexity and security are superior to those of SHA-256 and MD5. Further research could include a study on this algorithm's longer hash sizes.

Pittalia [2] focuses on the necessity of hashing methods in network security to guarantee the authenticity of data transferred between different entities. Almost every technology implements hash algorithms, including SHA-1, SHA-2, SHA-3, MD4, MD5, or any other, to produce safe data encryption. It can identify unwanted alterations to the input, authenticate data origins, and enable digital signatures. These algorithms should guarantee that the encrypted text remains unreversible and prevent collision attacks (two different inputs that result in the same hash). Furthermore, the author stresses the importance of hash algorithm implementation to protect data integrity and validate the integrity of sensitive information. The examination of MD5, SHA variants, and Whirlpool algorithms illuminates their distinct designs and uses in contemporary digital security.

The paper "A Flexible Framework for Exploring, Evaluating, and Comparing SHA-2 Designs" introduces a new workbench that aims to streamline the assessment and comparison of different SHA-2 hardware implementations. The framework offers a standardized environment to test different hash algorithms against common metrics such as performance, hardware usage, and energy consumption. The suggested platform ensures that comparisons between different algorithms are more uniform and focused on algorithms' architectural merits rather than hardware technologies. The workbench can accommodate a diverse range of design methodologies and effectively aid in the creation of novel SHA-2 transformation round cores. Designers achieve this by integrating their customized cores into the framework and effortlessly adjusting the surrounding circuitry. The platform's versatility allows for thorough analysis and improvement of architectural designs, ultimately aiding in the identification of the most efficient solutions that meet certain limits and criteria.

Martino et al. [3] conducted a study that presents a tool for the evaluation of different implementations of SHA-2 hash functions. The system is based on Hardware Description Language (HDL) and offers a variety of functionalities, including allowing users to thoroughly investigate various architectures and assess their performance and energy consumption. The process evaluates several optimization solutions, such as pipelining, loop unrolling, variable precomputation, data prefetching, and spatial reordering. This approach guarantees that optimization techniques largely impact outcomes, rather than variations in the target technology. The conclusions emphasize the workbench's usefulness in supporting detailed architectural analysis and optimization, enabling the creation of an efficient hashing algorithm. Future work will involve extending the framework to incorporate supplementary hash algorithms and cryptographic primitives. Furthermore, it will entail enhancing and investigating optimization approaches to improve the framework's ability to evaluate and compare various capabilities.

Roshdy et al. [4] conduct a comparative analysis of the performance and security characteristics of MD5 and SHA cryptographic hash algorithms. Developed in 1991, MD5 generates a 128-bit hash and is currently vulnerable to collision attacks, thereby compromising its security. The NSA designed the SHA hashing family to improve the security of the previous MD5 method by creating a new algorithm with a 256-bit bit length. It provides improved resistance against collision attacks and demonstrates greater processing performance. The process entails a meticulous examination

of their architecture, computational efficacy, and susceptibility to attacks. The study's findings indicate that SHA-256 performs at higher levels of security and efficiency in comparison to MD5. Future research suggests prioritizing the enhancement of the security and performance of different SHA algorithms and other cryptographic techniques.

Sumagita and Riadi [5] investigate the shortcomings of using MD5 for password encryption in online applications, highlighting its susceptibility to collision attacks. The study recommends using the SHA-512 algorithm to enhance security. The method conducts in-depth research on the relevant literature, has a profound understanding of the requirements, conducts a comprehensive vulnerability assessment, meticulously designs the system, and conducts rigorous testing. During the testing procedure, we conducted both penetration testing and user acceptability testing (UAT). The results of these tests demonstrated that the new system, based on SHA-512, provides a significant security improvement. According to the UAT findings, 86 percent of respondents had a favorable response, as indicated by the findings of the UAT conducted. The results of these tests demonstrated that the new system, based on SHA-512, significantly improves security. According to the UAT findings, 86 percent of respondents had a favorable response, as indicated by the findings of the UAT conducted. The current findings demonstrate that SHA-512 can provide a high level of competency and efficacy in online applications. Subsequent research will concentrate on enhancing cryptographic techniques in order to meet diverse security challenges that are continually changing.

Table 1 Overview of Related Works

Paper	Methodology	Conclusion	Recommendations for Future Research
Roshdy et al. [1]	This study applies the avalanche test, using a 1-bit difference and multiple-bit differences, to both a suggested algorithm and SHA256. We conducted the test on 20 different messages. It demonstrates that the suggested algorithm has a higher likelihood of passing the avalanche test compared to SHA256.	The suggested hash algorithm, which combines elements of MD5 and SHA-256, generates a 256-bit hash and exhibits greater intricacy and security compared to SHA-256 and MD5. The device has successfully passed testing for both avalanche and differential attacks, demonstrating its immunity to differential attacks.	Subsequent research should focus on increasing the hash size to improve security, as well as clarifying the method to improve performance and efficiency. Additionally, performing deep analysis to assess its resistance against new methods of attack and pursuing the establishment of formal standards will guarantee its dependability and wider adoption.

Pitalia [2]	A tabular comparison provides a concise overview of the block size, digest size, word size, number of rounds, collision resistance, and operations employed to evaluate the algorithms. The study assesses the security of each algorithm, taking into account known flaws, theoretical threats, and practical issues.	Effective implementation of hash algorithms is essential for ensuring cryptographic integrity and security. This study provides a comprehensive examination of the creation and analysis of MD5, several SHA variations, and Whirlpool. Employing suitable hash functions is critical for ensuring data integrity and verifying users' identities through digital certificates.	Future research ought to prioritize the development of hash algorithms that have improved security features, explore quantum-resistant alternatives, and boost the efficiency of existing algorithms, specifically for applications in blockchain and the Internet of Things (IoT).
Martino et al.[3]	The SHA-2 workbench is a highly efficient tool for investigating and enhancing various architectural options in SHA-2 hardware accelerators. It aids in determining the most suitable combinations of architectural strategies and target technologies, resulting in the optimization of hash rates and space efficiency.	This method involves incorporating a specific SHA-2 transformation round core into the framework, specifically designed for a particular FPGA. It repeatedly modifies the architectural parameters throughout the process. This technique ensures uniform and comparable outcomes by removing the impact of certain hardware technologies and synthesis tools.	Subsequent investigations should enhance the workbench to accommodate supplementary cryptographic algorithms and assess diverse hardware technologies. Expanding the foundation for software-programmable processors and creating user-friendly interfaces and automation tools will increase their application usability.
Roshdy et al. [4]	A literature study, a needs analysis, and the plan for the system are all components of the technique. The SHA-512 algorithm is the primary replacement for insecure encryption technologies. It evaluates the efficacy of the newly implemented encryption using user acceptance testing with questionnaires and penetration testing with brute force attacks.	According to the findings of the study, SHA-512 considerably improves password encryption especially applied in web applications. Penetration testing demonstrated the robustness of SHA-512 against attacks, and user acceptability testing revealed a high level of approval, verifying the procedure's efficiency in enhancing security.	Enhancing SHA-512 for improved performance and security should be the focus of future research. Future research should incorporate sophisticated cryptographic methods, regularly update algorithms, and conduct real-world tests to ensure ongoing security advancements.
Sumagita and Riadi [5]	An examination of the existing literature, a requirements analysis, and a vulnerability assessment of the system were all components of the study. The primary focus of this study was to evaluate the encryption capabilities of web-based application login systems. During the implementation phase, we upgraded the hash algorithm from MD5 to SHA 512. User acceptance testing and penetration testing subsequently took place.	Implementing SHA 512 significantly increased the security of web-based application login systems. This is evidenced by the success of penetration testing and the positive feedback from users, including 86% who agreed that the security had improved.	Further research should investigate the possibility of optimizing SHA 512 in order to cut down on processing time, as well as the possibility of integrating additional security measures to further strengthen web-based apps.

As observed in the previous table, multiple researchers have investigated the performance of various hashing algorithms. Each of these studies has its own features that differ from the others. The field of cryptographic hash functions has been the subject of previously conducted research that has thoroughly explored a variety of algorithms and the applications of such methods. Roshdy and his colleagues [1] proposed a new secure hash algorithm that combines the best parts of SHA-256 and MD5. This makes the system more complicated and harder to break with advanced hash attacks. Through the use of avalanche and differential attack testing, they were able to convincingly show the enhanced security of the implementation. In [2], Pitalia studied the importance of implementing hashing methods for network security. He demonstrated the implementation and importance of hashing algorithms in data protection, including MD5 and SHA. The creation of a

modular framework for researching SHA-2 architectures streamlined the evaluation and comparison of various SHA-2 hardware implementations. Martino et al. [3] introduced a tool for analyzing SHA-2 hash algorithms using HDL. Its primary focus was on strategies on how to optimize both performance and energy usage. Their research brought to light the significance of doing a detailed architecture analysis when it comes to optimizing hashing algorithms. In addition, Roshdy et al. [4] conducted a comparison study of the cryptographic hash algorithms, including MD5 and SHA. The study resulted in the superiority of SHA-256 over MD5 in terms of both security and efficiency. In conclusion, Sumagita and Riadi [5] conducted research on MD5's vulnerabilities in the context of password encryption and suggested SHA-512 as a more secure alternative. Their extensive testing, which included both penetration and user acceptability tests, indicated that they had made major enhancements to the security of the software.

This study relies on a multiprocessing method that uses the same amount of hardware resources. Each algorithm uses its own process and runs concurrently with other algorithms. This study tests MD5, SHA-256, and SHA-512 to examine their performance under various input types.

3. Hash Comparison with Python

Mathematically, hashing models transform a given string input into another string of a fixed length. They generate a different signature for each different input, guaranteeing that even a minor modification to the input will result in a completely different output. Information security, data integrity verification, password verification, and various other computer applications extensively implement hash algorithms to ensure unique identification and data protection [8].

Notable hash algorithms include MD5, SHA-1, SHA-256, and SHA-512. Modern technologies implement numerous hashing algorithms to guarantee the integrity and security of digital data. Each entity contains different attributes, including both its advantages and limitations. For example, certain methods demonstrate higher speed compared to other algorithms that prioritize security by increasing their mathematical complexity. Sometimes a hashing method is appropriate, but sometimes it has drawbacks. So, for a fair assessment between them, it is necessary to select the proper algorithm that best meets an application or scenario's needs and unique criteria. Conducting a fair comparison of different hashing algorithms is an essential step that can guarantee the credibility, integrity, and availability of digital data in a communication system [6].

Everyday applications frequently use hash algorithms to ensure data integrity and authenticate their identities. For instance, they verify if a file has undergone alteration during network

transmission. Hash algorithms, on the other hand, play a decisive role in password security, as they provide an effective means of protecting saved passwords by generating their hashes and storing them in an encrypted format. In addition to their primary function, hashing algorithms are inevitable in various areas of computer science, including network security, database integrity, and software validation [9]. This study investigates the advantages and limitations of md5, sha256, and sha512 by generating performance data. We use Python to create a tool that concurrently compares several hashing methods. We achieve this by either employing a predetermined collection of keywords or constructing a keyword list. This method accurately assesses the performance of each hashing algorithm. The objective of this study is to aid in understanding and choosing the most suitable hash algorithm for different usage circumstances.

4. Theoretical Background

We used the following Python packages to conduct this study:

1. The Hashlib package is one of the most advanced and reliable Python libraries. It provides a variety of hashing algorithms to generate hash-encrypted texts, as well as an intuitive and straightforward implementation of the most popular hashing algorithms, including md5, sha256, and sha512. Technologies that depend on data verification, password storage, or various cryptographic procedures often include the hashlib module. With its user-friendly interface, this tool enables developers to easily incorporate different hashing processes into a project, making it an essential component in contemporary Python programming for jobs that involve secure data manipulation [10].

2. Time is a library that offers a wide range of functionalities for managing time-based processes. It provides different functionalities, including the ability to retrieve the current time, compute the execution time, and carry out operations related to time intervals. This module primarily uses a method known as time (). It provides the current time format and representations. The time module is necessary for applications that entail accurate time measurement, scheduling, or synchronization. The versatility and user-friendly nature of Python make it an essential tool for developers working on time-sensitive activities [11].

3. ArgParse is a powerful library that supports command-line argument parsing. It can provide an appealing interface by specifying the expected software arguments. Argparse enables users to specify arguments, set default values, and generate help messages automatically. The main features

of this module include the provision of positional and optional parameters, verification of data types, and the ability to personalize help explanations. It improves the flexibility and usability of Python scripts by making it easier to manage user input and configure program behavior using the command line [17].

4. Multiprocessing utilizes several processes running simultaneously; this robust library can significantly improve the performance of any software. Increasing the number of CPU cores increases the capacity for parallel processing. Multiprocessing enables parallelism by circumventing the Global Interpreter Lock (GIL), leading to enhanced efficiency. Process pool support enables simultaneous execution of a function on multiple input values. Differently from the multithreading Python module, multitasking shares the same amount of hardware resources for several parallel operations [6].

5. TQDM is an extremely efficient library for converting progress bars into loops and iterable processes. The interface provides a simple and intuitive platform for tracking the progress of tasks with a long execution time, which is particularly useful for activities such as data processing, file management, and computational processes. Software developers can effortlessly incorporate progress bars into their code using `tqdm` by encapsulating any iterable with the `tqdm` function. The module provides the ability to customize progress bars, allowing for the inclusion of additional details such as anticipated completion time and processing speed. Furthermore, it effortlessly combines with widely-used libraries such as Pandas and multiprocessing, hence improving its usefulness in diverse applications [13].

6. Subprocess is a versatile library that facilitates the creation of additional processes, establishes connections to their input, output, and error pipes, and retrieves their return codes. Python scripts provide a robust interface for executing and communicating with external programs and scripts. The `subprocess` module provides a more consistent and flexible way to replace earlier modules such as `system` and `spawn`. The primary operations provided by the `subprocess` module are `subprocess.run()`, `subprocess.Popen()`, and `subprocess.call()`. These functions enable the execution of external commands, the transfer of data between processes, and the retrieval of execution results. The `subprocess` module is required for creating applications that must interact with the system shell or other programs. It enables the execution of complex shell commands and streamlines inter-process communication [14].

7. Random is a module that provides a wide range of functionalities for generating random

numbers of different datatypes, including integers, floating-point values, and sequences. It generates pseudo-random numbers and randomizes them. The main functionalities of the module include the `randint ()` function, which generates random integers within a certain range; the `random ()` function, which produces a random float between 0.0 and 1.0; and the `choice ()` function, which selects a random element from a sequence that is not empty. Additionally, it provides functionality for rearranging sequences using the `shuffle ()` method and producing random samples using the `sample ()` method. The `random` module is essential for applications that include simulations, statistical sampling, games, security techniques, and any situation that requires the generation of random data [15].

8. The Matplotlib module offers a wide array of plotting features and is able to generate diverse charts, graphs, lines, plots, bars, histograms, and more. It supports the production of high-quality output in many formats and interactive settings on different platforms. It also has the ability to precisely modify the visual elements of the plot, such as adjusting the axes, labels, legends, and colors. Matplotlib is an indispensable tool in Python for data analysis, scientific research, and any application that requires accurate and informative visualizations of data [16].

4. Methodology

To conduct this study, a Python software is designed to evaluate the effectiveness of various hashing algorithms using the previously listed Python libraries. The tool will possess three main features.

On the first feature, the objective is to assess the efficiency of hashing algorithms by encrypting consecutive numbers of different lengths created by the "crunch" software. The purpose of this study is to evaluate how various algorithms perform against a given set of data that follows a known numeric pattern. It seeks to provide information about the efficiency of these algorithms when dealing with organized input.

Similar to the previous scenario, the second case it generates random alphanumeric sequences of varying lengths. The tool will assess the efficiency of hashing algorithms in handling input that is more unpredictable and diverse, mirroring real-world usage scenarios where data frequently doesn't have a consistent pattern.

In the last scenario, the tool will assess the efficiency of hashing algorithms by encrypting several wordlists consisting of text-based data. This is critical for applications such as password hashing

and dictionary-based attacks. In each situation, we will gather and examine significant performance data to determine the most efficient hashing method for unique circumstances.

Other essential features of the tool in this study include its ability to assess the efficiency of 20 different hashing algorithms, including SHA-512, SHAKE-128, RIPEMD-160, SM3, BLAKE2b, SHA-224, and others. It offers performance results for each algorithm. You can test hashing methods individually or concurrently. The evaluation then examines how many hashed keys it can generate in a given time frame.

Figure 1 Python Tool Manual

```
usage: hash.py [-h] [-f Text File | -n NUMERIC | -r RANDOM] [-l LINES] [-p] [-s]
              [-t {sha256,blake2s,sha3_512,shake_256,sha224,sm3,md5,sha3_384,sha384,md5-sha1,sha512_224,blake2b,sha3_256,sha512,sha1,sha3_224,sha512_256,shake_128,ripemd160}]
              [-c COMPARE [COMPARE ...]]

This is a tool developed to test different hashing algorithms' performance.

options:
  -h, --help            show this help message and exit
  -f Text File, --file Text File
                        Select Text file to test hashes.
  -n NUMERIC, --numeric NUMERIC
                        Test hashes using numeric input. Example '-n 5' will generate hashes from 00000 to 99999.
  -r RANDOM, --random RANDOM
                        Test hashes using random strings. Example '-r 7' will generate hashes alphanumeric strings with 7 characters. If '-r 7,10' is added than the length of each string is going to be random from 7 to 10 characters. To use this flag, -l flag is required.
  -l LINES, --lines LINES
                        Declare number or random strings to encrypt. Example: '-l 100' will generate 100 unique random strings.
  -p, --performance    Display Performance Graph
  -s, --stats          Display Performance Stats
  -t {sha256,blake2s,sha3_512,shake_256,sha224,sm3,md5,sha3_384,sha384,md5-sha1,sha512_224,blake2b,sha3_256,sha512,sha1,sha3_224,sha512_256,shake_128,ripemd160}, --type {sha256,blake2s,sha3_512,shake_256,sha224,sm3,md5,sha3_384,sha384,md5-sha1,sha512_224,blake2b,sha3_256,sha512,sha1,sha3_224,sha512_256,shake_128,ripemd160}
                        Supported Hashes are: sha256 blake2s sha3_512 shake_256 sha224 sm3 md5 sha3_384 sha384 md5-sha1 sha512_224 blake2b sha3_256 sha512 sha1 sha3_224 sha512_256 shake_128 ripemd160
  -c COMPARE [COMPARE ...], --compare COMPARE [COMPARE ...]
                        Select 2 or more Hash Algorithms to compare as in following example: -c md5 sha256 sha512
```

Figure 2 displays the complete guide for the Python command-line utility. This manual offers comprehensive information regarding the functionalities of each flag, provides a complete list of supported hashing algorithms, and outlines the methods for performing commands to compare hashes simultaneously. Moreover, it offers instructions on selecting the particular hashes for testing.

Table 2 CPU Information

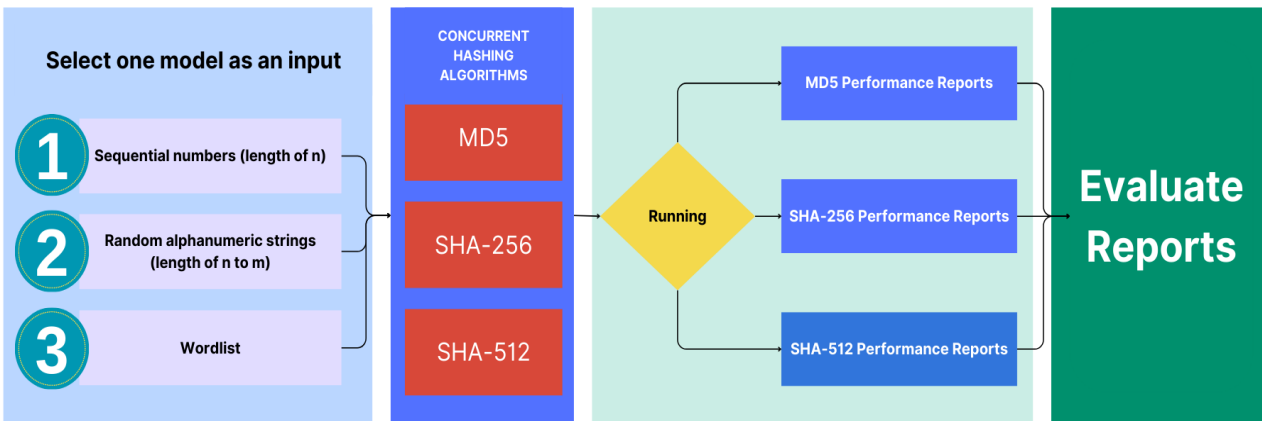
Product Collection	8th Generation Intel® Core™ i7 Processors
Total Cores	4
Total Threads	8
Max Turbo Frequency	4.20 GHz
Intel® Turbo Boost Technology 2.0 Frequency [‡]	4.20 GHz
Processor Base Frequency	1.90 GHz
Cache	8MB
Bus Speed	4 GT/s
TDP	15 W
Configurable TDP-up Base Frequency	2.10 GHz
Configurable TDP-up	25 W
Configurable TDP-down Base Frequency	800 MHz
Configurable TDP-down	10 W
Max Memory Size	32 GB
GPU Name	Intel® UHD Graphics 620

Regardless of the software component, the hardware parameters utilized for testing these hash algorithms will encompass crucial performance aspects. This includes the time required to generate the hash for different inputs. **Table 2** contains detailed information about the CPU used to perform this study.

4.1. Study workflow

The purpose of this research is to offer a full analysis of the performance of these algorithms in real-world circumstances. **Figure 1** illustrates the use of a Python tool to test these algorithms on generated ordered integers, random alphanumeric strings of varying lengths, and various wordlists. It's important to note that these three algorithms will run simultaneously, using the same hardware resource and under the same conditions.

Figure 2 Study Workflow

In the initial step, each hashing algorithm chooses an input model. The input model can consist of a sequential number represented as a string, a collection of randomly generated strings with different lengths, or wordlists obtained from the internet.

In the second stage, we select one of the following hashing algorithms: MD5, SHA-256, or SHA-512. Each of these algorithms will encrypt the input obtained from the first stage, either concurrently or independently.

Execution commences in the third phase. After finishing, performance reports are created. The reports encompass the overall duration of task completion, the frequency of iterations per second, and the count of false detections.

We study these reports to draw conclusions. The analysis aims to address multiple investigative questions: Is there a constant correlation between the hash method's bit length and its performance speed? What is the relationship between the complexity of an algorithm and its performance? Do the performances of the SHA algorithms significantly differ between variations within the same family? This research delves into these and other questions.

5. Results and discussion

In this section of work, we will test three different hash algorithms at different times. Testing hashes at different times, even with the same software and hardware, may yield different results due to the influence of software parameters at specific moments. For research purposes, we will conduct tests simultaneously and individually to make more comprehensive comparisons.

The hash algorithms we have chosen to analyze are MD5, SHA256, and SHA512. The following table shows the speed rate after testing algorithms in different conditions and at different times.

5.1. Comparison of hashes at different times

The following commands have provided the necessary data to populate the following table.

```
python hash.py -t [hash type here] -f [wordlist directory here] -s
```

```
python hash.py -t [hash type here] -n [length of generated numbers] -s
```

```
python hash.py -t md5 -r [minimum length,maximum length] -l [number of generated strings] -s
```

The developed Python tool operates as a command-line application. It performs different tasks and generates different results based on the arguments provided through different flags. **Figure 2** provides a comprehensive overview for a better comprehension of the preceding terminal commands.

In summary: 1. The -t flag specifies the specific hashing algorithm for evaluation.

The -f parameter designates the text file for processing.

The "-s" flag presents performance metrics on the terminal.

The -n flag generates consecutive numbers with a specified length.

The -r flag produces random alphanumeric sequences.

The -l parameter indicates the exact count of created strings.

The -c parameter indicates the hashing algorithms to compare simultaneously.

Table 3 Separately comparison between hashes

	MD5(it/s)	Time(s)	SHA256(it/s)	Time(s)	SHA512 (it/s)	Time(s)
Small Wordlist (8,930 combinations)	653,667.27	0.01	572,726.00	0.02	537,769.88	0.02
Big Wordlist (2,303,940 combinations)	962,015.04	2.40	806,490.70	2.86	814,010.57	2.83
Numbers of 6 digits (1,000,000 combinations)	900,517.81	1.11	751,772.87	1.33	648,298.21	1.54
Numbers of 7 digits (10,000,000 combinations)	861,612.84	11.61	710,443.59	14.08	654,284.19	15.28
Numbers of 8 digits (100,000,000 combinations)	759,855.76	131.60	673,556.59	148.47	583,274.13	171.45
7-10 characters strings (10,000 combinations)	12,947.11	0.77	10,041.73	1.00	12,552.01	0.8
10-20 characters strings (10,000 combinations)	4,661.08	0.68	13,904.50	0.72	10,759.68	0.93
7-10 characters strings (100,000 combinations)	1,255.38	79.66	1,248.67	80.09	1,153.25	86.71
10-20 characters strings (100,000 combinations)	1,522.30	65.69	1,447.02	69.11	1,427.68	70.04

Table 3 demonstrates that the MD5 algorithm outperforms both SHA algorithms in every situation. However, MD5 is vulnerable to hash collisions because of its widely recognized limitations, including its relatively short hash length of 128 bits. On the other hand, even though SHA-512 has a bigger hash length of 512 bits and a more sophisticated hashing algorithm compared to SHA-256, there is no apparent difference in speed between the two.

The analysis of 10,000 different generated strings ranging in length from 7 to 10 characters led to an unexpected discovery. Even though SHA-512 has a more complicated algorithm, it demonstrated superior performance compared to SHA-256. However, the superior performance was not evident when dealing with strings consisting of 10–20 characters with the same number of combinations. Therefore, we assume that SHA-512 performs better than SHA-256 at a specific character length threshold.

Executing processes at different times can lead to different hardware resource availability because other programs may use these resources completely or leave them entirely free. It can lead to inaccurate results. We must execute the algorithm under simultaneous processes to test different hashing algorithms under identical conditions, ensuring they have access to the same hardware resources.

5.2. Simultaneously comparison of hashes

The results of the aforementioned tests showed differences when testing three hashes at different time points, resulting in varying outcomes due to software parameters. In this section, we will explore how these three hashes will react when executed simultaneously, meaning concurrently at the same time and using the same software.

```
python hash.py -c md5 sha256 sha512 -f [wordlist directory] -p
python hash.py -c md5 sha256 sha512 -n [length] -p
python hash.py -c md5 sha256 sha512 -r 7,10 -l 100000 -p
```

5.2.1. MD5, SHA256 and SHA512 tested under text-based file (wordlist)

The following table provides a concise overview of the hash rate and the time taken to test the algorithms on a substantial text-based file containing **2,303,940** lines. Since we are not utilizing the hardware resources to create new strings or integers, we expect a greater number of iterations per second in this situation.

Figure 3 Simultaneously wordlist

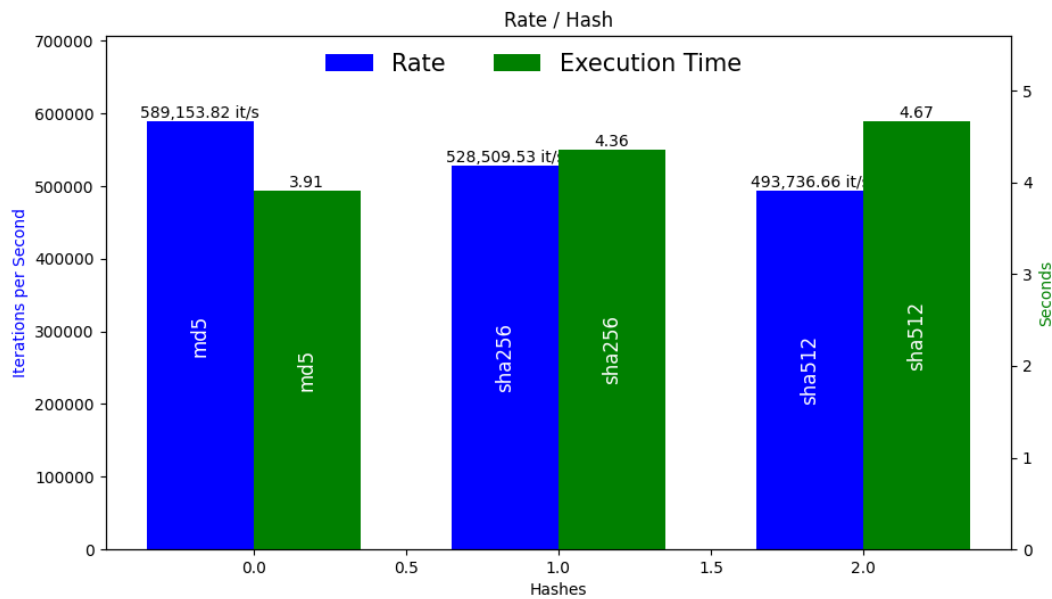

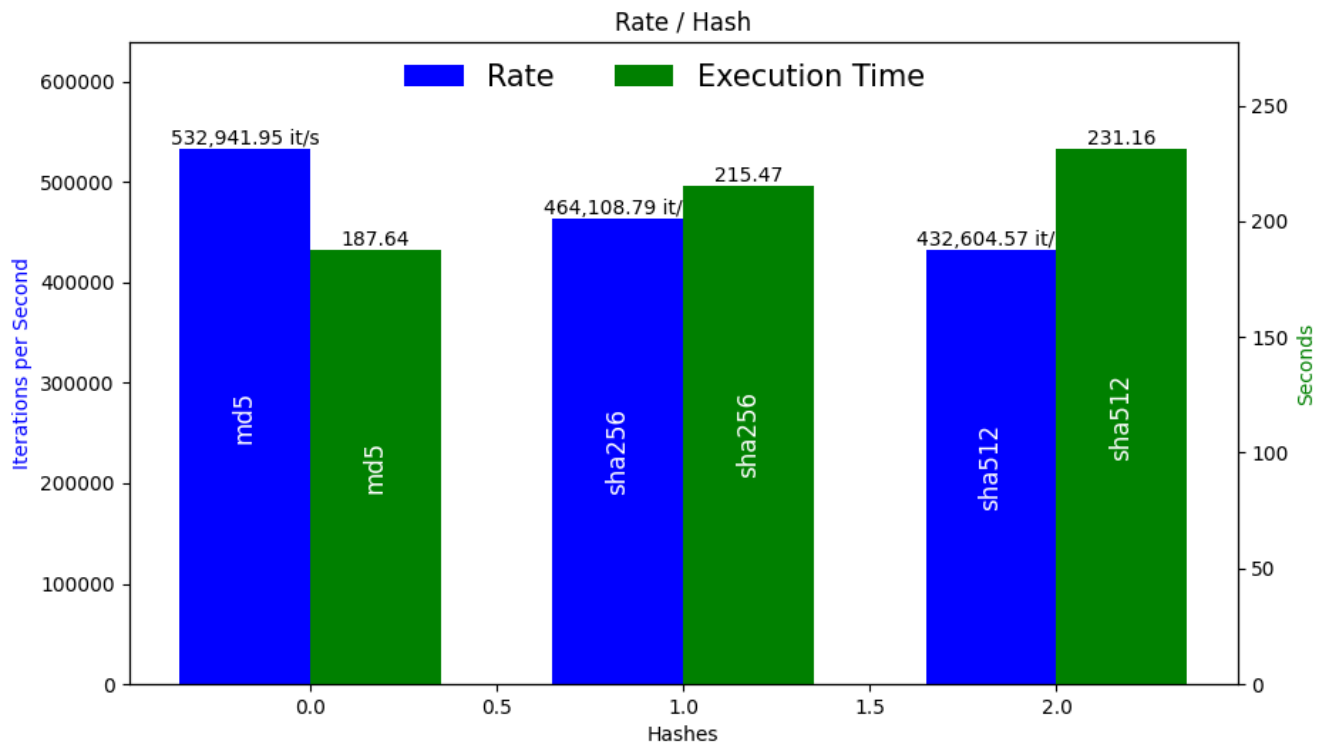
Figure 3 demonstrates that MD5 has the best performance compared to SHA-256 and SHA-512, mainly because of its shorter bit length and lesser complexity. It was able to successfully encrypt all of the wordlist lines in a time span of **3.91 seconds**.

In contrast, **SHA-256** demonstrated somewhat superior efficiency compared to **SHA-512**, encrypting all lines in **4.36** seconds, whereas SHA-512 completed the encryption in **4.67** seconds. It is worth mentioning that, although SHA-512 has a longer bit length and is more sophisticated, the difference in performance compared to SHA-256 is insignificant.

5.2.2. MD5, SHA256 and SHA512 tested under sequential number

The tables below provide a concise summary of the hash rate and elapsed time obtained from testing the algorithms using numbers created by the software. The numbers generated range from 00000000 to 99999999, resulting in a total of **100 million combinations**. In this situation, we expect a lower number of iterations per second because the CPU is responsible for both producing and encrypting the inputs.

Figure 4 Simultaneously number test

In **Figure 4**, **MD5** exhibits the highest level of performance, completing the encryption of all possible number combinations in **187.64** seconds, which is consistent with the prior example. The disparity in performance between the hashing algorithms is especially noticeable in this particular situation because of the larger number of inputs. The **SHA-256** algorithm successfully encrypted all possible combinations in **215.47** seconds, whereas the **SHA-512** algorithm required **231.36** seconds to complete the same task.

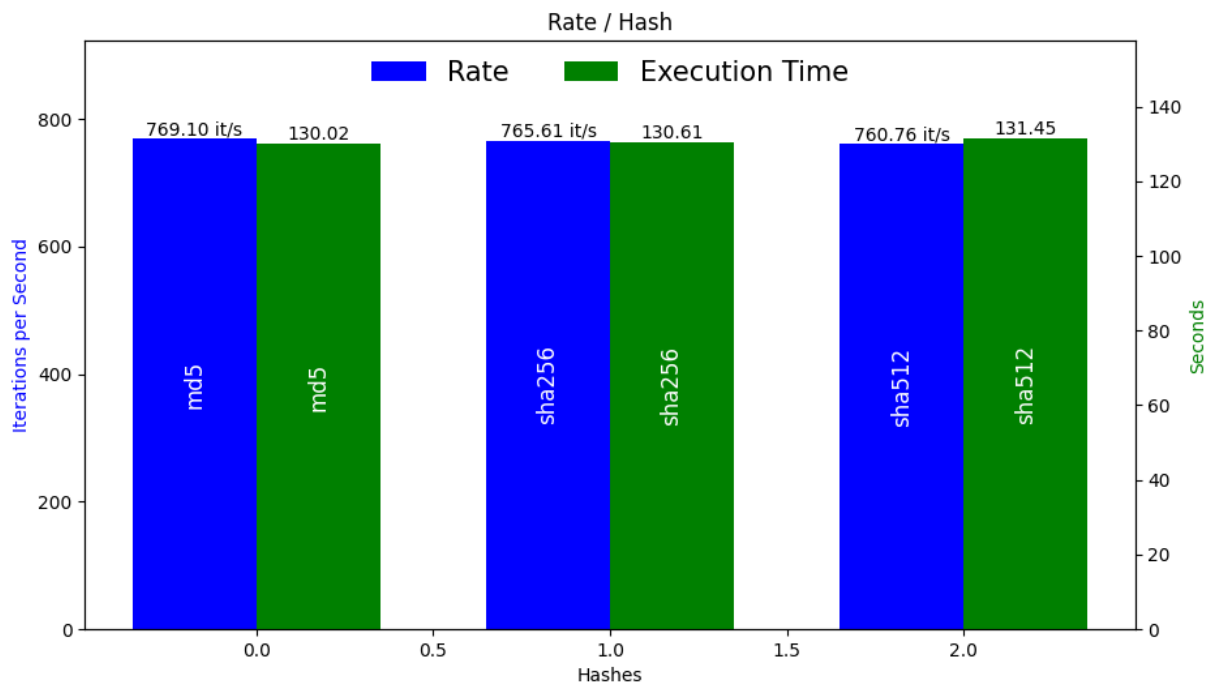
These results align with the initial expectations. We still need to determine whether SHA-512 will perform faster than SHA-256 when processing randomly generated strings, similar to the scenario where we compared the algorithms with different input quantities.

5.2.3. MD5, SHA256 and SHA512 tested under random strings

We conducted tests on the hashing algorithms using randomly generated strings that fell within a specific length range of 7 to 10 characters per key. In total, we evaluated 100,000 keys. Because we use the CPU for both key generation and encryption, we expect a reduced number of iterations per second compared to when working with wordlists, similar to the previous situation.

During the previous experiment, SHA-512 demonstrated the capability to surpass SHA-256 in terms of performance over various time intervals. It is still unclear whether SHA-512 will demonstrate the same exceptional performance in this scenario.

Figure 5 Simultaneously random strings first case

In **Figure 5**, it's showed that **SHA-256** method encrypts all randomly generated strings in **130.61** seconds, significantly faster than the **SHA-512** method, which takes **131.45** seconds. On the other hand, **MD5** outperformed both SHA algorithms, encrypting the same inputs in **130.2** seconds. Running these algorithms simultaneously yielded more consistent results than running them consecutively. It is important to note, however, that the performance of SHA-512 greatly improved while processing strings of unexpected lengths, whereas the performance of MD5 and SHA-256 was significantly worse when compared to other circumstances.

In the upcoming scenario, we will simultaneously test the three algorithms using the same amount of input but with longer string lengths. We will prepare for the upcoming scenario.

The hashing algorithm are tested with a random-length string within a specified boundary (10-20characters each key, 100,000 total keys). Results are as it is shown below

Figure 6 Simultaneously random strings second case

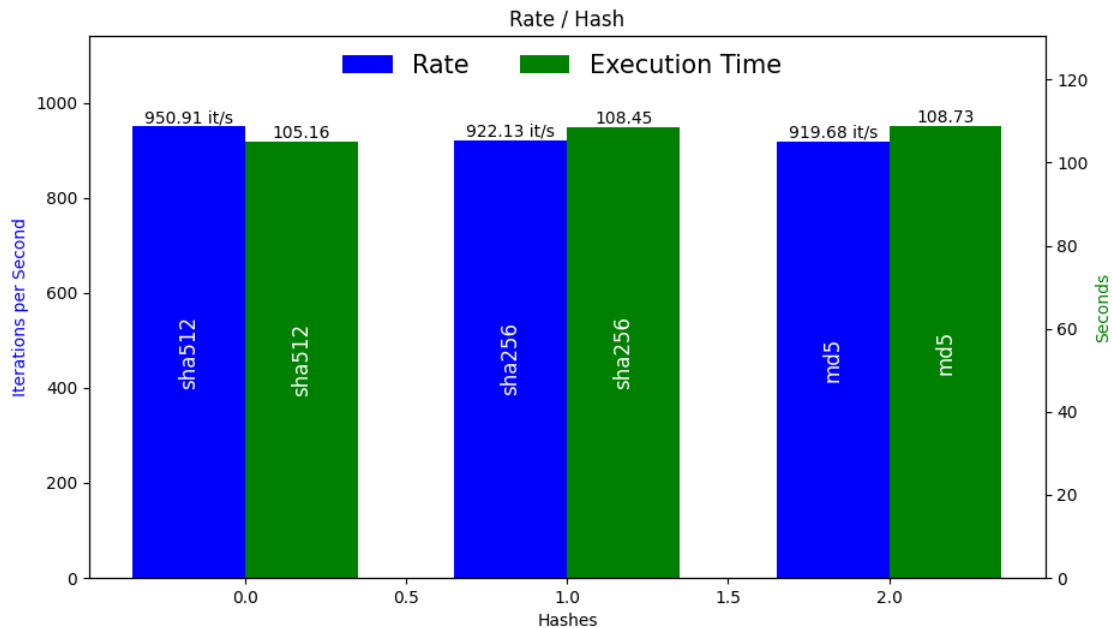

Figure 6 demonstrates that, in a manner that is analogous to the example presented earlier, SHA-512 demonstrates superior performance when dealing with inputs of varied lengths, despite the fact that it does not far beat the other algorithms. On the other hand, MD5 and SHA-256 both exhibit slower transmission times when given the same data. For the purpose of processing strings of varying lengths, the three hashing algorithms work with almost similar efficiency for processing strings of varying lengths, despite the fact that their bit lengths and algorithmic complexity are distinctively different from one another.

The table that follows summarizes the performance of each individual instance of simultaneous algorithm testing. This table displays the number of iterations per second as well as the amount of time that each algorithm requires to complete under a variety of different input conditions.

Table 4 Simultaneously Performance Report

	MD5(it/s)	Time(s)	SHA256(it/s)	Time(s)	SHA512(it/s)	Time(s)
Text Based (2,303,940 Combination)	589,153.82	3.91	528,509.53	4.36	493,736.66	4.67
Numbers (100,000,000 Combinations)	532,941.95	187.64	464,108.79	215.47	432,604.57	231.16
7-10 Characters Strings (100,000 Combinations)	790.10	130.02	765.61	130.61	760.76	131.45
10-20 Characters Strings (100,000 Combinations)	950.91	105.16	922.13	108.45	919.68	108.73

Table 4 summarizes the performance of each individual instance of simultaneous algorithm testing. This table displays the number of iterations per second as well as the amount of time that each algorithm requires to complete under a variety of different input conditions. There is ample evidence to support the fact that SHA-256 typically exhibits greater speed than SHA-512 [18]. Occasionally, SHA-512 can demonstrate performance that is equivalent to or even surpasses that of SHA-256; however, this is uncommon. As indicated in Table 4, these instances commonly arise when the hashing algorithms handle randomly produced strings of different lengths. Situations where the algorithms encrypt predictable inputs, like sequential number inputs of specific lengths, do not exhibit this performance anomaly.

5.2.4. recommendations for future works

This study showcases the versatility of the Python testing tool since it is capable of supporting a wide range of algorithms, including but not limited to MD5, SHA-256, and SHA-512. This program has the capability to test more hashing algorithms, such as BLAKE2b, SHA-3-224, RIPEMD-160, and SHAKE-128, among others. In the future, researchers may use this capability to conduct comparable experiments on the different algorithms supported by the tool.

This study has revealed a vital discovery: the length of the input has a significant impact on the speed of encryption. Empirical evidence demonstrates that SHA-512 can surpass SHA-256 in terms of performance when applied to inputs of different lengths. Another option is a study to identify the exact length where SHA-512 performs faster than SHA-256.

Furthermore, a prospective field of research is utilizing the "crunch" software to produce varied wordlists from the inputs employed in this work, adhering to specified patterns. Pipelining in Linux can subsequently provide these wordlists to the testing algorithms. This approach would enable a more extensive evaluation of the algorithms' performance across a broader spectrum of input scenarios.

9. Conclusion

After conducting a thorough performance analysis, we have come to numerous important conclusions regarding the efficiency of the MD5, SHA-256, and SHA-512 hashing algorithms. MD5 regularly outperforms both SHA-256 and SHA-512 in a range of testing circumstances. The main reason why MD5 can handle data more quickly is because of its shorter bit length and lesser algorithmic complexity.

On the other hand, SHA-256 generally demonstrates somewhat superior efficiency compared to SHA-512. While SHA-256 may have a slight speed advantage, the difference in performance between these two algorithms is not significant. This implies that although SHA-256 may exhibit slightly better efficiency in certain situations, the higher bit length and intricacy of SHA-512 do not lead to a substantial improvement in performance compared to SHA-256.

Moreover, when handling inputs of different lengths, SHA-512 demonstrates better efficiency in comparison to SHA-256, although it still falls below MD5. In general, although MD5 offers the highest encryption speed, its lower bit length presents significant security vulnerabilities.

SHA-512 offers superior security compared to SHA-256 and MD5 because of its longer bit length and more sophisticated algorithm. However, its speed is only slightly slower than the other two algorithms. SHA-512 can outperform SHA-256 in some situations. Because of its strong security features, SHA-512 is well-suited for use in different applications or platforms, including cryptographic systems that require strong data integrity and secure communication protocols, or password storage systems. Thus, although SHA-512 may have slightly slower performance, its higher security properties make it an excellent option for applications that require high levels of security.

SHA-512 offers superior security compared to SHA-256 and MD5 because of its longer bit length and more sophisticated algorithm. However, its speed is only slightly slower than the other two algorithms. SHA-512 can outperform SHA-256 in some situations. Because of its strong security features, SHA-512 is well-suited for use in different applications or platforms, including cryptographic systems that require strong data integrity, secure communication protocols, and password storage systems. Thus, although SHA-512 may have slightly slower performance, its higher security properties make it an excellent option for applications that require high levels of security.

REFERENCES

- [1] R. Roshdy, M. Fouad, M. Aboul-Dahab, (2013). Design and implementation a new security hash algorithm based on MD5 and SHA-256, *International Journal of Engineering Sciences & Emerging Technologies*, ISSN: 2231 – 6604
- [2] Prashant P. Pittalia, (2019). A Comparative Study of Hash Algorithms in Cryptography, *International Journal of Computer Science and Mobile Computing*, ISSN 2320–088X
- [3] Rafaele Martino, Alessandro Cilardo, (2019). A Flexible Framework for Exploring, Evaluating, and Comparing SHA-2 Designs.
- [4] Surbhi Aggarwal, Neha Goyal, Kirti Aggarwa, (2014). A review of Comparative Study of MD5 and SHA Security Algorithm, *International Journal of Computer Applications* (0975 – 8887)
- [5] Meiliana Sumagita, Imam Riad, (2018). Analysis of Secure Hash Algorithm (SHA) 512 for Encryption Process on Web Based Application, *International Journal of Cyber-Security and Digital Forensics (IJCSDF)* 7(4): 373-381
- [6] Balkesen, C., Teubner, J., Alonso, G., & Özsu, M. T. (2013, April). Main-memory hash joins on multi-core CPUs: Tuning to the underlying hardware. In *2013 IEEE 29th International Conference on Data Engineering (ICDE)* (pp. 362-373). IEEE.
- [7] Aziz, Z. A., Abdulqader, D. N., Sallow, A. B., & Omer, H. K. (2021). Python parallel processing and multiprocessing: A rivew. *Academic Journal of Nawroz University*, 10(3), 345-354.
- [8] Zheng, Y., Pieprzyk, J., & Seberry, J. (1993). HAVAL—a one-way hashing algorithm with variable length of output. In *Advances in Cryptology—AUSCRYPT'92: Workshop on the Theory and Application of Cryptographic Techniques Gold Coast, Queensland, Australia, December 13–16, 1992 Proceedings 3* (pp. 81-104). Springer Berlin Heidelberg.
- [9] Chi, L., & Zhu, X. (2017). Hashing techniques: A survey and taxonomy. *ACM Computing Surveys (Csur)*, 50(1), 1-36.
- [10] Senthilselvi, A., Surya, H., & Raja, K. (2024, April). HaShuffle-Crafting Secure Passwords with a Splash of Shuffle Magic. In *2024 2nd International Conference on Networking and Communications (ICNWC)* (pp. 1-7). IEEE.
- [11] Van Rossum, G. (2003). *An introduction to Python* (p. 115). F. L. Drake (Ed.). Bristol: Network Theory Ltd.
- [12] Hellmann, D. (2011). *The Python standard library by example*. Addison-Wesley Professional.
- [13] da Costa-Luis, C. O. (2019). tqdm: A fast, extensible progress meter for python and cli. *Journal of Open Source Software*, 4(37), 1277.
- [14] Langtangen, H. P. (2006). Basic Python. *Python Scripting for Computational Science*, 73-129.
- [15] Korzeń, M., & Jaroszewicz, S. (2014). PaCAL: A Python package for arithmetic computations with random variables. *Journal of Statistical Software*, 57, 1-34.
- [16] Sial, A. H., Rashdi, S. Y. S., & Khan, A. H. (2021). Comparative analysis of data visualization libraries Matplotlib and Seaborn in Python. *International Journal*, 10(1), 277-281.
- [17] Youens-Clark, K. (2021). *Mastering python for bioinformatics*. " O'Reilly Media, Inc."
- [18] Gueron, S., Johnson, S., & Walker, J. (2011, April). SHA-512/256. In *2011 Eighth International Conference on Information Technology: New Generations* (pp. 354-358). IEEE.

Ardita REÇI¹
Arta SAKJA²

THE PURPOSE OF TULLIO ERBER'S PUBLICATIONS ABOUT THE ALBANIANS OF BORGO ERIZZOS IN FAIK KONICA'S "ALBANIA"

ABSTRACT

The times have dictated the Albanian population to leave their lands and choose survival in other countries. Much less is known about the Arbanians of Dalmatia than about the Arbëreshs of Italy, than about the Arvanites of Greece. The object of the study will be a trinity formed by Faik Konica, his magazine "Albania" and researcher Tullio Erber. His work of 1883 "La colonia albanese di Borgo Erizzo presso Zara" helps with its originality to set the research questions that will be answered. Based on these circumstances, we consider it correct to raise the hypothesis that Erber's writings were published with the aim of making the Albanian public opinion and the opinion of the main European offices aware that the Albanians were an important factor in the region, not only in their own lands, but also in other countries. neighbors, where they moved and recreated their community life.

In conclusion and for what we presented above, it can be said that the connection of the "triad" Erber-Konica-"Albania" in function of the inclusion of the history, traditions, values and efforts of the Arbëreshs in the colony of Borgo Erizzo to rebuild the new life in the new country and to be included in his life without losing his national features, was in function of building the right Albanian and foreign public opinion that Albanians are an important and constructive factor in the Balkans and Europe. Wherever they have emigrated, they have carried with them high moral, ethical, spiritual and intellectual values, remaining at the same time connected to the history and memories of the country of origin, as a nationality, which should enjoy its natural rights.

Keywords: *Faik Konica, Tullio Erber, Albania, Arbëresh, Borgo Erizzo, Zara, Dalmatia.*

¹ Dr. Ardita REÇI

² Dr. Arta SAKJA

QËLLIMSHMËRIA E BOTIMEVE TË TULLIO ERBER RRETH SHQIPTARËVE TË BORGEO ERIZZOS TEK “ALBANIA” E FAIK KONICËS

Abstrakt

Kohët e kanë diktuar popullsinë shqiptare të linte tokat e veta dhe të zgjidhte mbijetesën në vende të tjera. Për arbëneshët e Dalmacisë dihet shumë më pak se për arbëreshët e Italisë, se për arvanitët e Greqisë. Objekt i studimit do të jetë një trini e formuar nga Faik Konica, revista e tij “Albania” dhe studiuesi Tullio Erber. Vepra e tij e vitit 1883 “La colonia albanese di Borgo Erizzo presso Zara” ndihmon me origjinalitetin e vet për caktimin e pyetjeve kërkimore që do t’ju jepen përgjigjet. Nisur nga këto rrethana vlerësojmë të drejtë ngritjen e hipotezës se shkrimet e Erberit u botuan me qëllim për ta ndërgjegjësuar opinionin publik shqiptar dhe opinionin e kancelarive kryesore europiane se shqiptarët ishin faktor i rëndësishëm në rajon, jo vetëm në trojet e veta, por edhe në vendet fqinje, ku u zhvendosën dhe rikrijuan jetën e tyre komunitare.

Në përfundim dhe për sa parashtruam më sipër mund të thuhet se lidhja e “treshes” Erber-Konica-“Albania” në funksion të përfshirjes së historisë, traditave, vlerave dhe përpjekjeve të shqiptarëve në koloninë e Borgo Erizzos për të rindërtuar jetën e re në vendin e ri e për t’u përfshirë në jetën e tij pa humbur tiparet kombëtare, ishte në funksion të ndërtimit të drejtë të opinionit publik shqiptar dhe të huaj se shqiptarët janë faktor i rëndësishëm dhe konstruktiv në Ballkan dhe Europë. Ata kudo ku kanë emigruar kanë mbartur me vete vlera të larta morale, etike, shpirtërore dhe intelektuale, duke mbetur njëkohësisht të lidhur me historinë dhe kujtimet e vendit të origjinës, si një kombësi, që duhet të gëzojë të drejtat e veta natyrore.

Fjalë kyçe: *Faik Konica, Tullio Erber, Albania, arbëneshë, Borgo Erizzo, Zara, Dalmaci.*

Hyrje

Prej gati tre shekujsh, në Zarë të Kroacisë jeton komuniteti shqiptar i njohur si “arbënesh”, ndaj të cilëve kanë patur kuriozitet studiues të fushave të ndryshme në shkencat humane. Një ndër ta ishte edhe profesor Tullio Erber, i cili në vitin 1883, botoi në Raguzë veprën e njohur “La colonia albanese di Borgo Erizzo presso Zara” (Kolonia shqiptare e Borgo Erizzo-s pranë Zarës). Ky punim i Erberit që ishte sistem referimi për plot kërkues të tjerë mbi gjuhën, traditat, zakonet apo trashëgiminë kulturore të shqiptarëve në Kroaci, në fillim të shekullit të shkuar tërhoqi vëmendjen e Faik Konicës, intelektualit dhe publicistit të shquar të letrave shqipe. Revista e tij “Albania” ishte e njohur tashmë, e megjithatë po kalonte në vështirësi ekonomike. Shkrimet e Erber filluan të publikoheshin në këtë tribunë të shpërfaqjes së intelektualizmit shqiptar, në kohën kur botuesi dhe drejtuesi i saj do të ndryshonte vendqendrimin e tij dhe të revistës nga Brukseli drejt Londrës.

Hapësira, rëndësia që i kushton dhe shtrirja në kohë e temës që rrok Erber, janë burim parësor i këtij artikulli, në fokus të të cilit janë disa objekte, secila ndër më të rëndësishmet në fushën e saj. Së pari, kemi të bëjmë me shkrimet e një prej studiuesve më me autoritet mbi jetesën e komunitetit arbëresh në Zarë të Kroacisë, siç ishte profesor Erber, studiues i historisë së Dalmacisë. Ai kishte realizuar studime arkivore e dokumentare, i frymëzuar edhe nga vlerat e anëtarëve të këtij komuniteti emigrantësh, të shpërngulur në këtë zonë të ish-Mbretërisë Venedikase në shekullin e XVIII. Së dyti, sinteza e studimeve të tij dhe e të dhënave dokumentare vjelë nga arkivat në fundshekullin XIX, u botua në formën e shkrimeve të informative dhe deri diku analitike në vitet 1902-1905 në “Albania”, një prej revistave më me peshë në historinë e shtypit shqiptar, ku trajtoheshin tematika të rëndësishme për ndërgjegjësimin e popullit shqiptar dhe më gjerë. Dhe së treti, “Albania” drejtohej nga Faik Konica, i cilësuar si “Enciklopedia lëvizëse”, një ndër intelektualët më të spikatur shqiptarë, i cili për shkrimet e prof. Erber rezervonte në revistë faqet e para të saj.

Erber ka botuar tek kjo revistë reth 13 artikuj, pjesë të studimit të tij mbi arbëreshët e Zarës, dhe këtë e ka bërë në një prej mediave me më shumë ndikim mbi shqiptarët dhe Shqipërinë, brenda dhe jashtë vendit, e cila botohej në qendër të Europës (fillimisht nga 25 marsi 1897 kur doli numri i parë në Bruksel dhe nga vitit 1902 e deri në botimin e fundit të 1909, në Londër) dhe në kushte të veçanta historike, siç ishte Lëvizja për Rilindjen Kombëtare dhe lëvizjet e popujve ballkanikë për t’u pavarësuar nga Perandoria Osmane. Kur Konica u shpërngul në Londër, mori leje të punonte në Departamentin e Dorëshkrimeve të Muzeumit Britanik. Aty jetoi pesë vjet dhe studioi dokumentet shtetërore veneciane që lidheshin me Shqipërinë si dhe me dorëshkrime të tjera, disa prej të cilave i botoi tek “Albania”. Nisur nga këto rrethana vlerësojmë të drejtë ngritjen e hipotezës se shkrimet e Erberit u botuan me qëllim për ta ndërgjegjësuar opinionin publik shqiptar dhe opinionin e kancelarive kryesore europiane se shqiptarët ishin faktor i rëndësishëm në rajon, jo vetëm në trojet e veta, por edhe në vendet fqinje, ku u zhvendosën dhe rikrijuan jetën e tyre komunitare.

Mbi Tullio Erber dhe studiuesit e tjerë të arbëneshëve të Zarës në Kroaci

Vendbanimi treshekullor i shqiptarëve në Kroaci, është studiuar në shumë plane nga albanologë të shquar. Profesor Aleksandër Stipçeviq thekson:

“Një vëmendje e posaçme e dijetarëve, publicistëve dhe gazetarëve kroatë tërhoqi vendbanimi më i madh i shqiptarëve në bregdetin kroat të Adriatikut – Arbëshë të Zaras.” (Stipçeviq, A. 1991: 169)

Punimin e parë më serioz mbi arbëshët e Zarës, sipas tij, e shkroi drejtori i shkollës normale kroate në Arbëresh, poeti dhe përkthyesi Stjepan Buzoliq, i cili e botoi me titullin “Kolendarin popullor të Zarës”. Në veprën në fjalë, autori flet për vendin, zakonet e banorëve të tij dhe historinë e shpërnguljes së shqiptarëve në Zarë. Në lidhje me studiuesin Erber dhe veprën e tij, profesor Stipçeviq thotë:

“Shumë më i rëndësishëm është punimi i historianit zaras Tuliye Arber. Në bazë të kërkimeve të themelta në Arkivin e Zarës si dhe në bazë të tregimit të vetë arbëreshëve, shkroi një studim të themeltë, i cili deri më sot në disa elemente të tij mbeti i pazëvendësueshëm. Autori ia doli të rikonstruktojë të gjitha ngjarjet kryesore të lidhura për përgatitjen e familjeve shqiptare për vajtje nga vendlindja e moçme, për rrugëtimin e tyre drejt Zarës, si dhe për strehimin e tyre në mjedisin e ri.” (Stipçeviq, A. 1991: 169).

Erber kishte shfytëzuar një sasi të bollshme dokumentesh, të ruajtura gjatë gjysmës së dytë të shekullit XIX në Arkivin Shtetëror të Kroacisë dhe nëpërmjet analizimit të tyre kishte arritur ta rikonstruktonte jetën e të ardhurëve të parë në rrethinën e Zarës. Siç vërehet edhe më lart, Stipçeviq e ka konsideruar studies kroat dhe mbiemrin e tij e determinon “Arber”. Ndërsa studiues të tjerë profesor Erberin e kanë cilësuar italian, kjo edhe për faktin se studimet e tij i ka publikuar kryesisht në gjuhën italiane.

Njëkohësisht me Erberin dhe pas tij realizuan studime edhe mjaft albanologë të shquar, si linguisti sloven Franc Mikloshiq. Ai kishte vërejtur se në shtëpitë e arbëreshëve flitet ekskluzivisht shqip dhe se fëmijët deri më shtatë vjeç dinë vetëm gjuhën amtare, pastaj në shkollë mësojnë “kroatisht, por edhe italisht, kështu që të gjithë të rriturit flasin të tri gjuhët.”

Një tjetër studiues ishte edhe historiani lokal i Zarës, Carlo Federico Bianchi, me librin “Zara cristiana”.

Me tej është punimi i klerikut dhe muzikanti i shquar Mujo Qurkoviq me titull “Historia e arbëreshëve të Zarës” (Povijest Arbanasa kod Zadra), (Stipçeviq, A. 1991: 170), i bazuar kryesisht në të dhënat e punimit të Erberit, por jo i nivelit shkencor. Ky libërth për një kohë të gjatë në Arbëresh shërbente si burim kryesor i informatave mbi të kaluarën e Arbëreshit, mbi kishën famullitare dhe mbi njerëzit ca më të njohur të Arbëreshit.

Studimet që u realizuan mbas Luftës së Dytë Botërore, angazhuan kërkues si Vjekosllav Mashtroviqi, i cili në nuk ka shkruar asnjë punim të veçantë mbi këtë temë, por në disa punime të tij ka përmendur njerëz dhe ngjarje të ndodhura në Arbënesh të Zarës (Stipçeviq, A.1991: 171). Kontribut të rëndësishëm për njohjen e arbëreshëve të Zarës dhe të albanologjisë ka dhënë filologu, psikologu dhe leksikografi Dr. Kruno Kërstiqi, që ishte edhe pjesëtar i komunitetit arbëresh të Zarës, duke shfrytëzuar gjithashtu si Erber, pasurinë e Arkivit Shtetëror të Zarës dhe dokumentet e ruajtura aty që flasin për ardhjen e arbëreshëve në Zarë. Së pari ai shkroi një artikull, me rastin e 225-vjetorit të fillimit të kësaj shpërnguljeje për gazetën “Gllas Zadra”, një shkrim ky i gjatë dhe i detajuar. Kërstiq është i njohur për hartimin e “Fjalorit të të folmes së arbëreshëve të Zarës”, ku ka përfshirë rreth 4000 fjalë, që përdoren nga ana e arbëreshëve të Zarës (Stipçeviq, A. 1991: 172). Një tjetër autor arbëresh i Zarës, Niko Karuçi, është bërë gjithashtu i njohur fillimisht nga shkrimet e tij në gazeta profesionale dhe të komunitetit arbëresh të Zarës si “Gllas Zadra”, “Zadarska revija”, dhe në përmbledhësin “Uçiteljska škola Zadar 1866-1956” (Shkolla normale e Zarës 1866-1956). Ky autor fokusohet në tematikën e historisë më të re të arbëreshëve (Lëvizja punëtore “Hrvatska pučka knjizhnica”. Biblioteka popullore kroate; Stacioni bujqësor në Arbënesh, Stjepan Buzolici dhe arbëreshët, etj.). Ai ka dokumentuar në shtyp kujtimet e veta për njerëzit dhe ngjarjet nga koha para dhe pas Luftës së Parë Botërore. Gjithashtu i njohur për artikujt e tij mbi gjuhën e arbëreshëve të Zarës është edhe autori arbëresh i Zarës, mësuesi Budimir Peroviqi. Punim interesant ka patur edhe Ante Maria Strgaçiqi, që në bazë të dokumenteve, që ruhen në Arkivin Shtetëror të Zarës, paraqiti të dhëna për përpjekjen e botimit të gazetave në gjuhën arbëreshe në vitin 1897. E po ashtu edhe Josip Marushiqin (Beppo Marussi), që ba shkruar rreth njëzet artikuj mbi ngjarjet në Arbënesh, mbi zakonet popullore, mbi Stacionin Bujqësor në Arbënesh, mbi shkollën normale kroate etj, të publikuara në gazetata dhe revistat irredentiste (“Zara”, “Difesa adriatica”, “La Rivista dalmatica”). Tek një prej shkrimeve të këtij autori, që flet për Shkollën Normale, reflektohet edhe vizita e politikanit e shkrimtarit Fan Noli tek arbëreshët në vitin 1913 dhe mbi vizitën e delegacionit të arbëreshëve të Zarës, në të njëjtin vit, në Shqipëri. Gjithashtu janë të shumtë autorët që kanë shkruar artikuj gazetareskë mbi Arbëneshin dhe Arbëreshët (Stipçeviq, A. 1991:173). Ndërsa në shekullin XX profesor Stipçeviq është një ndër autoritetet e kërkimit shkencor mbi historinë, gjuhën dhe kulturën e këtij komuniteti. Ndër më të njohurit e kohëve të fundit është libri “Tradiciska kultura Zadarskih Arbanasa“ (Kultura tradicionale e Arbëreshëve të Zarës). Në këtë punim jepen të dhëna të plota mbi tri fazat kryesore të shpërnguljes së fiseve shqiptare në lagjen e

Zarës së emërtuar “Borgo Erizzo”, për nder të princit venedikas që i kishte nën zotërim këto toka dhe u hapi dyert shqiptarëve të krishterë nga fshatrat e Shkodrës. Stipçeviq, ashtu si edhe Erber, u referohen të njëjtave burime arkivore, edhe pse në kohë të ndryshme, e ndaj e citon atë.

“Sipas dokumenteve që ruhen në Arkivin Historik të Zarës, kjo lagje, nga popullsia kroate, në fillim u njoh me emrin Eriçin Varosh (Ericovo Selo), e më vonë edhe Abanasi, dhe Arbñesh, nga vetë banorët shqiptarë. Në vitin 1721, nga fshatrat rreth Liqenit të Shkodrës - Brisk, Shestan e Larje - u shpërngulën 32 familje shqiptare me 227 frymë dhe u vendosën në paralagjen e Zarës, që u quajt Borgo Erizzo, sipas providurit general për Dalmaci e Shqipëri, Nikolla Erizo.” (Dervishi, N.: 286)

Duket se emigrimi i shqiptarëve drejt këtyre viseve kroate ka qenë i menduar më parë. Sipas studimeve të Stipçeviq:

“Iniciator kryesor për këtë shpërngulje ishte argjipeshkvi i Zarës, Visk Zmajeviq. Është mjaft indikative një marrëveshje sekrete në mes Zmajeviqit, përfaqësuesve sllavë dhe Venedikut, e vitit 1713, në të cilën vendoset që të shpërngulen shqiptarët rreth Liqenit të Shkodrës dhe të Shqipërisë Veriore. Tokat e të shpërngulurve do t’u ndaheshin serbëve, ndërsa shqiptarët do të vendoseshin në Zarë, në afërsi të Pulës dhe qyteteve të tjera bregdetare dalmatine. Përveç shpërnguljes së vitit 1721, kemi dhe tri shpërngulje të tjera të rëndësishme të shqiptarëve në Arbñesh në vitet 1726, 1727 dhe 1733. Pas këtyre shpërnguljeve, kemi edhe disa të tjera, por janë më të vogla. Numri i familjeve të shpërngulura është me qindra, kurse frymët janë me mijëra.” (Dervishi, N.: 286)

Interesimi i Konicës për Arbñeshët e Zarës

Përfshirja e Arbñeshëve të Zarës në ngjarjet politike të fundshekullit XIX dhe fillimi i atij XX, rezultoi me publikimin e një numri të madh artikujsh në gazetën kryesisht të Zarës, që flisnin mbi të shkruarën e tyre. (Stipçeviq, A. (1991: 71) Pra shtypi lokal tashmë ishte konsoliduar dhe kishte një traditë të mirë të reflektimit mbi identitetin kombëtar të kësaj kolonie shqiptare. Por, në veprën e mësipërme, të Stipçeviq theksohet se:

“Për një kohë të gjatë pas vendosjes, arbñeshët nuk kanë pasur kurrfarë lidhesh me atdheun e vjetër. Vetëm kah fundi i shekullit XIX dhe fillimi i atij XX, arbñeshët e Zarës shfaqin interesim për ngjarjet në Shqipëri, por njëkohësisht disa personalitet të shquara publike dhe politike nga Shqipëria gjithnjë e më tepër u kthehen arbñeshëve dhe e theksojnë vendosjen e lidhjeve ndërmjet atdheut të vjetër dhe banorëve të Arbñeshit.” (Shema, I: ExLibris).

Këtu merr vlerë dhe veçohet vëmendja e Faik Konicës dhe veprimtaria e tij në Zarë dhe midis arbñeshëve. Profesor Isak Shema ka publikuar përmbajtjen e një dokumenti të gjetur në Arkivin

e Vjenës më 28 maj 1978, dorëshkrim në gjuhën frënge i emërtuar: “Parashtresë mbi Lëvizjen Kombëtare Shqiptare”. Teksti i shkruar në vitin 1899 në Bruksel, ka 84 faqe dhe i është dërguar Ministrisë së Jashtme të Austrisë. Shkrimi ndahet në pesë pjesë dhe përfshin periudhat historike të Lëvizjes Shqiptare: pjesa e parë deri në vitin 1877, ndërsa tri të tjerat deri në vitin 1899. Në pjesën e fundit përfshihen emrat e personaliteteve të shquara të Lëvizjes Kombëtare (Shema, I: ExLibris). Aty përmendet edhe emri i Konicës, që edhe sipas dëshmive të Stipçeviqit, e kishte vizituar katër herë Arbëneshin, në kuadër të lëvizjeve kombëtare për pavarësi. Por prap, sipas profesor Shemas, “Veprimtaria e tij në koloninë e arbëneshë më parë nuk është ndriçuar sa duhet.” Në përmbajtjen e dokumentit të cituar më sipër, shënohet:

“Në atë kohë arriti në Arbënesh një “filolog”, siç e quante policia e fshehtë austriake. Kjo polici sekrete e gjithëdijshme kishte marrë vesh se nga ai “filolog” kishte rrjedhur ideja që në Arbënesh të fillonte botimi i gazetës në gjuhën shqipe, e cila do t’u shërbente si burim i informatave jo vetëm arbëneshëve të Zarës, por edhe të gjithë shqiptarëve në gjithë Shqipërinë, pastaj atyre në Itali dhe në vendet e tjera ku jetonin ata. Gazeta do të kishte titullin “Zani i Šćyptarit”, kurse nismëtar e kësaj ndërmarrjeje ishin: Mijo Çurkoviqi, Petar Marushiçi, Kërsto Stipçeviqi dhe Luçi Pavao Rela.” (Stipçeviq, A., 1991: 71)

Me sa më sipër kuptohet se qëllimet e Konicës ishin të ndërtonte mjetet e komunikimit masiv të identitetit kombëtar të Arbëneshëve, gazetat dhe format tjera të shpërfaqjes së tij, të cilat gjithashtu ishin një ndër mjetet më të fuqishme të kohës për zgjimin e kombit dhe mobilizimin e tij rreth lëvizjes për mbrotjen e çështjes kombëtare, e nga ana tjetër mjeti më i fuqishëm për ndërtimin e opinionit publik mbi imazhin dhe autoimazhin e kombit shqiptar.

Lëvizjet për Rilindjen Kombëtare të Arbëneshëve të Zarës dhe hapësia e kushtuar në faqet e “Albania”

Në kuadër të veprimtarive patriotike dhe kulturore edhe arbëneshë janë përfshirë në shumë ngjarje gjatë lëvizjes për Rilindjen Kombëtare Shqiptare, të cilat janë pasqyruar edhe në shtypin periodik të kohës, që trajtonte si problemet aktuale shoqërore, por edhe ato politike dhe kulturore. Ashtu si edhe koloni të tjera shqiptare të shpërndara në diasporë, edhe tek arbëneshët mendimi shoqëror dhe politik i Rilindjes kishte depërtuar, duke nxitur aktivitete kulturore dhe shoqërore me jehonë të theksuar patriotike:

“Mësimi i gjuhës shqipe, njohja e historisë dhe e kulturës shqiptare, ka forcuar rezistencën kombëtare dhe ka penguar, aq sa ka qenë e mundshme, përçarjen kombëtare, dominimin e rrymave të huaja politike dhe asimilimin.” (Shema, I: ExLibris)

Një ndër format e realizimit të përfshirje në të tilla lëvizje të mëdha historike, është edhe njohja me të kaluarën e kombit, ndaj dhe Konica i kushtoi rëndësi të dorës së parë përkthimi dhe botimi të veprës së Erber “*La colonia albanese di Borgo Erizzo preso Zara*”, 1883 (“Shcyptaret e Borgo- Erizzos”) në revistën “Albania”, ku vend të rëndësishëm në këtë revistë zinin gjithashtu edhe botimi i poezisë popullore, i materialeve folklorike nga Arbëneshi, shkrime mbi gjuhën, historinë dhe kulturën e shqiptarëve të Zarës, të cilat gjithashtu u bënë të njohur opinionit publik të Londrës e të kancelarive të tjera europiane, po aq sa atij shqipfolës të shkuarën dhe kulturën e ruajtur nga ky komunitet shqiptar. Studiuesit Hamit Boriçi dhe Mark Marku cilësojnë se:

“Faik Konica, që ishte një nga shkrimatret dhe publicistët më të talentuar të kulturës shqiptare, i cili me personalitetin dhe prirjen e tij përcaktoi edhe natyrën e revistës: si një revistë krejt e ndryshme nga ato që botoheshin në Bukuresht, në Stamboll, Sofje apo Kajro, qoftë nga ana e paraqitjes grafike, po ashtu edhe nga përmbajtja. Shumë shpejt, revista u bë një nga organet më të njohura dhe më me ndikim në gjithë historinë e shtypit shqiptar që, në saje të rrethanave historike, zhvillohej jashtë trojeve amtare.” (Boriçi, H. & Marku, M., 2010: 150)

“Albania” ishte revistë e përmuajshme fillimisht, por në vitin e dytë e ndryshoi përkohshmërinë e botimit në të përdyjavshme me format të zvogëluar. Dora e Konicës dhe fryma e tij dallohet në një pjesë të mirë të materialeve të botuara, të cilat mbajnë firmën e tij apo pseudonimin Thrank Spiro Beg. Në 24 faqet e brendisë së saj përfshiheshin rubrikat: “Të rejat”, “Kujtime”, “Gjuha”, “Kombësia”, “Shkenca”, “Çështje të gjuhës dhe mendime të vogla”, “Nëpër fletoret shqipe”, “Epigrame”, “Libra të rinj”, “Shënime”, “Kreshpëendecë (letra)”, “Bibliografi”, “Tej e këtej”. Nga viti 1902 deri në 1905, në numrat ku botohej studimi i Erberit, mund të thuhet se trajtohej si rubrikë e veçantë dhe u rezervoheshin faqet e para të numrit në botim. Titujt e tyre ishin si më poshtë:

1. Shcyptart e Borgo Erizzos (I. T’ardhunit e pare n’vjete 1726), Vol.G,VI 1902, Nr. 3.
2. Shcyptart e Borgo Erizzos (I. T’ardhunit e pare n’vjete 1726), Vol.G,VI 1902, Nr. 4.
3. Shcyptart e Borgo Erizzos (II. Kanuni i Shcyptarve), Vol. G, VI/1904, Nr. 5.
4. Shcyptart e Borgo Erizzos (III. T’ardhunit e dyle n’vjete 1727), Vol.G,VI/1902, Nr.6.
5. Shcyptart e Arbneshvet (IV. Shcyptart deri n’vjete 1733), Vol. G, VI/1902, Nr.8.
6. Shcyptart e Arbneshvet (V. T’ardhunit e trete n’vjete 1733), Vol.G,VI/1902, Nr.10.

7. Shcyptart e Arbneshtvet (VI. Toke ci u kileen dhanun Shvyptarve ci erdhën n'vjete 1733), Vol.H, VII/1903, Nr.4.
8. Shcyptart e Arbneshtvet (VII. T'shcytmun e t'bajtmun shpiash shcyptare), Vol. H, VII/1903, Nr.5.
9. Shcyptart e Arbneshtvet (VIII. T'nertuemt e kishes), Vol. I, VIII/1904, Nr.2.
10. Shcyptart e Arbneshtvet (IX. T'nnollunat e Shcyptarvet deri n'vjet 1759), X. T'parat sheje tregtiet e mjeshtriet n'Arbneshe, XI. Shtetesii e Arbneshtve). - Vol. I, VIII/1904, Nr.5.
11. Shcyptart e Arbneshtvet (XII. Katunnet e Shcypniis, preje t'tsilash u-bajte Shcyptaret e Arbneshtvet). - Vol. I, VIII/1904, Nr.7.
12. Shcyptart e Arbneshtvet (XIII. Shpia e vennse, XIV. Mjeshtrie e tregtie), Vol. I, VIII/1904, Nr.10.
13. Shcyptart e Arbneshtvet (XV. Komsii e ghuhe), IX/1905, Nr

Që në renditjen e temave të nënkuptuar në tituj, kuptohet se Erber ka përzgjedhur trajtesën kronologjike të historisë së shpërnguljes dhe konsolidimit të kolonisë shqipare në Borgo Erizzo. Në dy shkrimet e para publikohen dokumentet arkivore që vërtetojnë shpërnguljen, në hapësirën territoriale të përcaktuar me përshkrimet e hartave lokale si dhe listat e familjeve të shpërngulura. Erber thekson menjëherë edhe elementin e stilizimit të emrave apo mbiemrave sipas modelit kroat ose italian, të cilat janë një ndër të parat shenja për përshtatjes formale me vendbanimin e ri.

“Ajo çfarë i shtyu shqiptarët në një azil të vetëdëshiruar dhe që i bëri të linin çfarë kishin më të dashur ishin pikërisht persekutimet fetare dhe keqtrajtimet nga ana e turqve. Duhet të kishin qenë trajtuar me të vërtetë keq, në se këta individë të rritur në male e linin vullnetarisht tokën e të parëve të tyre, ku çdo shkëmb ishte bërë i pavdekshëm nga lavdia dhe gjaku i tyre, për të kërkuar një fat të pasigurtë në një vend të huaj. Te njëjtat dokumenta na thonë se këta shqiptarë të parë të ardhur për të banuar në afërsitë tona, nuk ishin proletarë të varfër, pa shtëpi dhe pa bukë, që iknin nga vendi i tyre për të kërkuar një fitim të lehtë. Ishin fshatarë me një shkallë të caktuar mirëqënieje, të cilët të fyer në fe dhe ndofta akoma më shumë në nder, të persekutuar nga cmira otomane kishin ardhur nën mbrojtjen e Republikës Veneciane për t'i kërkuar kësaj të fundit as qetësi dhe as lëmoshë, por tokë që ta punonin dhetë jetonin ndershmërisht.”

shkruhet në numrin e tretë të “Albanias” së vitit 1902. Marrëdhënia e mirë më klerin katolik ndikoi që drejtuesit e tij t'u falnin tokat e zonës së Zemonikës pranë Zarës, toka që në fakt ishin lënë djerrë më parë nga vendasit dhe me punimin e të cilave shqiptarët do të fitonin jetesën, duke qëndruar në këtë mënyrë edhe të bashkuar rreth saj, në komunitet.

Në numrin e dytë lexojmë se atyre u ishin krijuar kushte të privilegjuara; sepse duke qenë në fusha prodhimtare siç janë ato të Zemonicos, duke pasur një kopësht ngjitur banesës dhe shtëpi të mëdha dhe komode (nga harta del se secila nga të 16 shtëpitë ndërtuar nga shteti venecian përbëhej nga tre godina; një për banimin e njerëzve dhe dy për mbajtjen e bagëtive dhe të prodhimit (grurit,

ushqimeve apo bulmetoreve të ndryshme), shqiptarët mund brenda një kohe shumë të shkurtër të arrinin një shkallë të konsiderueshme mirëqenieje.

Në rastin e kësaj kolonie shumë shpejt mbas emigrimit dhe ngulimit në vend të huaj, ata fillojnë të fitojnë të drejta të derivuara nga prijësi i vendit dhe këtë Erber e pasqyron duke iu referuar burimeve arkivore. Në shkrimin e tretë të titulluar “Kanuni i Shqyptarve”, po të gjykojmë mirë Erber e parashton argumentin, nisur nga të dhënat empirike antropologjike të shqiptarëve: nga natyra e ashpër dhe shumë krenare, që karakterizon edhe sot e kësaj dite këtë popull, e shohim të natyrshme gatishmërinë e administratorit të përgjithshëm Erizzo II, që i dha krahinës në 15 gusht të vitit 1726 një kushtetutë që duhet të shërbente për të mbajtur rregullin dhe qetësinë.

Kushtetuta në fjalë ishte hartuar në mënyrë të thjeshtë por të mençur sipas Erber, pasi parashikonte me shumë mënjori të gjitha pakënaqësitë që mund të lindnin. Ndër të tjera, në të u njihej shqiptarëve e drejta të zgjidhnin vetë nga anëtarët e kolonisë një kryetar a kapiten, i cili duhej të konfirmohej nga administratori i përgjithshëm.

Një prej shkrimeve për këtë komunitet është ai që lidhet me dokumentimin e ndërtimit të kishës. Nga historia e arbëreshëve të Italisë së Jugut studiuesit e historisë dhe të etnografisë kanë vënë re se kisha dhe ritualet fetare kanë qenë një ndër elementet më të forta që kanë mbajtur të lidhur komunitetin, i cili më tej edhe gjatë veprimtarive të tjera të përbashkëta ka rigjeneruar vazhdimisht kulturën e vendit të origjinës. Fshatarët shqiptarë të Borgo Erizzos, që tashmë ishte një fshat i populluar dhe me njëfarë mirëqenieje ekonomike, iu drejtuan kryepeshkopit Zmajević duke iu lutur që t’u siguronte një kishë dhe një prift, duke i premtuar që në të ardhmen do të kontribonin edhe vetë për mbajtjen e kishës me një pjesë të prodhimeve. Dhe Zmajević zgjodhi një prift që e njihte shqipen dhe pastaj i kërkoi senatit venecian, të drejtën për të ndërtuar me shpenzimet e veta një kishë. E drejta, sipas Erberit, iu dha me datë 17 shtator 1735. Ndërtesa e kishës së kushtuar Shën Marisë së Loretës, ishte e thjeshtë, në formë katrore, pa ndonjë arkitekturë të veçantë, por e fortë dhe e ndërtuar me gurë të rregullt.

Në shkrimet vijuese paraqiten problemet e konsolidimit të statusit ligjor e qytetar, të drejtat e tjera për përdorim të territorit, ujërave, taksat etj. Me rëndësi të veçantë është shkrimi që lidhet me shtëpitë e shqiptarëve në Zarë. Sipas përshkrimeve të Erber, shtëpitë e shqiptarëve të para nga rruga nuk kanë asgjë të veçantë:

“... por duke qenë se janë larg nga njëra-tjetra mund të ndahen në tre kategori: në grupin e parë bëjnë pjesë ndërtesat e ndërtuara me një farë luksi, të stilit qytetar dhe që i përkasin kohëve të fundit. Në grupin e dytë futen më pak shtëpi, por këto janë ato që paraqesin interesin më të madh për ne, sepse u ndërtuan nga Republika Veneciane. Janë shtëpi njëkatëshe bashkë me ca ndërtesa dytësore, që shërbenin edhe për të mbajtur veglat e punës, prodhimet dhe kafshët. Të gjitha shtëpitë dallohen për një rregullsi totale, për përdorimin e harkut në arkitekturë dhe një formë pak a shumë komplekse, që të kujton dashje pa dashje shtëpitë e fshatarëve venecianë. Në grupin e tretë bëjnë pjesë disa kasolle të varfra, që të kujtojnë ato të pjesës më të madhe të fshatarëve të këtyre zonave. Këto shtëpi iu përkasin për më tepër fëmijëve që duke u ndarë nga prindërit, nisën gjithçka nga fillimi këtu, pa pasur ndonjë pasuri fillestare. Megjithatë në përgjithësi fshati i Borgo Erizzos është i bashkuar dhe po ta shohësh të tërin dhe të gjitha shtëpitë bashkë të lënë përshtypjen e mirë të një fshati me një gjendje ekonomike të kënaqshme dhe relativisht progresiv. Çdo shtëpi, edhe më e varfëra ka kopështin e vet të kultivuar me shumë kujdes, gjë që tregon edhe një nga aktivitetet e banorëve.”

Po në këtë shkrim Erber bën dhe një përshkrim të tipareve fizike të shqiptarëve, duke theksuar se shqiptarët nga ana e jashtme nuk dallojnë fare me fshatarët e tjerë të vendeve fqinje:

“Të gjithë kanë adoptuar mënyrën sllave të të veshurit, por dallohen për më shumë shije në të veshur, si femrat, ashtu dhe meshkujt. Që kur vjen për herë të parë në Borgo Erizzo e dallon qartë që banorët nuk janë sllavë, sepse në kundërshtim me sjelljen e rëndë, hundën e shtypur dhe ngjyrën e zverdhur të mollzave që karakterizon sllavët, ata janë të ushqyer mirë, me një ngjyrë të shëndetshme dhe një sjellje të shkujdesur. Shqiptarët kanë një pamje shumë burrërore dhe të shikojnë me atë sinqeritet që të thotë që në fillim. Sanguinë dhe krenarë si natyrë, nga ana tjetër janë të dashur dhe besnikë kundrejt atyre që i trajtojnë mirë deri në atë pikë sa të rrezikojnë gjithçka, edhe jetën, për të shpërblyer një mirëbërës.”

Janë të shumta mahnitë që Erber shfaq nga kundrimi i përfaqësuesve të popullit shqiptar:

“Shqiptarët megjithëse të fortë mund të quhen trupbukur; dhe zgjuarsia ju duket që nga sytë, aq shprehës deri tek e folura dhe e sjellura aq e shkujdesur. Kundrejt shqiptarëve pastaj, Zoti është treguar shumë mëshirëmadh dhe i drejtë, sepse ju dha gra që t’u përgjigjeshin shkëlqyeshëm burrave të tyre. Asnjërit që ka vizituar me kujdes këtë vend nuk ka mundësi t’i kenë shpëtuar pa parë dhe tërhequr vemendjen ato fytyra faqekeqe me linja të përcaktuara qartë dhe shumë shprehëse; asnjëri nuk mund të ketë ndenjtur indiferent dhe pa admiruar linjat e përsosura të shqiptarëve, që aq të bukura të shikojnë një herë shkarazi dhe pastaj kthehen në punët e tyre. Mund t’i shikoni të mbushin ujin tek burimi ose të shtypin kafshët e punës. Shpeshherë është e vështirë të kuptosh sesi këtyre grave kaq të ekspozuara ndaj rrezeve të diellit dhe punëve më të vështira nuk u ngelet as gjurma më e vogël e gjithë kësaj në format, ecjen apo lëvizjet. Midis grave të martuara është pak më e vështirë të gjesh një fytyrë po kaq të bukur; ato jepen komplet mbas rritjes së fëmijëve dhe me shtimin e punëve dhe lodhjeve, ato e lënë mënjanë veshjen, pamjen e jashtme dhe plaken para kohe. Kjo natyrisht nuk është veti e racës shqiptare, përkundrazi, gratë

shqiptare nëse nuk vuajnë për bukë dhe nuk iu duhet të përmbushin detyrat e vështira të fushës, i mbajnë shumë mirë vitet ndonëse nuk bëjnë ulje moshash, siç ndodh shpesh me damat e qytetit. Ka dhe disa plaka të shëmtuara, po aq të shëmtuara, sa po të mos ishte respekti për moshën që ta ndalonte, do t'i quaje shtriga. ... Por nga fakti se shqiptarët me goditje kazme dinë të zbusin tokën e fortë të Dalmacisë, nuk duhet të besojmë se ata janë të heshtur dhe të mërzitshëm. Përkundrazi, po të përshkoni Borgo Erizzon gjatë mbrëmjes, mbasi të gjithë kanë mbaruar punën ose në ditë feste, do të dëgjoni këngë të lumtura nga të gjitha anët. Ditët familjare të shënuara ose festat kishtarë, varrimet ose banketet e lumtura, shoqërohen gjithmonë nga këngë melodioze, që të prekin në zemër. Ata kanë një vesh shumë të rrallë për muzikën dhe koret e tyre janë me të vërtetë të mrekullueshëm. Është shumë e çuditshme se si burra që nuk kanë asnjë ide të muzikës së mësuarnepër libra arrijnë t'i alternojnë zërat aq mirë, altot dhe basot, të parin dhe të dytin. Jam i bindur se po të shkonin të bënin një xhiro nëpër botë nuk do të kishin më pak sukses se këngëtarët tirolezë. Edhe gratë janë të prera në të kënduar dhe e dinë këtë; sepse kur kthehen nga puna kumbojnë me këngët e tyre harmonioze për më tepër nëse shohin qytetarë të afrohen. Dhe është e çuditshme që një popull kaq muzikor nuk ka ruajtur këngë të vetat dhe këndon këngë sllave dhe disa italiane. Mbase shkak i kësaj duhet të kërkohet në historinë e tyre dhe më saktë në persekutimet që kanë vuajtur për shumë e shumë vjet në atdheun e të parëve. Turqit kanë pasur kudo aftësinë të zhdukin dhe të shuajnë këngët kombëtare dhe t'i zëvendësojnë ato me një heshtje varri.”³

Sa u përket ndjenjave të përkatësisë kombëtare, Erber shkruan se megjithëse në vend të huaj ata kanë ruajtur të gjallë ndjenjën e nacionalitetit dhe për të janë krenarë:

“Ndjenjës nacionale shpesh herë i ndërhyjnë ndjenja e ndarjes; ata mund të jenë kroatë, ose autonom në politikë, por në zemër janë gjithmonë shqiptarë dhe duan më tepër se çdo gjë të dëgjojnë të flitet për bashkatdhetarët e tyre. Të gjithë shqiptarët njohin përveç gjuhës së tyre edhe italishten dhe sllavishten. Italishtja ju shërben për kontratat me qytetarët, ndërkohë që zona rreth e rrotull flet sllavisht, dhe ata kanë për këtë gjuhë një dobësi dhe e flasin në përgjithësi më mirë se e para. Shqiptarët me të vërtetë e kanë kundërshtuar me forcë futjen e gjuhës glagolite në meshën e fshatit dhe as duan ta dëgjojnë as sot e kësaj dite duke e konsideruar si një gjë të urryeshme që duan t'ia imponojnë një pakice kroate.”

Ndërsa për gjuhën shqipe, në fund të shekullit XIX thotë se e ruanin relativisht mirë, duke marrë parasysh vështirësitë e ndryshme që kanë kaluar si dhe faktin se shkolla, librat dhe shtypi në gjuhën amëtare mungonin. Për të provuar ruajtjen e gjuhës, publikohen edhe format ekzistuese të komunikimit në shqip, të krahasuara me gjegjësen e vet të origjinës. Vëmendja e Konicës për arbëneshët në këto vite të botimit të “Albanias” nuk kufizohet vetëm në publikimin e pjesëve të

³ Shënim: për lehtësi leximi të lexuesit të sotëm të gjuhës standarde shqipe, por edhe të variantit të sotëm të shkruar geg, të ndryshëm nga ai i përdorur në shkrimet origjinale tek “Albania”, autorët i referohen tekstit të publikuar në revistën “Përpjekja” të Fatos Lubonjës, në numrin e nëntë të saj, viti 2011, në faqen 88 e në vijim.

studimit të Erber. Aty botohej edhe rubrika e rëndësishme “Zani prëje arbnëshvét”. Kjo rubrikë shërbente si një tribunë për pasqyrimin e aktiviteteve kulturore dhe emancipuese që realizoheshin për arbëneshët në Zarë, duke filluar që nga aktivitetet e grupeve diletante artistike, të cilat shfaqnin pjesë teatrore dhe programe të ndryshme artistike muzikore, e deri tek tubimet e realizuara pranë “Leximores së Arbëneshit”, pranë të cilës u afruan edhe shoqëritë kulturore dhe artistike, siç ishte Shoqëria “Arbanasi” (“Arbëneshi”).

Revista “Albania” pati ndikim të madh veçanërisht në jetën kulturore e politike të shqiptarëve, pasi ndër të tjera ishte organi i parë që siguroi bashkëpunimin e figurave më të rëndësishme të kulturës shqiptare, nën orientimin e Konicës, që “artikujt të jenë të ndarë nga njëri-tjetri, të jenë me abc të përdorur në “Albania” a të paktën të “Bashkimit”, të mos kenë fjalë turqisht”, etj.: (Boriçi, H. & Marku, M., 2010: 152). Sipas Boriçit dhe Markut, “Albania” arriti të shpërndahej dhe të ndikonte në të gjitha kolonitë e territoret, dhe në të gjitha grupet politike e kulturore shqiptare, duke pasur si model shtypin francez dhe atë anglez. Ajo ishte një organ mediatik modern, krejt i ndryshëm nga pjesa tjetër e shtypit që ishte botuar deri atëherë prej botuesve shqiparë në Stamboll, Bukuresht apo Sofje. Ky model u ndoq më pas edhe nga shtypi shqiptar i botuar në SHBA. Studiuesi Jorgo Bulo në konceptimin e zërit të kësaj reviste për Fjalorin Enciklopedik Shqiptar thekson:

“Albania” u dha vend të gjerë çështjeve politike e letrare, materialeve folklorike e çështjeve etnologjike, artikujve e dokumenteve për historinë e Shqipërisë, për traditat dhe kulturën e popullit shqiptar. Ajo u bë kështu një farë enciklopedie që vinte në qarkullim një informacion të pasur kulturor, shkencor e historik.” (Fjalori Enciklopedik Shqiptar, AShSh, Tiranë, 2009.)

Aty theksohet se shkrimet me karakter politik, historik e kulturor, të botuara edhe në frëngjisht, ndihmuan të bëhej e njohur çështja shqiptare në rrethet e huaja shkencore e kulturore. Gjithashtu revista përuroi kritikën letrare shqiptare duke botuar shkrime e recensione për vepra e autorë shqiptarë dhe arbëreshë, midis të cilave spikasin gjykimet e mprehta kritike të drejtorit të saj. “Fjalori Enciklopedik Shqiptar”, AShSh, Tiranë, 2009)

Konsiderata për Konicën dhe qëllimshmëria e publikimit të shkrimeve të Erber

Një ndër teoritë më të cituara në shkencat e komunikimit, përta i përket krijimit dhe përdorimit të imazhit në situata komunikative, është ajo e Erving Goffman, që e konsideron komunikimin e të përditshmes si një vënie në skenë, njerëzit (komunikuesit) si aktorë, që, nëpërmjet performancës së tyre përpigën të krijojnë përshtypje tek audienca. Kështu, sipas Goffman (Goffman, E. 1959):

“Zakonisht kur një individ thotë diçka, ai nuk po e thotë atë si një pohim të thatë faktik. Ai po inskenon diçka. Ai po përshkon një sërë ngjarjesh të paracaktuara për angazhimin e dëgjuesëve të tij”.

Këtë angazhim të audiencave të tija kërkonte dhe publicisti i madh shqiptar Faik Konica, kur përpiqej të krijonte autoimazhin dhe imazhin e shqiptarëve në botë.

Shqiptarët kanë filluar të mendojnë vonë për krijimin e asaj që në imazhologji quhet autoimazh. Në fakt imazhi i vërtetë i një vendi, kulture apo populli krijohet në një lojë force mes imazhit dhe autoimazhit. Imazhologjia, sipas përcaktimeve të studiueses Nora Moll, është studimi i imazheve, paragjykimeve, klisheve, stereotipeve dhe në përgjithësi i opinioneve për popuj e kultura të tjera që transmetojnë shkrimet e ndryshme duke u nisur nga bindja se këto imazhe siç quhen zakonisht, kanë një rëndësi që shkon përtej rëndësisë që kanë si fakte letrare të thjeshta. Interesi më i madh për studimet imazhologjike buron nga fakti se këto imazhe kanë edhe një vlerë ideologjike dhe politike. Duke qenë, jo vetëm publicist, por njohës i mirë i politikës ndërkombëtare, Faik Konica, e dinte fare mirë se mënyra se si ne e shohim veten, formëson ndërveprimin tonë me të tjerët. Pra servirja më e mirë e imazhit tonë për veten, do të ndikonte pozitivisht në pozicionimin dhe trajtimin e Shqipërisë në arenën ndërkombëtare.

Studiuesi arbëresh i historisë së letërsisë dhe të popullit shqiptar i fillimshekullit të shkuar, Gaetano Petrota, në veprën e tij voluminoze “Populli, gjuha dhe letërsia shqiptare”, botuar në Palermo në vitin 1932, ka këto konsiderata për Konicën:

“Shkrimtar penëhollë dhe me kulturë, polemist i fortë, gojëtar dhe politikan, Faik Konica është një prej figurave më interesante që spikasin në politikën, letërsinë, shtypin shqiptar dhe prej më tepër se një tridhjetëvjetëshi. Të shumë janë admiruesit e Konicës, i cili megjithatë ka pasur edhe kundërshtarë të fortë për shkak të natyrës së tij të rrëmbyer, të egërsisë së polemikave të tij, të satirës therëse të tij, të shpirtit thumbues të tij. Por të gjithë janë një mendje të pranojnë se Faik Konica ka drejtuar forcën e mendjes së lartë të tij dhe i ka kushtuar vetveten çështjes shqiptare qysh në vitet e para të rinisë së rrëmbyer të tij.” (Petrota, G., 2008: 348)

Në moshë të re, vetëm 22 vjeç, dhe pasi kishte përvetësuar njohuri në disa disiplina dhe njëhte pothuaj të gjitha gjuhët e Europës, publikon numrin e parë të “Albanias”. Në nëntor të vitit 1912 Konica shkoi në Londër si delegat i ‘Vatrës’ në Konferencën e Ambasadorëve për krijimin e shtetit

shqiptar. Ai qe zgjedhur kryetar i Kongresit Shqiptar të Triestes (mars 1913) dhe i ngarkuar prej gjithë delegatëve të mbledhur atje, ai zhvilloi në atë kohë bisedime të rëndësishme me kontin Berthold, ministër i Jashtëm i Austro-Hungarisë, dhe me markezin San Xhuliano, ministër i Jashtëm i Italisë, dy fuqive më të interesuara për rregullimin e Shqipërisë.

Gazeta Shqiptare e Barit e 25 dhjetorit 1928, shkruante për të se po kthehej nga një udhëtim në Shqipëri Faik Konica, i cili “nuk ka nevojë t’u prezantohet lexuesve”. Burrë shteti në kuptimin e njëmendët të fjalës, ai ka përfaqësuar atdheun në Shtetet e Bashkuara për shumë vite... ky burrë ka luftuar me gjithë shpirt për lirinë kombëtare, qysh në agimet e ekzistencës sonë dhe nga fillimi i autonomisë sonë e i Rilindjes Kombëtare të popullit shqiptar. Të gjithë atdhetarët do ta sjellin ndërmend bashkëpunimin e zotëri Konicës me një grup prej atyre që tashmë mund të quhen veteranët e kombit... bibliografia e zotërisë Faik Konica nuk mund të shkruhet as në vija të përgjithshme në kolonat e një gazete, por mjafton të kujtojmë sakrificat e tij dhe përpjekjet e udhëtimet e kryera, e periodikët e themeluar dhe të drejtuar prej tij me kulturën dhe me zjarrin atdhetar të tij. Ai tashmë sheh të kurorëzuara përpjekjet e tij edhe me shpresën se atdheu do të bëhet shpejt më i madh dhe më i lulëzuar”⁴.

Ndërsa Atë Simon Rrota ishte shprehur: “Edhe sikur të mos kishte bërë tjetër për gjuhën kombëtare, ai me botimin e revistës Albania në kohë dhe rrethana mjaft të vështira, ka siguruar një vend mes të parëve në historinë e letërsisë shqipe.”⁵ Më tej Petrota thekson se të dymbëdhjetë vitet e publikimit të “Albanias” mund të quhen enciklopedia shqiptare: histori, letërsi, gjuhësi, arkeologji, folklor, politikë, religjon, art, gjithçka është shtjelluar në të me profesionalizëm. Përmbledhja e krijimeve letrare më të rëndësishme, e përkthimeve nga vepra të huaja, e artikujve më të mirë politikë e hitorikë, e novelave, përrallave, poezive të kësaj reviste, do të përbënte një bibliotekë të pasur, të larmishme dhe të vlefshme shqiptare.

Publicisti i njohur arbëresh Anselmo Lorecchio dhe drejtuesi i një prej revistave më të njohura në historinë e shtypit arbëresh, “La Nazione Albanese”, do të shkruante në numrin e të datës 10 korrik 1919, se:

“Faik Konica, nuk ka njeri të mos e njohë, është shkrimtari i ditur që prej një çerek shekulli, - me ndihmën e gjuhëve të gjalla: shqipe, turke, italiane, gjermane, franceze, angleze dhe të gjuhëve të vdekura: latine dhe greke, të cilat i njihte lirisht, është përthelluar në hulumtimin e gjithë asaj që jepet nga historia, onga filologjia, nga traditat, që të nxjerrë çka

⁴ Po aty, fq. 349.

⁵ Po aty.

nevojitet për të rikthyer madhësitë e kombësisë shqiptare; ... dhe veç kësaj është drejtori luftarak i gazetave dhe i revistave që ai ka botuar nga Brukseli, nga Londra, nga Amerika, për të mbrojtur njësinë dhe pavarësinë e Shqipërisë.” (Petrota, G., 2008: 352).

Ashtu siç vlerëson edhe Petrota, Faik Konica do të ishte i pranishëm në mbrojtje të Shqipërisë aty ku duhet të ngriheshin avokatë ballë kombeve të tjera: në revista e gazeta, në takime politike, në kongrese letrare dhe shkencore, ai çonte fjalën e tij me peshë në mbrojtje të të drejtave të kombit të tij. Ai e ngriti çështjen shqiptare në një çështje europiane konkrete, që kërkonte një zgjidhje të ngutshme sipas parimeve të kombësisë. Dhe po t’i referohemi përcaktimeve të një prej aturëve më të njohur për çështjet e kombësisë, Ernest Gellner: “grupet etnike dhe kombëtare, janë «shpikje», të krijuara në mënyrë të ndërgjegjshme në mjediset e ngushta të intelektualëve dhe të studiuesve entuziastë.”

Në përfundim dhe për sa parashtruam më sipër mund të themi se lidhja e “treshes” Erber-Konica-“Albania” në funksion të përfshirjes së historisë, traditave, vlerave dhe përpjekjeve të shqiptarëve në koloninë e Borgo Erizzos për të rindërtuar jetën e re në vendin e ri e për t’u përfshirë në jetën e tij pa humbur tiparet kombëtare, ishte në funksion të ndërtimit të drejtë të opinionit publik shqiptar dhe të huaj se shqiptarët janë faktor i rëndësishëm dhe konstruktiv në Ballkan dhe Europë. Ata kudo ku kanë emigruar kanë mbartur me vete vlera të larta morale dhe intelektuale, duke mbetur njëkohësisht të lidhur me historinë dhe kujtimet e vendit të origjinës, si një komb që duhet të gëzojë të drejtat e veta natyrore.

BIBLIOGRAFI:

Boriçi, Hamit & Marku, Mark. (2010) *Historia e shtypit shqiptar. Nga fillimet deri në ditët tona*, SHBLU, Tiranë.

Dervishi, Nebi.: *Kultura tradicionale e arbëneshëve të Zarës*, Revista “Studime Albanologjike”, Instituti i Trashëgimisë Kulturore të Shqiptarëve, Shkup, fq.: 283-288.

Elsie, Robert (1997) *Histori e letërsisë shqiptare*, Përkthyer nga origjinali anglisht “History of Albanian Literature (1995)”, Tiranë.

Ferri, Naser. (2018) *Kujtimi i eksodit të dhimbshëm të arbëneshëve nga Shqipëria në Zarë*, “Gjurmime Albanologjike” - Seria e shkencave historike, Instituti Albanologjik, Prishtinë, 2018: 377-380.

Fjalori Enciklopedik Shqiptar, Qendra e Enciklopedisë pranë Akademisë së Shkencave të Shqipërisë.

Goffman, Erving. (1959) "The Presentation of Self in Everyday Life", Garden City, NY: Doubleday.

Kamsi, W. (2008) *Albania 1897-1909. Bibliografi kronologjike*, Biblioteka Françeskane "At -Gjergj Fishta", Serija bibliografike, Bleni I, Shkodër.

Petrota, Gaetano. (2008) *Populli, gjuha dhe letërsia shqiptare*, Palermo 1932, Botimet "Almera", Tiranë.

Stipçeviq, Aleksandër. (2012) *Etnogjeneza e shqiptarëve nga Ilirët*, Revista "Studime Albanologjike", Nr. 5, Shkup.

Stipçeviq, Aleksandër. (1991) *Albanologjia në Kroaci*, "Gjurmime Abanologjike", Seria e Shkencave Histosrtike, Instituti Albanologjik i Prishtinës, 21/1991.

Shema, Isak. "Sintezë shkencore kushtuar kulturës tradicionale të arbëneshëve të Zarës", ExLibris: <https://exlibris.al/sinteze-shkencore-kushtuar-kultures-tradicionale-te-arbenesheve-te-zares/>

Artikujt referues në Revistën Albania:

T. Erber, *Shcypart e Borgo Erizzos* (I. T'ardhunit e pare n'vjete 1726), Vol.G,VI 1902, Nr. 3, fq. 51-53.

T. Erber, *Shcypart e Borgo Erizzos* (I. T'ardhunit e pare n'vjete 1726), Vol.G,VI 1902, Nr. 4, fq. 75-77.

T. Erber, *Shcypart e Borgo Erizzos* (II. Kanuni i Shcyparve), Vol. G, VI/1904, Nr. 5, ff. 139-144.

T. Erber, *Shcypart e Borgo Erizzos* (III. T'ardhunit e dyte n'vjete 1727), Vol.G,VI/1902, Nr.6, fq. 162-163.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (IV. Shcypart deri n'vjete 1733), Vol. G, VI/1902, Nr.8, fq.194-195.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (V. T'ardhunit e trete n'vjete 1733), Vol.G,VI/1902, Nr.10, fq. 225-227.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (VI. Toke ci u kileen dhanun Shvyparve ci erdhën n'vjete 1733), Vol.H, VII/1903, Nr.4, fq. 50-51.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (VII. T'shcymun e t'bajtn shpiiash shcypare), Vol. H, VII/1903, Nr.5, fq. 69-70.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (VIII. T'nertuemt e kishes), Vol. I, VIII/1904, Nr.2, fq. 27-28.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (IX. T'nnollunat e Shcyparvet deri n'vjet 1759), X. T'parat sheje tregtiet e mjeshtriet n'Arbneshe, XI. Shtetesii e Arbnesheve). - Vol. I, VIII/1904, Nr.5, fq. 89-92.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (XII. Katunnet e Shcypniis, preje t'tsilash u-bajte Shcyparet e Arbneshvet). - Vol. I, VIII/1904, Nr.7, fq. 131-133.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (XIII. Shpia e vennse, XIV. Mjeshtrie e tregtie), Vol. I, VIII/1904, Nr.10, fq. 187-189.

T. Erber, *Shcypart e Arbneshvet* (XV. Komsii e ghuhe), IX/1905, Nr.1, fq. 21-22.

Ilijana KACELI (Demirlika)¹

**THE TREATY OF LAUSANNE AND ITS IMPACT ON ALBANIAN-
TURKISH RELATIONS**

Abstract

The Lausanne Conference started operating on November 21, 1922. A basic stance that the Ankara government upheld throughout the meeting was that Turkey should be treated as an independent, sovereign nation on par with the other participating governments. Its reputation in the worldwide community was formed as a result of this attitude. Turkey absolutely did not flinch in the face of any proposal that would have an impact on Turkish sovereignty when discussing matters relating to financial control, minorities' protection, capitulations, straits, etc. The Greco-Turkish agreement on the exchange of populations was signed in January 1923, and the Treaty of Lausanne was signed on July 23, 1923, under the watchful eyes of the Great Powers and the League of Nations. The people exchange agreement was a tool that indirectly impacted Albania because it jeopardized the livelihood of the Albanian minority in Greece. Because of this, the Albanian government made an extra effort to respond in the international arena and realize the rescue of this community in order to avoid becoming a victim of the exchange. The Albanian administration sought negotiations with the Turkish government because it was unable to reach an understanding with the Greek government regarding cooperation. When this pressure was applied, Turkish diplomacy had just recently reaffirmed Albania's position. Turkey, on the other hand, opposed including the Chameria people in this exchange. As a result, it shifted its political stance by permitting and making the establishment of the criteria for the modified population a requirement. The articles from the 1920s and 1930s press as well as archive documentation sources from the era served as the foundation for this essay.

¹ Prof. Assoc. Dr. Ilijana KACELI (Demirlika)
Kolegji Universitar "Beder";
ikaceli@beder.edu.al;

Keywords: *Treaty of Lausanne, Turkey, exchange agreement, minority, criteria*

TRAKTATI I LOZANËS DHE NDIKIMI I TIJ NË MARRËDHËNIET SHQIPTARO-TURKE

Abstrakt

Më 21 nëntor të vitit 1922 nisi punimet Konferenca e Lozanës. Në këtë konferencë qeveria e Ankarasë mbajti një qëndrimin themelor, se Turqia duhej trajtuar si një vend i pavarur e sovran, i barabartë me të gjithë shtetet pjesëmarrëse. Nëpërmjet këtij qëndrimi u vendos prestigji i saj në arenën ndërkombëtare. Në diskutimin e çështjeve që lidheshin me kontrollin e financave, mbrojtjen e pakicave, kapitullimet, ngushticat etj, Turqia, në mënyrë absolute nuk u lëkund përballë çdo propozimi që mund të prekte sovranitetin turk. Nën monitorimin e Fuqive të Mëdha dhe të Lidhjes së Kombeve, në janar të vitit 1923 u nëshkrua edhe marrëveshja greko-turke për shkëmbimin e popullsisë dhe pas diskutimesh të gjata, më 23 korrik 1923 u nëshkrua Traktati i Lozanës. Marrëveshje e shkëmbimit të popullsisë ishte një instrument që prekte tërthorazi edhe Shqipërinë, sepse nëpërmjet tij, do të cënohej ekzistenca e minoritetit shqiptar në Greqi. Ndaj ky fakt shtoi përpjekjet e qeverisë shqiptare të reagoje në arenën ndërkombëtare, për të realizuar shpëtimin e kësaj popullsie, në mënyrë që të mos bëhej pre e shkëmbimit. Duke qenë se qeveria shqiptare nuk mundi të gjente një gjuhë bashkëpunimi me qeverinë greke, iu drejtua bisedimeve me qeverinë Turke. Ky presion u bë në një kohë kur qëndrimi i Shqipërisë sapo ishte afirmuar në diplomacinë turke. Turqia nga ana e saj nuk ishte për përfshirjen e popullsisë së Çamërisë në këtë shkëmbim, ndaj e ndryshoi kursin e saj politik duke toleruar dhe duke vënë si kusht përcaktimin dhe zbatimin e kriterëve për popullsinë e ndryshuar. Ky punim bazohet mbi burime dokumentare arkivore të kohës si edhe mbi artikujt të shkruar në shtypin e viteve 1920-1930.

Fjalë kyçe: *Traktati i Lozanës, Turqia, marrëveshja e shkëmbimit, minoritet, kriterë;*

HYRJE

Përfundimin i Luftës Turko-Greke me fitoren e Turqisë, i hapi rrugë një sfide të re, vendosjes së prestigjit të shtetit të ri nacionalist turk në arenën ndërkombëtare. Pas Luftës Greko-Turke, do fillonte kriza e refugjatëve. Në betejën e Sakarjas (23 Gusht - 13 Shtator 1922) ushtria greke humbi, ky ishte shkak që e detyroi tërheqjen e saj nga fronti i luftës. Bashkë me ë edhe qindra mijëra banorw civilë të besimit ortodoks të krishterë nuk e ndjenin veten të sigurt ndaj e shoqëruan ushtrinë greke në tërheqjen e saj drejt Greqisë. Ardhja masive e refugjatëve civilë në Greqi krijoi një anarki dhe ngarkesë të madhe për qeverinë. Prandaj kryeministri grek iu drejtua Lidhjes së Kombeve më 16 Tetor 1922 me kërkesën për “*këmbim të detyrueshëm të popullsive turke e greke*”, duke kërkuar prej Komisarit për refugjatë Fridtjof Nansen që të vepronte sa më shpejt. Emigrimi i banorëve nga zonat që ishte zhvilluar lufta ishte një proces i gjatë, ndaj fenomeni i shkëmbimit të popullsisë u konsiderua nga aktorët politikë të kohës, si një nevojë emergjente për të parandaluar katastrofat që mund të shfaqeshin. Prandaj u pa e arsyeshme që të arrihej një marrëveshje zyrtare midis Turqisë dhe Greqisë, e cila ndryshe nga marrëveshja e vitit 1914, që kishte karakter dypalësh, tanimë po vendosej me dakordësinë e aktorëve ndërkombëtarë të kohës, nën sfondin e Lidhjes së Kombeve.

Konferenca e Lozanës, i zhvilloi punimet nga 21 nëntori i vitit 1922 deri më 23 korrik 1923. Në qendër të punimeve ishte vendosja e paqes midis Turqisë nga njëra anë dhe Greqisë e shteteve të Antantës nga ana tjetër. Konferenca ishte e ndarë në disa sesione, në të cilat u diskutuan çështje të rëndësishme që ishin në interes dhe në funksion të vendosjes së paqes, si: shkëmbimi dhe shpërngulja e popullsisë, çështja e borxheve publike otomane, kapitulacionet etj.

Drejtimes i Konferencës u zgjodh përfaqësuesi britanik Lordi Kurzon. i cili deklaronte se baza e diskutimit do të ishte Traktati i Sevres, të cilit mendohesh ti bëhej ndonjë ndryshim². Traktati i Sevres për përfaqësuesit nacionalist turq ishte i papranueshëm ndaj nuk mendonin të diskutonin në bazë të këtyre kushteve. Asambleja e Madhe Turke i kishte dhënë delegacionit udhëzime për tu shprehur dhe për të mbrojtur të drejtat e tyre, të cilat bazoheshin në Paktin Kombëtar (Misaki-Milli)³.

Përfaqësuesit e nacionalistëve turq gjatë punimeve të Konferencës mbajtën qëndrimin e tyre duke kërkuar që Turqia të trajtohej si një komb i pavarur dhe sovran në të njëjtin nivel me qeveritë e tjera pjesëmarrëse. Reputacioni i saj në komunitetin mbarëbotëror u vendos si rezultat i këtij qëndrimi. Turqia absolutisht nuk u zbraps përballë asnjë propozimi që do të kishte ndikim në sovranitetin turk kur diskutohej për çështje që kanë të bëjnë me kontrollin financiar, mbrojtjen e pakicave, kapitulacionet, ngushticat, etj.

Për Shqipërinë, çështjet që preknin direkt interesat e saj ishin marrëveshja e shkëmbimit të popullsisë dhe çështja e borxhit publik otoman. Më 23 Korrik 1923, në fund të punimeve, midis

² *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivine* (më tej- B.C.A), Fon Kodu, 301000, Kutu no.218, Sıra no.26, dosya gömleği no.472.

³ *Türk İstiklal Harbi*, (TIH), C.2, Kitap 4, Genel Kurmay ATASE Yay.: Ankara, s.117-118: *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Besinci Baskı, Siyasal Kitabevi, vitin f.221

Turqisë dhe Greqisë u nënshkrua edhe një traktat që ka hyrë në historinë e marrëdhënieve ndërkombëtare me emrin Traktati i Lozanës.

Për palën Turke nënshkrimi i këtij traktati në të vërtetë, ishte fitore e re për Qeverinë e Ankarasë me në krye Mustafa Kemal, sepse nëpërmjet tij u hodhën poshtë vendimet e poshtëruese të Traktatit të Sevres (1 Gusht 1920), rifituan prestigjin dhe njohjen e ndërkombëtare duke e kthyer vendin e tyre në një shtet të madh dhe të fuqishëm me kufijtë të cilët ekzistojnë edhe sot. Më 29 Tetor 1923, kjo fitore u kurorëzua me shpalljen e Republikës së re Turke që hodhi bazat e Turqisë moderne. Ndërsa për palën greke nënshkrimi i traktatit i dha fund ëndrrës së saj për krijimin e Greqisë së Madhe në ishujt e Egjeut, ku dikur kishte ekzistuar Perandoria Bizantine. Tashmë Greqia do të orientonte synimet e veta në drejtim të trojeve shqiptare të krahinës së Çamërisë, Janinës, Follorinës dhe Maqedonisë veriore.

a. Marrëveshja greko-turke dhe rrjedhojat për popullsinë shqiptare të Çamërisë

Më 2 dhjetor 1922, sipas dokumentave arkivore,⁴ qeveria shqiptare vendosi të dërgojë si përfaqësues zyrtar në konferencën e Lozanës Mehdi Frashërin⁵. Qeveria shqiptare ishte e bindur se, çështja e shqiptarëve në Greqi duhej ngritur me forcë në Konferencën e Lozanës, ndaj do të udhëzonte delegacionin shqiptar që të bënte të gjitha përpjekjet për mbrojtjen e minoritetit shqiptar në Greqi⁶.

Ndërkohë që në Lozanë vazhdonin bisedimet, persekutimet e qeverisë Greke ndaj popullsisë shqiptare të Çamërisë vazhdonin.

Më 18 dhjetor 1922 në Këshillin Kombëtar (parlament), nga qeveria shqiptare u thirr një seancë e veçantë në lidhje me ngjarjet në Çamëri. Deputetë të ndryshëm të parlamentit shqiptar nëpërmjet diskutimeve kërkuan zbatimin dhe sigurimin e të drejtave civile të kësaj popullsie, po aq dhe i të drejtave që i takonin si pakicë⁷.

Delegacionet greke dhe turke në Lozanë, në periudhën e parë të Konferencës, bënë një projekt *ad hoc*, ku u dakortësua për këmbimin e popullatës së Maqedonisë, të Epirit e të Azisë së Vogël. Pas kësaj, qeveria e Athinës nxori disa ligje të posaçme, ku cënonte gjerësisht të drejtat e pasurisë së atyre familjeve, që do të pësonin fatkeqësinë e zbatimit të marrëveshjes⁸. Kjo kishte lidhje me artikullin 14 të marrëveshjes përcaktonte që vlera e pronës së qytetarit të njërit vend që ishte shpërngulur përbënte borxh shtetëror për shtetin tjetër. Kështu që, shumica e shqiptarëve ishin të detyruar të shkonin në Turqi për të rifituar vlerën e humbur nga prona e tyre.

Qeveria shqiptare, duke ndjerë rrezikun që vinte nga Traktati i Lozanës, duke parë tendencën e qeverisë greke për të shkëmbyer popullsinë shqiptare çame me atë ortodokse të Turqisë, nxitoi të

⁴ AMPJ, F.151, Dos.103, V.1922, f.17. Teleg, chiffre de Geneve date 22 Novembre 1922, nr.02859. Heure 19.15 Ministre Affaires Etrangères Tiranë. Reveucia Tiranë 23 Novembre.

⁵ AMPJ, F.151, Dos.103, v.1922, f.17. Teleg, chiffre de Geneve date 22 Novembre 1922, nr.02859. Heure 19.15 Ministre Affaires Etrangères Tiranë. Reveucia Tiranë de 23 Novembre.

⁶ Gazeta “Shqipëria e re” (Novia Albania), 7 janar no.112, f.1: Fatmira Rama, *Problemi Çam në Lidhjen e Kombeve (1923-1926)*, në: Studime Historike, nr.1-2, Tiranë: 2007, f.112.

⁷ Fatmira Rama, *Traktati i Lozanës, shpërnguljet dhe shpronësimi (1923-1926)*, në “Çështja Çame dhe Integrimi Evropian”, Instituti i Studimeve për Çamërinë, Fakultetit i Histori-Filologjisë, Arbëria, Tiranë: 2005, f.42.

⁸ Hajredin Isufit, *Çamëria ndërmjet kronikave të kohës 1902-1940*, Pegi, Tiranë: 2007, f.281.

sigurohej se minoriteti Çam në Greqi nuk do të ishte pjesë e kësaj marrëveshjeje. Më 11 janar të vitit 1923, përfaqësuesi i qeverisë shqiptare pranë Konferencës së Lozanës, Mehdi Frashëri i kërkoi kryetarit të Seksionit të Pakicave në Lozanë, që të merrte të gjitha masat dhe të bënte demarshet e duhura pranë qeverive greke e turke, që popullsia myslimane shqiptare e Çamërisë dhe krejt krahinave të banuara nga shqiptarë të mos ishte objekt shkëmbimi⁹.

Përfaqësuesi i Shqipërisë paraqiti edhe një histori të shkurtër mbi popullsinë Çame në Greqi, duke argumentuar se, “*banorët e kësaj krahine çamët banonin në Greqi qysh prej kohërave që s’mbahen mend, edhe përpara se të zbrisnin grekët në Evropë*”¹⁰.

Më tej, përfaqësuesi Montagna, e parashtrroi këtë çështje në Konferencën e Lozanës, dhe kërkoi që shqiptarët të mos shkëmbeheshin¹¹.

Përfaqësuesi grek Caclamanos, u detyrua të pranonte faktin se Greqia nuk kishte si qëllim të kryente shkëmbimin e myslimanëve me prejardhje shqiptare dhe se shqiptarët banonin në një rajon të përcaktuar qartë, që quhet Epir¹². Sipas tij, shqiptarët banojnë në një truall etnik të përcaktuar qartë dhe fakti që ata kanë të njëjtin besim fetar me turqit, nuk do të thotë se janë bashkëatdhetarë me ta¹³.

Krahas tij, edhe delegate turk, Riza Nuri Beu, gjithashtu do të deklaronte që “*shqiptarët të mos përfshiheshin në shkëmbim*”. Komisioni do ta mbyllte raportin e tij duke vendosur që, “*shqiptarët nuk do të ishin pre e shkëmbimit*”¹⁴.

Ndërkaq kryetari i sesionit të pakicave në Konferencën e Lozanës, Gulio Cesare Montagna më 20 janar 1923 e njoftonte Mehdi Frashërin, mbi deklaratën, që delegatët turq ashtu si edhe përfaqësuesit grekë kishin bërë. Ai pohonte se pakicat shqiptare të Turqisë dhe të Greqisë, ishin ligjërisht dhe faktikisht të përjashtuara nga shkëmbimi i popullsisë¹⁵.

Përjashtimi i shqiptarëve nga shkëmbimi i arritur në këtë marrëveshje do të pasqyrohej edhe në dokumentat e arkivës turke, duke vërtetuar fjalët e diskutuara në sesionin e Lidhjes¹⁶. Sipas Mehdi Frashërit “*kjo i shpëtoi çamët nga shkëmbimi i detyruar*”¹⁷.

Për qeverinë turke e greke, ajo ishte çështje e shkëmbimit të pakicave, por për popullin shqiptar në mënyrën se si u realizua, do të rezultonte një shpërngulje masive e shqiptarëve myslimane nga Çamëria.

⁹AQSH, Fondi 251, viti 1923, dos. 203, fl. 6: Letër e Mehdi Frashërit si, i deleguar i Shqipërisë pranë Konferencës së Lozanës, drejtuar Z. Montagna, kryetar i Komisionit të Pakicave, Lozanë, 11 janar 1923.

¹⁰Hajredin Isufi, *Politika e shtetit grek për dëbimin e popullsisë Çame*, Studime Historike, nr. 1-4, Tiranë: 1993, f.64.

¹¹Dhimitër Berati, *Shënime hitorike mbi marrëdhëniet e Shqipërisë me Lidhjen e Kombeve*, Tiranë: Husi Borshi, 2007, f.43.

¹²AQSH, Fondi 251, viti 1923, dos. 203, fl.100. Telegram i Benoit Blinishti, konsull i Përgjithshëm i Shqipërisë në Gjenevë, drejtuar ministrit të Punëve të Jashtme, Tiranë.

¹³Beqir Meta, *Tragjedia Çame*, Instituti i Studimeve për Çamërinë, Botimet Klean, Tiranë: 2010, f.35. Oëen Pearson, *Albania and King Zog (Independence, Republic and Monarchy 1908-1939)*, The centre for Albanian Studies, London: 2004, f.202.

¹⁴*Ethnic Minorities in the Balkan States 1860-1971*, vol. 4. (1923-1926), (Editor B.Destani), Published Archives, London: 2008, f.338.

¹⁵AQSH, F.151, V.1923, D.203, fl.14. Kryetari i Seksionit të Pakicave në Konferencën e Lozanës, i drejtohet Mehdi Frashërit, i deleguar i Shqipërisë pranë kësaj Konference.

¹⁶B.C.A, Fon Kodu.2720011, Kutu16, Dosya Gomlegi, 68.

¹⁷Mehdi Frashëri, *Kujtime (Vitet 1913-1933)*, Tiranë: OMSCA-1, 2005, f.157.

Sipas studiuesve turq, më 9 shtator 1922 filloi shpërngulja e grekëve nga Izmiri duke larguar me detyrim 300.000 Rum (grekë) brenda një muaji, dhe pas marrëveshjes së Mudanias edhe 60.000 persona të tjerë nga zona e Trakisë dhe e Stambollit¹⁸.

Në vitin 1923, pozita e rreth 20 000 shqiptarëve muslimanë që mbetën në Greqinë veriore, do të bëhej objekt debatesh dhe diskutimi në një sesion special të Këshillit të Lidhjes së Kombeve. Doktor Nansen, i ngarkuar nga Lidhja e Kombeve paraqiti para saj një raport të saktë mbi krahinat dhe popullsinë që do të shkëmbeheshin. Pavarësisht diskutimeve që u zhvilluan u vendos që shkëmbimi i popullsisë të realizohej, jo vetëm me dëshirë dhe paqësisht, por në rast se kishte kundërshtime edhe pa dëshirën e tyre,¹⁹.

Më 30 janar 1923 u nënshkrua një konventë e njohur si “*Konventa Greko-Turke për shkëmbimin dhe shpërnguljen e popullsisë*”. Konventa u nënshkrua në Konferencën së Lozanës si një marrëveshje e veçantë ndërmjet Greqisë dhe Turqisë. Sipas kësaj marrëveshjeje midis të dyja vendeve do të bëhej shkëmbimi i popullsisë, saktësisht do të shkëmbeheshin “*greqët (rumët)*” e Anadollit, me “*turqit*” e Greqisë²⁰.

Në marrëveshje në artikullin e parë ishte përcaktuar se: “Qysh nga 15 maji i vitit 1923: do të kryhej shkëmbimi i detyrueshëm i qytetarëve turq të fesë ortodokse greke të vendosur në territorin turk me qytetarët grekë me fe myslimane të vendosur në tokat greke”²¹. Këta persona nuk do të mund të riktheheshin për të jetuar në Turqi apo në Greqi, pa autorizimin respektiv të qeverisë turke e greke. Në këtë shkëmbim nuk do të përfshiheshin “*banorët grekë të Stambollit dhe turqit e Thrakës Perëndimore*”.

Të shkëmbyerit mund të merrnin me vete plaçka, por edhe mallra, në doganë do t’u vendosej taksa përkatëse. Vetëm për personelin e xhamive, teqeve, medreseve, kishave, shkollave, spitaleve, vakifeve mund të lejohej të transportonin plaçkat e tyre pa paguar asnjë lloj takse. Të shkëmbyerit duhet të linin vendin e origjinës dhe të fitonin nënshtetësinë e vendit ku shkonin pa të drejtë kthimi. Ata duhet të plotësonin një formular, ku si detyrim kryesor ishte deklarimi mbi pronat që zotëronin, pasuritë e patundshme dhe vleftën e tyre²².

Kjo marrëveshje u shfrytëzua nga pala greke për të bërë realitet dëbimin pa të drejtë të shqiptarëve me banim në Greqi²³. Qeveria greke, pa humbur kohë filloi nga puna për vënien në zbatim të marrëveshjes si dhe të politikave të saj ç’kombëtarizuese ndaj minoritetit çam në dyja rajonet Çamëri dhe krejt Epirin. Në këtë kuadër u ngritën disa zyra të veçanta, që do të merreshin me trajtimin e çështjes së dokumenteve dhe atë të sistemimit të refugjatëve, si Drejtoria për Vërtetimin

¹⁸ Y.H.Aganoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet Balkanların Makus Talihi: Goç*, İz Yayincılık, 7 Baskı, İstanbul: 2012, f.307: Hakki Akalin, “*Ege'de Bahar, Gül mü Diken Mi!*”, Umit Yayincılık, Ankara: 2000, f.91.

¹⁹ Mumtaz Peker, *Lozan Konferansın'da Nüfus Tartışmaları*, Belleten Cilt LXIX, Sayı 256, Ankara: 2005, s.1021.

²⁰ Në historiografinë turke njihet me këtë emër “*Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol*”. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 272.00.12/40.40.3; Kemal Ari, *Büyük Mübadele, Türki'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul: 1995, f.8-9.

²¹ Hasan Minga, *Marrëveshja e Lozanës*, nënshkruar më 30.01.1923, Artikulli i I, paragrafi i parë. shih, “Çamëria” Nr. 7 (26), Viti II- të.8 maj 1992, f.3-4.

²² E. Çelebi, *Mübadellere Yunanistan'daki Mal Kazitlari ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfize talepnameleleri*, ÇITTAD, V/12, (2006/ Bahar), s.35-36.

²³ *Convention Concerning the Exchange of Greek and Turkish Populations*, Treaty series 32, v.1925,

f. 77-87: *Fletoria Zyrtare*, 9 shtator 1923: Hajredin Isufi, *Çamëria, studime historike-sociologjike Shek. XIII-XX*, Pegi, Tiranë: 2006, f.115.

e Kombësisë dhe Zyra Autonome e Stabilizimit të Refugjatëve, që do të funksiononte pranë Ministrisë së Jashtme greke²⁴.

Autoritetet greke kishin hartuar lista me emrat e banorëve çamë që kishin pranuar “me dëshirë” të largoheshin drejt Turqisë. Brenda 4 muajve të vitit 1923, ishin përgatitur lista me 5 000-10 000 shqiptarë si të shkëmbyeshëm. Për hartimin e këtyre listave dhe përfshirjen e çamëve, kryesisht të Paramithisë, banorët fajësonin myftiun e atij qyteti, i cili i shtyrë nga presioni i autoriteteve greke, apo dhe i paguar, detyronte çamët myslimanë të regjistroheshin si turq²⁵.

Lidhja e Kombeve për të mbikqyrur procesin e shkëmbimit të popullsive kishte krijuar një komision të posaçëm, të quajtur komisioni *Mikst*, ku në përbërje të tij do të kishte përfaqësues nga të dyja palët dhe do të drejtohej nga një përfaqësues i huaj²⁶. Më 5 shtator 1923, për herë të parë kryeministri turk Fethi Okyarit në mbledhjen e qeverisë turke, diskutoi për çështjen e zhvillimit të shkëmbimit të popullsisë si dhe propozoi krijimin e një ministrie për këtë çështje.²⁷

Krahas qeverisë diskutimet u zhvilluan edhe në e Asamblesë së Madhe Turke rreth problemit të shkëmbimit të popullsisë. Deputeti i Sinopit, Riza Nuri Beu deklaronte se, “*shqiptarët këmbëngulin të vendosen përreth Izmirit dhe Stambollit dhe jo në zonat e largëta*”²⁸. Pas diskutimeve dhe debateve të zhvilluara u pranua se duheshin hartuar strategji si dhe të hartoheshin planet për vendosjen dhe strehimin e refugjatëve të ardhur në Turqi. Më 13 tetor 1923, u themelua në Ankara, *Ministria e Shkëmbimit, Strehimit dhe Rindërtimit*. Dy ditë më vonë Asambleja e Madhe Turke, me 158 vota pro zgjodhi Mustafa Nexhatin, si ministrin e parë të saj²⁹. Mbi këtë bazë qeveria Turke kishte hartuar një plan dhe të ardhurit u sistemuan në 10 zona³⁰, që shtriheshin në krahinën e Detit të Zi, Detit Marmara, Detit Egje, në zonën e Anadollit dhe zonën e Detit Mesdhe. Në nëntor të vitit 1923, ish deputeti çam i Prevezës, Ali Dino, në emër të shqiptarëve të Çamërisë i shkruante kryetarit të Komisionit Mikst për këmbimin e popullsive greko-turke seçamët pavarësisht përkatësisë fetare me turqit, nuk duhet të bëhen viktima të kësaj marrëveshje³¹.

Madje, popullsia çame kishte kërkuar dhe mbështetjen e qeverisë shqiptare të Tiranës që të studionte mundësinë e krijimit të një organizate çame për të komunikuar drejtpërdrejtë me Lidhjen e Kombeve dhe Konferencën e Lozanës për çdo shkelje të pikave të Traktatit të Lozanës në lidhje

²⁴ *Historia e Popullit Shqiptar*, vëll.III, (periudha e pavarësisë 28 nëntor 1912-7 prill 1939), Tiranë: Botimet “Toena”, f.502.

²⁵ *AQSH*, F.151, V.1923, D.203, fl.38. Njoftim I Pandeli Evangjelit, ministër I Punëve të Jashtme të Shqipërisë për Ministrinë e Punëve të Brendshme, Tiranë 15 maj 1923.

²⁶ Sipas varianti turk *Komisioni i Mikst i Shkëmbimit*, njihet si: *Muhtelit Mübadele Komisyonu* ose *Karma Komisyonu. Mübadele Sözleşmesi*, Md.11, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 272.00.12/40/40.3.

²⁷ *Açıksöz*, 3 Ekim 1923.

²⁸ *TBMMZC.*, C.9, s.107-108.

²⁹ Ky ministër solli 140.000 refugjatë në Turqi, brenda një periudhe 6 mujore. Për më tepër shih: Kemal, Ari, *Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, Istanbul: 1995, f.22-28.

³⁰ Kemal Ari, *Buyuk Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç* s.8-9. H.Yildirim Ağanoğlu, *Balkanların Makus Talihi Göç (Osmanlı'dan Cumhuriyete)*, İz Yayıncılık, Istanbul: 2012, f.317; shih.H.Öksüz, *Balkan Ülkelerinden Türkiye'ye göç sonrası iskan meselesi (1923-1938)*, VII, Milletler Arası, Turkoloji Kongresi, Istanbul: 1999, f.173. 1

³¹ *AQSH*, F.151, V.1923, D.203, fl.398-399. Letër e Ali Dinot, ish deputet i Prevezës në Athinë, drejtuar gjeneral De Larës, kryetar i Komisionit Mikst për këmbimin e popullsive greko-turke, Athinë, 24 nëntor 1923

me pakicat. Një kërkesë e tillë iu parashtrua qeverisë shqiptare të kryesuar nga Ahmet Zogu në verën e vitit 1923 prej konsullit të përgjithshëm shqiptar në Zvicër, Benoi Blinishti³².

Në bazë të këtyre kërkesave, autorizohej Ministria e Punëve të Jashtme për veprime diplomatike në këtë drejtim. Duke qenë se procesi i shkëmbimit të popullsisë ndërmjet Greqisë dhe Turqisë ishte në zhvillim e sipër, autorizohej dërgata shqiptare në Ankara, që të merrte masa serioze pranë qeverisë turke, që të ndihmonte popullsinë në shpëtimin e popullsisë së Çamërisë³³.

Megjithatë, pavarësisht dëshirës dhe presionit të qeverisë shqiptare në këtë periudhë ishte e vështirë që të kërkohej refuzimi i shkëmbimit të popullsisë nga qeveria turke, sepse ende midis dy shteteve nuk ishin vendosur lidhjet diplomatike.

Qeveria shqiptare vazhdonte të ishte e shqetësuar për shkëmbimin e shqiptarëve të Çamërisë ndaj u detyrua ta shtronte çështjen në seancën e Këshillit të Lidhjes së Kombeve në dhjetor 1923. Midis përfaqësuesit shqiptar dhe atij grek në këtë seancë pati debate. Këmbëngulja e diplomatit shqiptar në Këshillin e Lidhjes Kombeve, e detyroi, komisionin Mikst të pranonte, shtyrjen dhe nisjen e çdo personi që paraqiste një pretendim të mirëfilltë për prejardhjen shqiptare dhe për të hetuar çështjen u krijuan nënkomisione me përfaqësues grekë, turq dhe një person asnjans³⁴.

Gjatë vitit 1923, Greqia arriti një pjesë të synimit të saj për spastrimin etnik të shqiptarëve arriti të dëbojë shumicën e shqiptarëve të provincës së Maqedonisë.

2. Ndikimi i Traktatit në marrëdhëniet shqiptaro-turke

Nga fillimi i vitit 1924, Komisionit Mikst do t'i shkonin informacione për grabitje të pasurisë së çamëve, arrestimin dhe keqtrajtimin e tyre nga xhandarmëria greke si dhe vendosjen në pronat e tyre të refugjatëve të ardhur nga Turqia³⁵. Në janar të po atij viti, gjendjen e vështirë dhe kushtet në të cilat jetonin shqiptarët myslimanë në Greqi, ja raportonte Ministrisë Punëve të Jashtme të Shqipërisë, Mithat Frashëri, ambasadori shqiptar në Athinë duke vënë theksin tek jetesa e vështirë të shqiptarëve në Greqi, që kishin humbur gjithë pasurinë.³⁶

Kryetari i Komisionit Mikst, Ekstrand, i ngarkuar nga Lidhja e Kombeve, përpara se të niste hetimet mbi informacionet që mori për këtë problem, vizitoi Mithat Frashërin, ministrin shqiptar në Athinë, duke e pyetur mbi shpjegimin e fjalës “*origine albanaise*”, dhe kërkonte të dinte pse qeveria greke nga ana e saj kërkonte që, përjashtimi të bëhej vetëm për shqiptarët e Epirit dhe jo të Maqedonisë.³⁷ Mithat Frashëri, me anën e një letre dërguar komisionit Mikst, shpjegonte se nëqoftëse Greqia kishte synim të dëbonte shqiptarët e fesë myslimane, kjo duhej të ishte bërë

³² AMPJ, Fondi 251, D.203, v.1923, fl.116; B. Blinishti konsull I përgjithshëm në Zvicër I drejtohet Ahmet Zogut, kryetar i këshillit të ministrave, gjenevë 9 gusht 19123; Naska, “Çështja çame në Lidhjen e Kombeve”, 75.

³³ *Dokumenta për Çamërinë ...*, f.140-141; Mithat Frashëri, *Ministri Fuqplotë në Athinë (1923-1926)* (përmbledhje me dokumente përgaditi për botim Luan Maltezi dhe Sherif Delvina, Tiranë: Lumo Skëndo, 2002, f.63-65.

³⁴ *Ethnic Minorities in the Balkan States 1860-1971*, vol. 4..., f.337; Dh. Berati, *Qëllimet dhe organizimi i Lidhjes së Kombeve*, Tiranë: 1931, f.23; Dh. Berati, *Shënime historike, Mbi marrëdhëniet e Shqipërisë me Lidhjen e Kombeve*, Shtëpia botuese “Husi Borshi”, Tiranë: 2007, f.44.

³⁵ L.Maltezi-Sh. Delvina, *Mithat Frashëri, Ministri fuqplotë-Athinë 1923-1926*, f.78-79.

³⁶ L. Malteri- Sh. Delvina, *Mithat Frashëri, Ministri ...*, po aty, f.92.

³⁷ L. Maltezi- Sh. Delvina, *Mithat Frashëri, ministri ...*, po aty, f.85.

objekt i një marrëveshje midis Greqisë dhe Shqipërisë dhe jo midis qeverisë greke dhe qeverisë së Ankarasë.

Turqia, nga ana e saj nuk kishte pasur dëshirë të pranojë në vendin e saj refugjatë myslimanë me origjinë shqiptare, ashtu siç ka edhe të drejtë të refuzojë pranimin e një elementi të huaj që do të donin t'ia importonin me forcë³⁸. Më 4 prill 1924 në Asamblenë e Madhe Turke, në seancën parlamentare u diskutua për vështirësitë që kishte emigrimi në Anadoll dhe rreziku që sillte ky veprim. Deputeti Xhelal bej (Bayar), deklaronte se, “qytetarë grekë të fesë myslimane” deklarojnë me qëllim që janë turq, por jo çdo mysliman që flet turqisht është turk. Prandaj shpjegonte ai “gabimisht popullsia Çame u lidh me shkëmbimin dhe rreth këtij fakti ata kishin pasur debate ndërmjet tyre”³⁹.

M. Frashëri, kishte ndjekur nga afër hetimet e komisionit, duke parë edhe presionin që ushtrohej ndaj fshatrave të Filatit, Ajdonatit, Margëlliçit, i dorëzoi Ekstrandit kryetarit të komisionit Mikst një listë me emra të fshatrave shqiptare para se ai të nisej për inspektim në këto zona. Të njëjtën listë ia kishte dorëzuar edhe ministrit turk në Athinë z. Nebil bej, me emrat e fshatrave shqiptarë të Epirit dhe Maqedonisë për t'ia dhënë delegatit Turk, që do të shoqëronte komisionin.⁴⁰

Në pranverën e vitit 1924, delegati neutral Ekstrandit dhe ai turk Hamdi Beu, ndërmorën një turne në Epir dhe në Maqedoni, konkretisht në Janinë, Prevezë dhe në Selanik, ku në takimet me shqiptarët myslimanë, u kërkua të provonin me dokumenta të shkruara vërtetimin e origjinës shqiptare. Komisionerët nga qyteti i Selanikut iu telegrafuan shqiptarëve të 38 fshatrave me qëllim që ti takonin dhe t'i pyesnin për vërtetësinë e origjinës së tyre. Vetë fshatarët deklaruan se ishin të gjithë me origjinë shqiptare dhe se i takonte Ekstrandit të shkonte nëpër fshatra për ta vërtetuar këtë fakt⁴¹. Në Maqedoni nënkomisioni Mikst, përbëhej nga delegati grek Floridi, nga delegati Turk Safet Beu dhe baroni Von Linden. Komisionerët ishin të mendimit për ti shpërngulur me dhunë të gjithë shqiptarët e Maqedonisë, ndaj 31 fshatra me shqiptarë të Maqedonisë u larguan. Popullsia u dërgua me grupe të mëdha në Selanik, ku do të niseshin me anije në brigjet e Azisë së Vogël. Vaporët transportonin rreth 7 mijë refugjatë në javë. Kur ata do të mbërrinin në Izmir, apo Stamboll, “mirëpriteshin” me “çaj dhe biskota, fjalime dhe flamuj”, para se të dërgoheshin për në zonat e brendshme të vendit. Qeveria Turke, nëpërmjet zyrtarëve lokalë planifikonte ardhjen e tyre, ju caktonte vendbanimet ku do të vendoseshin dhe, më të varfërve, ju jepte edhe të holla hua.⁴² Refugjatët ishin të aq shumtë sa disa prej shqiptarëve që migruan në Anadoll mbetën të pasistemuar për vite të tëra pas mbërritjes së tyre.

Në verë të vitit 1924, procesi i shkëmbimit mori karakter masiv. Më 9 gusht 1924 konsulli shqiptar në Stamboll Nezir Leskoviku njoftonte Ministrinë e Jashtme se, autoritetet turke nuk po i përjashtonin shqiptarët ortodoksë nga shkëmbimi, por po i dëbonin ata së bashku me grekët. Ndaj

³⁸ Luan Maltezi- Sh. Delvina, *Mithat Frashëri, ministri...*, f.88.

³⁹ *TBMMZC.*, C.10, s.66.

⁴⁰ Luan Maltezi – Sh. Delvina, *Mithat Frashëri, ministri...*, po aty, f.98.

⁴¹ Mehdi Frashëri, *Ekspozeja e Mehdi Frashërit, për çëshijen e Çamërisë (në Lidhjen e Kombeve)*, në: Studime Historike, nr.1-4, Tiranë: 1997.

⁴² T. Koker dhe L. Keskiner, *Lessons in refugeehood: forced migrants in Turkey*, në botimin e R. Hirschon, *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange between Greece and Turkey*, Neë York: 2003, f.87; M. Mazoëer, *Selaniku* f.442.

në këto kushte qeveria shqiptare u detyrua që të vendoste si objektiv në veprimtarinë diplomatike të saj, krahas mbrojtjes së popullsisë shqiptare të Çamërisë edhe përpjekjet për të ndarë shqiptarët ortodoksë që jetonin në Turqi nga procesi i shkëmbimit.

Përsëri, konsullata shqiptare në Stamboll telegrafonte se shqiptarët e Greqisë, që ishin dërguar në Turqi si të këmbësorë, për shkak të kushteve të rënda, nuk duan të qëndrojnë atje në asnjë mënyrë dhe i luten qeverisë shqiptare të sigurojë riatdhesimin e tyre⁴³.

Pavarësisht veprimeve dhe përçarjeve që bënin shqiptarët, në Prevezë propaganda e Hamdi beut, delegatit turk të komisionit Mikst, vazhdonte të ishte prezente. Ai përpiqej t'u mbushte mendjen klerikëve myslimanë që kishin deklaruar se ishin turq, që të kishin shpresë se myslimanët në Anadoll do të gjejnë të gjitha të mirat dhe ju dhuroi atyre bejannamenë (çertifikatën) që ta mbushnin me të dhënat personale për tu larguar në Turqi.⁴⁴ Komisioni Mikst më 14 qershor 1924 u nis për në Stamboll, në Athinë mbeti vetëm kryedelegati turk Tefik Rushdi beu. Mithat Frashëri në bisedimet që zhvilloi me Tefik Rushdi beun, deklaronte se, "kishte instruksione formale nga ana e qeverisë së tij (turke) që të mos përfshiheshin në shkëmbim shqiptarë nga krahina të Greqisë". Tefik Rushdiu premtojte se do ti rekomandonte delegatit turk të Janinës që të merrte një përkthyes shqiptar. Më tej deklaronte se qeveria shqiptare kishte dërguar një note proteste në Ankara, por që unë nuk kam dijeni nga ana ime mbi këtë veprim.⁴⁵

Ekstrandit, përfaqësuesi ndërkombëtar për çështjen e shqiptarëve, kishte dërguar një raport me deklarata të pavërteta Lidhjes së Kombeve, ku mohonte karakterin shqiptar të popullsisë çame. Sipas këtij raporti, theksohej se, "*çamët kanë ardhur nga Manisa e Anadollit ose nga Shami dhe që në shtëpitë e tyre flasin greqisht dhe turqisht, bashkë me një dialekt shqip të formuar nga fjalë greqisht dhe turqisht. Ata nuk i lidh asnjë lloj ndjenje me Shqipërinë, janë turq dhe duan të shkojnë në Turqi.*"⁴⁶

Më 11 gusht 1924, qeveria shqiptare, përsëri nëpërmjet një note proteste drejtuar Këshillit të Lidhjes së Kombeve ju kërkonte ngritjen e çështjes së popullsisë së Çamërisë në një nga seancat e saj. Në letër ankohej se Greqia nuk po e mbante fjalën që kishte dhënë në Lozanë, dhe se popullsia shqiptare e fesë myslimane e vendosur në Greqi do të duhej të përjashtohej nga shkëmbimi i popullsisë greko-turke. Autoritetet greke të krahinës së Çamërisë që përfshinin komunat e Filatit, Paramithisë dhe Gumenicës, ku shqiptarët myslimanë janë në masë kompakte, ju komunikuan njoftimin e komisionit Mikst, i cili përmbante dispozitat e shkëmbimit, duke iu kërkuar atyre të qëndronin në gatishmëri⁴⁷. Sipas Dhimitër Beratit popullsia e dëbuar nga viset e Kosturit dhe të Follorinës ishte 33.000 vetë.⁴⁸

⁴³ *Dokumente për Çamërinë...*, dok 184, f.340. Promemorje mbi këmbimin e popullsisë greko-turke dhe shqiptarët myslimanë dërguar nga Sulejman Delvina Ministër i Punëve të Jashtme..

⁴⁴ L.Maltezi-Sh. Delvina, *Mithat Frashëri...*, f.103

⁴⁵ L.Maltezi-Sh. Delvina, *Mithat Frashëri...*, f.103

⁴⁶ L.Maltezi-Sh. Delvina, *Mithat Frashëri...*, f.115.

⁴⁷ *AQSH*, F.151, viti 1924, Dosja 84.

⁴⁸ Dh. Berati, *Shënime historike...*, f.45

Prandaj qeveria shqiptare e autorizoi Benoit Blinishtin të ndërhynte pranë Lidhjes së Kombeve për të përjashtuar nga shkëmbimi të gjithë ortodoksët shqiptarë të Turqisë⁴⁹.

Më 21 korrik 1924, Ministri i Jashtëm Sulejman Delvina e njoftonte kryeministrin shqiptar Fan Noli se: “Qeveria greke, megjithëse ka marrë vendime zyrtare për të mos shkëmbyer myslimanët shqiptarë, nuk i ka respektuar kurrësi këto zotime. Autoritetet greke po bëjnë një propagandë të rreptë për të shtrënguar shqiptarët të emigrojnë në Anadoll. Duke parë nga qeveria greke këtë mungesë sinqeriteti, do të vazhdonte Sulejman Delvina, këtë çështje, ne ia parashtruam Këshillit të Lidhjes së Kombeve, i cili ripohoi edhe një herë vendimin që elementi shqiptar në asnjë mënyrë të mos dërgohet në Turqi duke i dhënë udhëzime të prera edhe Komisionit Miks. Nga ana tjetër, kemi zhvilluar disa herë përçapje edhe pranë qeverisë turke, që ajo të mos i pranonte shqiptarët e Greqisë në shkëmbim.”⁵⁰

Në shtator 1924, përsëri Sulejman Delvina Ministri i Jashtëm, i dërgonte një telegram Ministrin të Jashtëm të qeverisë turke Ismet Pashës, ku e informonte se qeveria shqiptare do të dërgonte Mithat Frashërin ministrin e Shqipërisë në Athinë me mision të posaçëm pranë Qeverisë Turke⁵¹. Për të mbështetur fushatën diplomatike të qeverisë shqiptare, gjatë qëndrimit të tij në Stamboll, Mithat Frashëri u takua edhe me zyrtarë të Ministrisë së Punëve të Jashtme të Turqisë, me kryedelegatin Tevfik Rüştü Arasin, por edhe me Mithat Beun, delegatin në komisionin e Epirit, kryetarin e komisionit Mikst, gjeneral De Lara dhe përfaqësues të tjerë.

Konsulli shqiptar në Stamboll, Nezir Leskoviku takoi Tevfik Rushdi beun kryedelegatin Turk në komisionin Mikst, të cilin e kishte pyetur në lidhje me masat e marra nga qeveria Turke për përjashtimin e çamëve nga ky shkëmbim. Ai kishte deklaruar se, “*vendimi i Ankarasë është zyrtar dhe se përjashtimi i çamëve komplikohet me shkëmbimin e ortodoksëve të Stambollit*”⁵².

Kështu qeveria Turke i’u kishte kërkuar nëpunësve të saj të merrnin masa paraprake, që gjatë shkëmbimit shqiptarët ortodoksë të përjashtoheshin nga ky veprim⁵³.

Më 8 nëntor 1924, Ismet Pasha Ministri i Jashtëm turk i dorëzoi një notë proteste Lidhjes Kombeve, në lidhje me “qëndrimin, sjelljen dhe dhunën që përdornin grekët kundër popullsisë msylimane gjatë shkëmbimit⁵⁴. Të njëjtin veprim e kreu edhe qeveria greke lidhur me qëndrimin e qeverisë Turke ndaj popullsisë ortodokse të Anadollit.

Më 10 dhjetor të 1924, kryeministri Fan S. Noli, i kishte dërguar një letër kryetarit të qeverisë turke të asaj kohe Fethi Beut (Okyari), të cilit i kërkonte që nga ana e qeverisë së tij të bëhej një deklaratë zyrtare në lidhje me shkëmbimin e popullsisë. Në letër kërkohej ti jepej një zgjidhje sa më e shpejtë dhe përfundimtare kësaj çështje në përputhje me rregullat e drejtësisë dhe me interesat e Shqipërisë⁵⁵.

⁴⁹ AMPJ, D.85, V.1924, fl.136, Letër e Ministrin të Punëve të jashtme Sulejman Delvina për Ministrin shqiptar në Athinë Mit’hat Farshëri 20.8.1924.

⁵⁰ *Dokumente për Çamërinë...*, Dok. 170, f. 315 –316. Sulejman Delvina, ministër i Punëve të Jashtme në Tiranë, 21 korrik 1924

⁵¹ AMPJ, F. 151, D.83, v.1924, f.195, Tiranë më 26 shtator, Shkëlqesisë së tij Ismet pasha, President i Këshillit të Ministrave dhe Ministër i Punëve të Jashtme, Ankara.

⁵² AMPJ, D.83, v.1924, fl.87, Stamboll 20 shtator 1924.

⁵³ BCA, Fon Kodu 272 0011, Sira no 9, Dosya gômleği 68.

⁵⁴ AMPJ, F.151, D.97, v.1923, League of Nations.

⁵⁵ AMPJ, F.151, D.82, v.1924, f.162: *Dokumente për Çamërinë...*, f.398.

Përsëri Mehdi Frashëri, përfaqësuesi i Shqipërisë në Lidhjen e Kombeve u takua me ambasadorin e Turqisë pranë Lidhjes së Kombeve dhe i kërkoi bënte një deklaratë lidhur me këtë problem⁵⁶. Përfaqësuesi Turk ju përgjigj se ai po priste përgjigjen zyrtare të Ankarasë. Sipas Mithat Frashërit fillimisht kur Ankaraja shpresonte të triumfonte pikëpamja e saj për dëbimin e gjithë ortodoksëve delegati turk kishte kërkuar që Shqipëria të mos ngulte këmbë për ndalimin e largimit të ortodoksëve shqiptarë dhe këtë e kërkonte si kompensim për mospranimin e Çamëve në Anadoll nga qeveria Turke. Por pasi u vendos që gati 140.000 grekë me banim në Stamboll qysh para vitit 1918, do të mbeteshin në këtë vend me ta mbeteshin edhe shqiptarët ortodoksë. Në këtë situatë, autoritetet turke treguan se favorizuan qëndrimin e shqiptarëve dhe do t'u vinte më mirë për ta të qëdnronin si shqiptarë se sa si grekë.

Mithat Frashëri, në një letër dërguar Mehdi Frashërit, përfaqësuesit shqiptar në Lidhjen e Kombeve, kërkonte që të mos prekesh problemi i ortodoksëve shqiptarë në sesionet e Lidhjes, sepse sic shprehej ai, ortodoksët shqiptarë qeveria turke nuk do t'i trazonte dhe as nuk t'i dëbonte.⁵⁷ E gjitha kjo bëhej në kuadër të triumfit të tezës turke “*établie*”.⁵⁸

Turqia kërkonte që Shqipëria, çështjen e të krishterëve të saj të mos ta bënte problem në sesionet e Lidhjes së Kombeve, dhe heshtja e shqiptarëve do të përdorej, që këta të mos pranonin çamët në Anadoll. Në dokumentat arkivës turke për këtë problem në një dokumnet drejtuar komisionit Miks, ishte nënvizuar: “...ju vëmë në dijeni që sipas traditës turke, ortodoksit shqiptarë nuk janë të shkëmbyeshëm.”⁵⁹

Përpjekjet diplomatike të përfaqësuesve për çështjen e shkëmbimit të popullsisë tërhoqën vëmendjen e përfaqësuesit të Spanjës, Quinones De Leon që i raportonte Këshillit të Lidhjes për çështjen e shqiptarëve të Greqisë. Ai deklaronte se ishte i bindur që në dëm të minoritetit shqiptar të Greqisë, po kryhej një shpërdorim i madh, dhe propozonte se duhej të kishte një bashkëpunim më të afërt mes Komisionit Miks dhe organeve të Lidhjes së Kombeve, duke kryer një hetim të paanshëm, dhe kërkoi të emëroheshin anëtarë asnjënjës pranë Komisionit ku secili prej tyre, të kishte përkthyes një person me prejardhje shqiptare të zgjedhur nga ata vetë⁶⁰. Më 13 dhjetor 1924, u hartua gjithashtu një rezolutë dhe u ngrit një komision i ri, Komisioni i Mandatimit me kryetar Z. Ajnar Ekstrand (Suedi). Pranë tij u ngritën edhe dy nënkomisone të reja në Epir dhe Maqedoni, ku u ngarkuan ekspertë shqiptarë si këshillues dhe si përkthyes të zgjedhur nga ata vetë. Ky komision do të ishte tashmë një instrument në duart e Këshillit të Lidhjes, me qëllim, “*mbrojtjen e pakicave shqiptare në Greqi*”⁶¹.

Nga Stambolli Mithat Frashëri njoftonte se kishte 3 muaj që Këshilli i Ministrave në Ankara (Angora) vendosi të mos pranojë asnjë person nga Çamëria, meqenëse popullsia e atij vendi është shqiptare. Ky vendim u konfirmua zyrtarisht edhe nga Tefik Rushdiu në Komision Miks. Pas nisjes

⁵⁶ AMPJ, F.151, D.82, v.1924, fl.172-173.

⁵⁷ AQSH, Fondi 251, viti 1924, f.299. Letër dërguar delegatit të Shqipërisë pranë Lidhjes së Kombeve.

⁵⁸ *Établi*- vjen nga frengjishtja dhe në gjuhën turke do të thotë *yerleşmiş*, ndërsa në gjuhën shqipe -vendosje, stabilizim.

⁵⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivine* (B.C.A), (Arkiva e Kryeministrisë së Republikës), Fon Kodu 2720012, Kutu no. 43, Dosya Gomlegi no. 62.

⁶⁰ AMPJ, F.151, V.1924, Dos.84, fl.168-172. Informacioni i Legatës shqiptare në Athinë për Ministrinë e Punëve të jashtme, 25 maj 1924.

⁶¹ AMPJ, V.1924, dos.84, fl.168-172. Informacion I Legatës shqiptare në Athinë për Ministrinë e Punëve të jashtme, 25 maj 1924.

në Romë të Tevfik Rushdiut, ne u takuam përsëri me delegatin turk Mithat Beun në nënkomisionin e Epirit, i cili na rikonfirmoi vendimin e marrë në Ankara (Angora). Ky vendim u komunikua prej Ankarasë nëpërmjet përfaqësuesve të saj pranë Komisionit Mikst dhe kjo ishte e mjaftueshme.

Sipas Mithat beut, delegati turk në Komisionin Miks, deklaronte se vetëm në “Çamëri kishte afro 1.000 persona në Pargë dhe Paramithi, të cilët kishin marrë bejanname (çertifikatën) për këmbim. Një pjesë e tyre i kishte mbaruar të gjithë formalitetet dhe pritej të vinte një vapor për ti transportuar për në Stamboll.”⁶².

Krahas tij edhe Edding drejtuesi i komisionit Mikst kishte treguar një telegram ku një komison nga Çamëria që kishin marrë *bejannamen*, i lutnin komisionerët që ti dërgonin një orë e më parë në Anadoll. Më pas përfaqësuesi turk Mithat Beu, ishte shprehur se, ata që kanë për të ikur nga Parga dhe Paramithia ishin me origjinë prej Moresë, Lalotë⁶³. Në raportet e hartuara nga komisioni Miks i bëri nëpunësit që të shqyrtonin çështjen e shqiptarëve myslimanë të krahinës së Janinës në Çamëri⁶⁴.

Më 25 nëntor 1924, Mithat Frashëri në një letër dërguar nga Stambolli, do të jepte një përshkrim të hollësishëm mbi shqiptarët ortodoksë që jetonin dhe punonin në atë qytet. Në këtë letër, ai theksonte se: “pjesa më e madhe e tyre nuk ishte e regjistruar, nuk kishte dokumenta të lëshuara nga konsullata shqiptare por as nga Komiteti i Kolonisë së Stambollit të “*Shoqërisë Shqiptare të Ndihmës*”. Njëkohësisht ato nuk kishin *nyfyse* (letërnjoftime) të lëshuara nga Turqia, as dokumenta nga amza e gjendjes civile, apo nga regjistrat e kishave në Shqipëri. Kishte edhe persona të tjerë, që s’kishin asnjë dokument zyrtar dhe që po përpiqeshin ti merrnin”⁶⁵.

Në një raport për Ministrinë e Jashtme, ai shkruante se ortodoksët shqiptarë të Stambollit ishin përafërsisht 10.000 veta⁶⁶dhe se ata zotëronin një kapital praj disa milion franga ari. Prej këtyre vetëm 800 persona kishin marrë certifikatë nënshtetësie dhe të tjerët nuk kishin asnjë dokument identifikimi por përpiqeshin ti merrnin tani kur Turqia po i konsideronte si grekë⁶⁷.

Meqenëse deri në këto momente komisioni Miks ishte shprehur dhe e kishte çuar çështjen e tyre në Komisionin e juristëve, deri në marrjen e një vendimi nga ky i fundit, shqiptarët ortodoksë në lagjet e Stambollit nuk do prekeshin. Nisur nga ky lëshim që po ju bëhej për momentin kësaj pakice, konsulli shqiptar kishte folur edhe zyrtarin e Ministrisë së Punëve të Jashtme duke u munduar ta bindë se gjendja e një pakice ortodokse shqiptare midis grekëve në Stamboll do të ishte në favor të turqve. Sepse sipas tij kjo do të dobësonte intrigat e patrikanës greke, meqenëse

⁶² AMPJ, F.251, v.1924, d.212, fl.72-73. Mithat Frashëri i drejtohet Ministrisë së punëve të jashtme, Tiranë. Pera, 15dhjetor 1924.

⁶³ Nuk e dinte që Lalotë dhe Burodnotët qenë shqiptarë nga të Moresë, të kthyerë në Besë Muhamedane. AMPJ, V.1924, d.212.f.72-73. Letër Mithat Frashërit dërguar Ministrisë së Punëve të jashtme Tiranë, Pera, 15 dhjetor 1924. Të dhëna për shqiptarët ortodoksë në Stamboll. L.Maltezi & Sh. Delvina, *Mithat Frashëri...*, f.145.

⁶⁴ BCA, Fon Kodu 2720011, Sira no,19, Dosya gömleği 92.

⁶⁵ AMPJ, viti 1924, dos.301, fl.48-49. Shqipatrët ortodoksë në Stamboll, nga Mithat Frashëri. Pera 25 nëntor 1924.

⁶⁶ Shqiptarët, myslymanë e të krishterë të vendosur në Stamboll, llogariten të paktën nga 15 gjer 20 mijë. Në këtë numër nuk përmbahen natyrisht ata të 50-60 mijë shqiptarëve shkruante, -Branko Merxhani që u vendosën përfundimisht në Stamboll dhe në viset e tjera të Turqisë dhe të cilët, sidomos nga shkak i lidhjeve fetare, u përthitën krejt nga Turqizma dhe kanë zënë pozita me rëndësi që nga pozita e lartë e ministrit gjer në katedrat e nderuara të Univeritetit të Stambollit. shih. Branko Merxhani, *Vepra...*f.126.

⁶⁷ AMPJ, D.85, v.1924, fl.279, Letër e Ministrit shqiptar Midhat Farshërit nga Stambolli, për Ministrinë e punëve të Jashtme, Sulejman Delvina. 25.11.1924.

shqiptarët kishin nisur të ngrenë kishën e tyre⁶⁸. Kjo kishë shqiptare theksonte ai mund të ndërtohej sipas modelit të kishës së kolonisë rumune në Stamboll e cil ishte krejt e shkëputur nga helenizmi⁶⁹. Në gjysmën e parë të dhjetorit 1924, disa ortodoksë shqiptarë të kolonisë së Stambollit, themeluan një kishë ortodokse shqiptare. Nëpëmjet saj ata përpqeshin të bindnin qeverinë turke, se nuk kishin asnjë lidhje shpirtërore me Greqinë dhe se kishin një origjinë dhe etni të ndryshme nga grekët. Pavarësisht kërkesave dhe presionit të qeverisë shqiptare ndaj asaj turke që nga viti 1923 deri më 14 qershor 1931, për gati nëntë vjet qeveria Turke nuk u kujdes të rregullojë pozitat e këtyre njerëzve. Kjo anomali kaq e gjatë rrodhi nga shkakut i mosbesimit të autoriteteve turke ndaj tyre dhe, sidomos nga taktika spekulative e delegacionit grek pranë komisionit Miks të shkëmbimit të popullsisë. Pas nënshkrimit të Traktatit të Miqësisë Turko-Greke, të nënshkruar më 10 qershor të vitit 1931, u zgjidhën përfundimisht të gjitha çështjet që lindën nga zbatimi i akteve të nxjerra nga shkëmbimi i popullsisë turko-greke, parashikuar në artikujt e Traktatit të Lozanës. Kështu u zgjidh edhe çështja e popullsisë ortodokse shqiptare që kishte ardhur në Turqi nga ish-krahinat e Perandorisë Osmane:

Së pari, ata do të quhen “*etabli*” (të vendosur) sipas kuptimit të kreut 5 të traktatit turko-grek dhe kështu do t’ju lëshoheshin çertifikatat sipas artikullit 10 të po këtij traktati. Po të kenë pasuri të tundshme apo të patundshme, të ndodhura jashtë zonës së përjashtuar të shkëmbimit, këto pasuri sipas artikullit 12, do të bëheshin mall i Qeverisë Turke dhe pronarët do të shpërbleheshin sipas artikullit 20 ku sekuestrot e vëna do të ngriheshin menjëherë.

Së dyti, personat në fjalë do të quheshin, sikur nuk kanë asnjë lidhje me Konventën e shkëmbimit dhe me dispozitat e veçanta që rrjedhin prej saj. Pavarësisht se ishin nënshtetas turq të përjashtuar nga shkëmbimi, vetëm sepse ishin të fesë ortodokse u bënë mollë shëri në komisionin Miks pas hyrjes në fuqi të Traktatit të Ankarasë dhe kërkesës nga pala greke. Delegacioni grek përkrahte tezën e parë, ndërsa ai turk tezën e dytë. Debati ndërmjet tyre, lidhur me këto teza i ndihmoi shumë nga pikëpamja e origjinës dhe pavarësisë fetare shqiptarët ortodoksë, të vendosur në Stamboll. Duke parë gjendjen që u krijua më 14 qershor 1931 u dha vendimi arbitral i anëtarëve neutral të komisionit Miks për mos shpërnguljen dhe shkëmbimin e popullsisë ortodokse shqiptare. Ky vendim përmbante një përkrahim historik të plotë dhe interpretim ndërkombëtar të çështjes, duke i lidhur shqiptarët ortodoksë të Stambollit me kishën autoqefale shqiptare e cila ishte pjesë e kishave ortodokse kombëtare të tjera.

Me rritjen e lutjeve dhe kërkesave nga pala shqiptare, me ndryshimin të kursit të jashtëm politik të saj, Turqia do të ndryshonte qëndrimin, duke vendosur si kusht përcaktimin dhe zbatimin e kriterëve për popullsinë e shkëmbyeshme.

Lidhur me procesin e shkëmbimit historiografia turke jep shifra të ndryshme.

Sipas censusit të parë të regjistrimit të popullsisë të bërë në vitin 1927, në Turqi ishin vendosur 21.774 persona që flisnin shqip në qytetet e Stambollit, Izmirit dhe Bursës⁷⁰. Ndërsa nga të dhënat

⁶⁸ AMPJ, D.301, v.1924, fl.48-49. Shqiptarët Ortodoksë në Stamboll.

⁶⁹ *Historia e shqiptarëve gjatë shek. XX*, vëll. II, Tiranë: Botimet Albanologjike, 2019, f. 566.

⁷⁰ Nurcan Özgür Baklacioğlu, *Albanian Migrations and the problem of security in the Balkans*, botuar në Turkish Review of Balkan Studies, Annual 2001, nr. 6, f.83.

zyrtare të censusit të vitit 1935, rezultojnë rreth 40.657 shqiptarë 50 % më tepër se në vitin 1927⁷¹. Kjo tregon që shifrat mund të ndryshonin në varësi të të dhënave, regjistrimeve të bëra, rrugës së ndjekur dhe mbi ç'kritere janë zhvilluar ato. Ajo ç'ka mbetet e pa ndryshuar dhe e vërtetë është fakti se, popullsia shqiptare ishte ajo, që pagoi koston e këtij shkëmbimit dhe rrjedhojat e tij për dekada të tëra, pasoja të cilat vazhdojnë edhe sot.

Duke ju referuar historiografisë shqiptare, konkludojmë se: gjatë gjithë periudhës së realizimit të marrëveshjes së Lozanës, procesit të shkëmbimit të detyrueshëm të popullsisë nga trojet amtare u përzunë me dhunë 60 000 shqiptarë (40. 000 nga viset e Maqedonisë greke dhe 20. 000 nga krahina e Epirit).⁷²

Konkluzione

Si përfundim mund të themi se: Më 23 korrik 1923, në Lozanë u firmos një Traktat ndërkombëtar midis qeverisë turke dhe shteteve fituese të Luftës parë Botërore. Kjo marrëveshje, që njihet si Traktati i Lozanës, ishte ngjarja më e rëndësishme diplomatike e epokës qemaliste, e cila do të vendoste themelet e Turqisë së re dhe të ardhmes së saj. Nënshkrimi i traktatit të Lozanës detyroi fuqitë e mëdha dhe Greqinë të pranonin pavarësinë e plotë të Turqisë, dhe vendosi që trupat e huaja ushtarake duhet të largoheshin nga Turqia përpara datës 2 tetor 1923. Ky vendim do të përcaktonte njohjen *de facto* dhe *de jure* të shtetit turk nga fuqitë perëndimore.

Shkëmbimi i popullsisë i realizuar pas nënshkrimit të *Konventës Greko-Turke të 30 janarit 1923*, nga dy figurat politike të asaj kohe Mustafa Qemal Ataturku dhe Elefteros Venizelos, - sipas studiuesve perëndimorë, *të përbashkët kishin perspektivën nacionaliste të vendeve të tyre. Shkëmbimi i popullsisë i ndihmoi ata në krijimin e komb-shteteve me etni homogjenike të pastra.*⁷³

Ndërsa përse i përket marrëdhënieve shqiptaro-turke shkëmbimi pati këto ndikime: *Së pari* në këtë traktat, shqiptarët nuk ishin palë e nënshkrimit të tij, por u përdorën si elemente në shkëmbimin e popullsisë. *Së dyti*, traktati plotësoi vetëm dëshirat e dy shteteve ballkanike, të cilët nëpërmjet tij arritën të krijonin homogjenizimin e popullsisë dhe krijuan shtete të pastra nacionaliste, si dhe rritën ekonominë e tyre. *Së treti*, Traktati i Lozanës e dhunoi ashpër popullsinë shqiptare të krahinës së Çamërisë, duke e shkatërruar e dëmtuar me pasoja të rënda, të cilin popullsia e asaj krahine vazhdon ta vuajë edhe sot.

⁷¹ Në vitin 1935 thuhet që numri i popullsisë që flet shqip si gjuhë kombëtare ishte 14.496 ndërsa i personave që e flasin shqipen si një gjuhë të dytë është 26.161. Po kështu besimi i emigrantëve është 12.5% të shqiptarëve ishte kristianë. Ata që flasin si gjuhë amtare shqipen janë nga qytetet, ndërsa ata që e flasin si gjuhë të dytë janë banorë të zonave rurale. Fuat Dünder, *Türkiye, Nüfus Sayımların Azınlıklar*, Döz Yayınları, İstanbul: 1999, f.24-25.

⁷² B. Meta, *Kosova dhe Çamëria në gjysmën e parë të shekullit XX-një vështrim krahasues*, Studime Historike, 2005, nr.3-4, f.60.

⁷³ M.Mazower, *Ballkani një histori e shkurtër*, Skënderbeg books, Tiranë: 2010, f.132.

BIBLIOGRAFI**Burime arkivore**

Arkivi Qendror Shqiptar, Fondi 251.

Arkiva e Ministrisë së Punëve të Jashtme Shqiptare , Fo.151.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivine (Arkiva e Republikës Turke).

Botime dokumentare

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Besinci Baskı, Siyasal Kitabevi, İstanbul: 2004.

Dokumenta për Çamërinë 1912-1939, (Përgatiti për botim Kaliopi Naska. Tiranë: Dituria, 1999.

Mithat Frashëri, Ministër Fuqplotë në Athinë (1923-1926), (Përmbledhje me dokumente përgatiti për botim Luan Maltezi dhe Sherif Delvina), Tiranë: Lumo Skëndo, 2002.

Ethnic Minorities in the Balkan States 1860-1971, c. 4. (1923-1926), (Editor B. Destani), Published Archives, London: 2008..

Convention Concerning the Exchange of Greek and Turkish Populations, Treaty series 32, v. 1925.

Türk İstiklal Harbi, (TIH), C. 2, Kitap 4, Genel Kurmay Atase Yay.: Ankara; 1994.

SHTYPI

Açıksöz, 3 Ekim 1923.

Fletorja Zyrtare, 9 Shtator 1923:

“*Shqipëria e re*” (*Novia Albania*), 7 janar, no. 112, s. 1:

Artikuj dhe Monografi

AGANOĞLU, Y. H. *Osmanlı'dan Cumhuriyete Balkanların Makus Talihi: Goç*, İz Yayıncılık, 7 Baskı, İstanbul: 2012.

AKALIN, Hakkı. “*Ege*”de Bahar, *Gül mü Diken Mi!* Umit Yayıncılık, Ankara: 2000.

ARI, Kemal. *Büyük Mübadele, Türki'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*, İstanbul: 1995.

BAKLACIOĞLU, Nurcan Özgür. *Albanian Migrations and the problem of security in the Balkans*, Turkish Review of Balkan Studies, Annual 2001, nr. 6, s.83.

BERATI, Dhimitër. *Qëllimet dhe organizimi i Lidhjes së Kombeve*, Tiranë: 1931.

BERATI, Dhimitër. *Shënime historike mbi Marrëdhëniet e Shqipërisë me Lidhjen e Kombeve*, Tiranë: “Husi Borshi”, 2007.

ÇELEBI, Ercan. *Mübadillere Yunanistan'daki Mal Kayıtları ve Muhtelit Mübadele Komisyonu Tasfiye talepnameleri*, ÇITTAD, V/12, (2006/ Bahar), s. 35-36.

DÜNDAR, Fuat. *Türkiye, Nüfus Sayımların Azınlıklar*, Döz Yayınları, İstanbul: 1999.

ISUFI, Hajredin. *Çamëria, studime historike-sociologjike Shek. XIII-XX*, Pegi, Tiranë: 2006.

ISUFI, Hajredin. *Politika e shtetit grek për dëbimin e popullsisë Çame*, Studime Historike, no. 1-4, Tiranë: 1993, s.61.

- ISUFI, HAJREDIN. *Çamëria ndërmjet kronikave të kohës 1902-1940*, Pegi, Tiranë: 2007.
- FRASHËRI, Mehdi. *Ekspozeja e Mehdi Frashërit, për çështjen e Çamërisë (në Lidhjen e Kombeve)*, (çev. Nestor Nepravishta), Studime Historike, nr.1-4, Tiranë: 1997, s.195.
- FRASHËRI, Mehdi. *Kujtime (Vitet 1913-1933)*, Tiranë: OMSCA-1, 2005.
- Historia e Popullit Shqiptar*, Vëll. III, (Periudha e Pavarësisë 28 Nëntor 1912-7 Prill 1939), Tiranë: Botimet Toena, 2007.
- Historia e Shqiptarëve gjatë shek. XX*, Vëll. II, Tiranë: Botimet Albanologjike, 2019.
- MAZOWER, Mark. *Ballkani një histori e shkurtër*, Tiranë: Skënderbeg books, 2010, f.132.
- MERXHANI, Branko *Vepra...f.126*.
- META, Beqir. *Kosova dhe Çamëria në gjysmën e parë të shekullit XX-një vështrim krahasues*, Studime Historike, 2005, nr.3-4, f.60.
- META, Beqir *Tragjedia Çame*, Instituti i Studimeve për Çamërinë, Tiranë: Botimet Klean, 2010.
- MINGA, Hasan. *Marrëveshja e Lozanës*, nënshkruar më 30.01.1923, Artikulli i I, paragrafi i parë. Bkz. "Çamëria" Nr. 7 (26), Viti II- të, 8 maj 1992, s. 3-4.
- ÖKSÜZ, Hikmet. *Balkan Ülkelerdin'den Türkiye'ye göç sonrası iskan meselesi (1923-1938)*, VII, Milletler Arasi, Türkoloji Kongresi, Istanbul: 1999, s. 173.
- PEARSON, Owen. *Albania and King Zog (Independence, Republic and Monarchy 1908-1939)*, The centre for Albanian Studies, London: 2004.
- PEKER, Mumtaz. *Lozan Konferansın'da Nüfus Tartışmaları*, Belleten C. LXIX, Sayı 256, Ankara: 2005, s. 1021.
- RAMA, Fatmira. *Problemi Çam në Lidhjen e Kombeve (1923-1926)*, Studime Historike, no. 1-2, Tiranë: 2007, s. 112.
- RAMA, Fatmira. *Traktati i Lozanës, shpërnguljet dhe shpronësimi (1923-1926)*, në "Çështja Çame dhe Integrimi Evropian", Instituti i Studimeve për Çamërinë, Fakultetit i Histori-Filologjisë, Arbëria, Tiranë: 2005, s. 42.
- KÖKER Tolga and KESKINER, Leyla. "Lessons in Refugeehood: The experience of Forced Migrants in Turkey" in Renée Hirschon (ed.), *Crossing the Aegean: An Appraisal of the 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey*, 2003.

Erisa DATJA¹
Fioralba MARKJA²

IMPLEMENTATION OF JUDGEMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN ALBANIA

ABSTRACT

The aim of this article is to present an overview of execution of court decisions in the Republic of Albania, seeing in the light of decisions which are given by the European Court of Human Rights. Many countries in the world have as their main goal strengthening of the rule of law. Albania, as a democratic and social country, has the responsibility of guaranteeing basic human rights and freedoms and is committed to the protection of human dignity and personality. The European Convention of Human Rights is the core concept of building governance and democracy, which has as its main goal the protection of human rights. This paper will analyze the implementation of ECtHR decisions in the Albanian Judicial System with a focus on the criminal system.

The effective execution of the final decisions of the European Court of Human Rights is one of the main commitments of the High Contracting Parties, which through the ratification of the European Convention on Human Rights and its additional protocols, have the obligation to respect the decisions of the ECHR in any case where they are a party.

This paper brings attention to the process of executing the final decision, which remains a complicated process, influenced by the social, economic and political situation of the contracting states and the mechanisms that serve to eliminate obstacles and difficulties, making it possible to execute final decisions in the most effective way

Keywords: *European Court of Human Rights, European Convention on Human Rights, Albanian Judicial System, execution of judicial decision*

¹MSc. Erisa DATJA, Assistant lecturer, Beder University College (BUC)
edatja@beder.edu.al

² PhD Cand Fioralba MARKJA, Tor Vergata, Rome University, Italy
fmarkja@beder.edu.al

The relationship between international law and domestic law

The relationship between international law and domestic law is not unknown. Based on the constitutional principles, the European Convention of Human Rights rests on the domestic law and the state parties cannot evade the obligations arising from the Convention. International law may be in the rank of domestic Constitutional law, even higher, or may have an intermediate position between Constitutional law and legal acts, or may not have this direct legal validity in domestic law.³

The Convention can also be placed in the ranks of ordinary legal acts as an integral part of the internal legal system of the country. But it can also be placed on legal acts. After its ratification in 1995, the Convention has precedence over the laws of the country, when these laws do not agree with it. Consequently, the European Convention on Human Rights occupies a prominent place in Albanian legislation. However, the issue of the relationship between domestic law and international human rights law has several aspects⁴:

- a. In contrast to other treaties and conventions, the ECHR aims to protect the individual from unjust actions by the authorities of his state;
- b. The ECHR intervenes in the internal legal order by requesting, for example, the adoption of a necessary law in a democratic society to fulfill a right guaranteed by the Convention;
- c. It has created its own bodies, especially the court, to supervise the fulfillment of its provisions by the national authorities.

Within it, individual petitions to the Court are envisaged, breaking down the usual barrier that exists between a particular person and international law. The decisions taken on the basis of the Convention by its organs often require the state parties to make relevant changes in the law. their internal so that they comply with the provisions of the Convention.⁵

³ The European Convention on Human Rights compared to the Constitution of Albania, Arben Puto, Tirana 2000 fq. 31

⁴ The European Convention on Human Rights compared to the Constitution of Albania, Arben Puto, Tirana 2000 fq. 46

An important issue is that which concerns the position of domestic law vis-à-vis the convention bodies. It is understood that domestic law plays a role in the procedures and decision-making by the Convention bodies. In principle, in international law, an international court is not competent to declare a law invalid and it does not directly compel the state to change the law. This stems from the fact that the execution of the decisions of the European Court is not in its hands.

The supervision of the execution of these decisions is entrusted to the Committee of Ministers, which provides that:

"The final decision of the Court is transmitted to the Committee of Ministers which supervises its implementation."

A special case is also when there are no internal legal provisions. What is more important and worth emphasizing is the fact that the internal law must be adapted to the European standards for the protection of human rights. A necessary condition for consideration of individual requests by the court is what is called "*exhaustion of internal remedies*".⁶ This means that the case must have passed all the procedures before the internal bodies. The ECHR stipulates that:

"The Court cannot be set in motion, except when internal legal remedies have been exhausted, and within a period of six months from the date of the final internal decision".

Another important element concerns the effects that the Court's decisions have on our domestic law. These effects may vary according to the content of the trial. If the Court finds a law incompatible with the Convention, the law must be changed. If the European Court has decided that a state has violated the Convention, the state in question is obliged to restore the person concerned to the right he had or could have. Full refund depends on the concrete circumstances and can be done as much as possible. The relationship between European law and domestic law has a close relationship, which is expressed in the direction of the application of general norms of law, in the direction of the exhaustion of domestic means, the interpretation of norms and the effects of the implementation of the decisions of European Court in domestic law.⁷

In general, the relationship between the Convention and domestic law is expressed in this connection. This results in two legal orders in the relationship between them. The Convention represents a superior legal order in the field of human rights, as long as the states are subject to the

⁶ Manual Towards practice: how to use the jurisprudence of the European Court of Human Rights at the domestic level, Ledi Bianku, Tirana 2020; fq 34

⁷The ABC of European Union Law Borçard, Klaus Diter, 2010 fq. 210

jurisdiction of the European Court in this particular sphere. The ECtHR has an exclusive competence in our legal system. This competence is accepted by our internal legal system, as a result of the implementation of Article 122 of the Constitution, as well as its Article 17/2, which oblige ECJ decisions to be implemented directly⁸.

On the occasion of the ratification of the ECHR, the Assembly of the Republic of Albania, as a representative of popular sovereignty, has assumed obligations that are enforceable by all state bodies of the Republic of Albania, including courts of all levels, regardless of their type . For the above, the obligations carried by each of the powers for the implementation of the final decisions of the ECtHR are different. If these obligations are immediately recoverable for the executive, such as in the case of the payment of damages imposed by the ECtHR, as far as the other two powers are concerned, there is room for interpretation.

Especially with regard to the decisions of the ECtHR on criminal proceedings, there is a need for the legislature to take measures to harmonize the internal legislation with the provisions of the ECtHR. If there is no harmonization, that is, if we are in cases of legislative vacuum, or when the legal provisions contradict the provisions of the Convention, then the judges of each level directly apply the decisions of the ECtHR in accordance with Article 122 of the Constitution and Articles 19 and 46 of KEDNJ. Article 122 of the Constitution expressly states that the provisions of international agreements have precedence over the laws of the country that do not agree with it. The implementation of the decision of the ECtHR must be carried out in the most efficient way possible and without infringing an important element of the right to a regular legal process, precisely the unreasonable duration of the process. The Constitutional Court in its decision-making argues that the respect of ECHR and constitutional standards is an obligation not only of it, but also of the courts of ordinary jurisdiction, in particular the Supreme Court due to its special competences of a revisionary nature, but also in terms of the unification of judicial practice.⁹ As the ECtHR has expressed in one of its decisions:

"The role of a high court in a contracting party is exactly the resolution of conflicts, the avoidance of divergences and stability."

⁸ The European Convention on Human Rights - A living instrument EU, 2020 fq. 86

⁹ Jurisprudence Guide on Torture and Human and Degrading Ill-treatment, Debra Long, 2020 fq. 60.

In fact, in the case under review, the Supreme Court itself became the source of uncertainty by undermining public confidence in the legal system and the rule of law.¹⁰

The need to improve criminal legislation

Since 1995, in which it was adopted, the Criminal Code has been amended more than 17 times, while the Constitutional Court has issued decisions to repeal certain provisions of this Code. These changes are very high, compared to the changes that laws have undergone in other European countries. The numerous interventions that have been made and are being made to the Criminal Code are estimated to have affected over 70% of the provisions of this Code, which has caused damage to its structure and the balance of the criminal offenses provided for by it, added sub-paragraphs upon sub-paragraphs, which have created breaks in the logical line between articles¹¹. These changes are rarely made on the basis of a very broad public discussion and are well thought out and with a long-term perspective. The sharp changes point to a penal policy without long-term planning and coordination. So, in any case, these proposals for changes in principle need to be discussed and evaluated longer, especially in relation to the new figures of criminal offenses which are foreseen in the code for the first time.

A genuine revision of the Code should end the continuous additions, harmonize the structure as well as the changes that have been made so far, unifying them with international standards and contemporary criminal policy in response to forms of crime. The consultation of these changes should be extensive and in particular with criminologists and pedagogues of special criminal law. It is understandable that due to the volume and extremely dynamic developments that the justice reform has had, there may have been difficulties in the overall reformation of the Criminal Code. Consequently, the complete revision of the Penal Code had to remain an objective of a later moment, which could coincide with the first results of the implementation of the law reform.

Harmonization of criminal legislation with EU standardsThe European Parliament and the Council, by means of directives adopted under the ordinary legislative procedure, may establish minimum rules regarding the definition of criminal offenses and sanctions in the areas of

¹⁰ Court decision, "Ceka v. Albania", Strasbourg 23.10.2012 fq. 134

¹¹ The European Convention on Human Rights - A living instrument EU, 2020 fq. 67

particularly serious crimes with a cross-border dimension resulting from the nature or impact of the offenses such or from a special need to fight them.¹²

Based on law 36/2017 in the Strategy Document¹³, specifically in objective no.5, the improvement of the Criminal Code was foreseen in order to harmonize it with EU standards. The draft law paid special attention to minors as the subject of criminal offenses by adding the types of alternative punishments in order to rehabilitate them, creating opportunities for the justice bodies in cases where the criminal offense was committed by a minor to apply educational measures to him and not a prison sentence, such as:

- i) reprimand;
- ii) seeking forgiveness from the victim;
- iii) the recovery or compensation of the damage caused by the criminal offense or the payment of the fine, according to his abilities, income and assets;
- iv) involvement in the work of humanitarian organizations or in activities related to the community or the environment;
- v) not going to certain places or entertainment activities or staying away from certain persons who have a harmful effect on him;
- vi) undergoing professional medical treatment or treatment for drug addiction or other addictions with the prior consent of his legal representative;
- vii) not leaving for a long period of time from his place of residence or usual place of residence, without special approval from the center for social welfare.

The number of children in conflict with the law in Albania has been increasing. One of the indicators is precisely the increase in the number of repeaters. In an analysis of the main causes that bring children into conflict with the law, it is undoubtedly the lack of social-economic measures in the direction of families, but also the lack of a national and local reference system has brought such a problematic situation¹⁴.

In recent years, positive steps have been taken in Albania in the approach of national legislation to international standards guaranteed in international acts. Article 37 of the Convention on the Rights

¹² Lectures Towards a European Criminal Law Code, Debra Long, Luxembourg, 2011 fq.121

¹³ Law No. 37/2017, Code of Criminal Justice for Minors art.5 fq. 18

¹⁴ European Union: Philippe Samyn, Valle, Happold, "European Union Council", 2018 fq. 136.

of the Child ¹⁵contains the prohibition of torture and cruel, degrading, inhumane treatment. There should be neither capital punishment nor death penalty nor life imprisonment for children; arrest, detention or imprisonment of a child must be in accordance with the law and used only as a measure of last resort and for the shortest possible time, every child deprived of liberty must be treated humanely, must be separated from adults and must always be in contact with his family; children deprived of their liberty have the right to legal assistance and the right to contest the deprivation of their liberty and to have a quick decision regarding the case, etc.

Finally, the initiatives in the framework of harmonization have to continue with the improvement of the legislation in the relevant judicial institutions, in order to progress with the finalization of the new judicial map, the creation of a unified methodology for the collection of judicial statistics. According to the recommendations of the EC, special attention should be paid to the harmonization of judicial practice and the implementation of the decisions of the European Court of Human Rights.¹⁶ In the field of prisoners' rights, it is necessary to increase the training capacities of the General Directorate of Prisons, and take an awareness initiative, which aims to inform prisoners about their rights and the mechanism established for their protection.

The impact of the European Convention on Human Rights.

The ECHR is one of the most important international treaties of the EC, which provides for all the rights and freedoms that its member states have the obligation to guarantee to individuals within their entire jurisdiction¹⁷. To see their applicability, the EC has not created the mechanism of their implementation in the international framework, while states and individuals in case of violation of these rights can turn to the court that deals precisely with the violation of rights, ECJ, based in Strasbourg.

The new thing brought by the ECHR is precisely the binding character of the application of its norms. With the approval of the Constitution of the Republic of Albania in 1998, it was sanctioned a special and important role of international agreements as well as one of the most important sources in the internal Albanian legal order. Article 116 of the Constitution foresees the hierarchy

¹⁵ Law No. 37/2017 Code of Criminal Justice for Minors

¹⁶ "Horizontal Instrument for the Western Balkans and Turkey" 2019-2022 fq. 89

¹⁷The European Convention on Human Rights - A living instrument EU, 2020 fq. 80

of sources of law, starting with the Constitution, International Agreements, laws and acts of the Council of Ministers. Likewise, to further understand the above provision, it is worth continuing with the constitutional provision provided for in Article 122 points 1 and 2 thereof, where it is sanctioned that:

1. "Each ratified international agreement is part of the internal legal system as it is published in the Official Gazette of the Republic of Albania. It is applied directly, except when it is not self-applicable and its application requires the issuance of a law. Changing, supplementing and repealing laws approved by the majority of all members of the Assembly for the effect of ratifying international agreements is done with the same majority¹⁸.

2. An international agreement ratified by law prevails over the laws of the country that do not agree with it".

From the reference of these constitutional provisions, it is easy to understand the importance of international agreements in our internal legal order after their ratification by law by the Republic of Albania. In this logic, it is worth emphasizing the privileged role of the KEDN in the Albanian constitutional order compared to all other agreements. If we refer to Article 17 of the Constitution, we will understand precisely its privileged position in the internal legal order, specifically Article 17 of the Constitution sanctions that:

1. "Limitations of the rights and freedoms provided for in this Constitution can only be established by law for a public interest or for the protection of the rights of others. The restriction must be proportionate to the situation that dictated it¹⁹.

2. These restrictions cannot violate the essence of freedoms and rights and in no case can exceed the restrictions provided for in the European Convention on Human Rights".

By means of this provision, the ECHR has a constitutional or quasi-constitutional status only with regard to the limitation of the protection of human rights. According to Article 116 of the Constitution 4, the Convention, as an international agreement ratified by law, ranks immediately after the Constitution in the hierarchy of legal norms. As a result, it occupies an important place in domestic law and becomes mandatory to be implemented for every state, for all state bodies including here and courts of every level as well as the bodies that implement their decisions. The

¹⁸ The European Convention on Human Rights - A living instrument EU, 2020 fq. 98

¹⁹ Constitution of the Republic of Albania Amended by Law No. 76/2016, dated 22.7.2016

guarantees of the Convention affect the interpretation and protection of rights and freedoms fundamental rights of the individual expressed by the Constitution of the Republic of Albania. In addition, the Constitutional Court in its jurisprudence has emphasized that the text of the Convention and the jurisprudence of the European Court of Human Rights serve to make the constitutional interpretation and to determine, case by case, the limits of fundamental constitutional rights.

This position of the Convention comes as a result of the commitments of the Albanian State to provide a guaranteed protection to basic human rights and freedoms. Another important aspect concerns the obligations deriving from the jurisprudence of the European Court of Human Rights: for the parties participating in the trial, the contracting parties, upon ratification of the Convention, are obliged to guarantee the compatibility of domestic legislation with the Convention. The practice of this Court is important for the guiding values of its jurisprudence for Albanian courts as well.

Conclusion

The special status that KEDNJ has in the hierarchy of normative acts and the dimension in which this position appears thanks to the constitutional jurisprudence, has made possible the provision and guarantees for the protection of fundamental rights and freedoms at the national level.

The jurisprudence of the ECtHR has contributed not only to the alignment of our legislation according to the required standards, but also to the strengthening of the constitutional order by including in it the best European values and principles, as the only way to go towards a state legal and democratic.

Our state must effectively ensure the implementation of the guarantees of Article 2, 3, 5, 6 and not only, to avoid the many costs that the violation of these rights brings. Continuous enrichment with principles, recommendations from the best European practices constitute an important value for our jurisprudence, but which in no case can diminish the role and responsibility of our responsible authorities. Under the idea of social justice, emphasis is placed on the fact that public authorities must ensure an essential contribution to the development process of any state.

Our state must effectively ensure the implementation of the guarantees of article 2, 3, 5, 6 and not only, to avoid the many costs that the violation of these rights brings. Continuous enrichment with principles, recommendations from the best European practices constitute an important value for

our jurisprudence, but which in no case can diminish the role and responsibility of our responsible authorities. Under the idea of social justice, emphasis is placed on the fact that public authorities must ensure an essential contribution to the development process of any state.

Thanks to the need for regulation and harmonization of criminal legislation, the numerous changes in the Criminal Code indicate a criminal policy without long-term planning and coordination. These changes are rarely made on the basis of following due process. Under the influence of the pandemic situation, provisions were created which provided for maximum penalties. These provisions issued within the framework of preventive measures against Covid-19, have been disproportionate, hasty and unjustified

The system of the Convention and its complementary nature in relation to our legal system compels our authorities to take the necessary measures to make the guarantees stemming from the Convention as effective as possible. The increase in the number of applications to the ECtHR and the decisions that this court addresses to our courts is an indication that we still have violations and violations of the rights, principles, and standards of the Convention by the Albanian authorities in our legal system.

The role of constitutional jurisprudence for the elimination of these shortcomings is primary. Continuous enrichment with principles, recommendations from the best European practices constitute an important value for our jurisprudence, but which in no case can diminish the role and responsibility of our responsible authorities. Under the idea of social justice, the emphasis is placed on the fact that public authorities must ensure an essential contribution to the development process of any state.

The Constitution attributes the power of the internal law and sometimes even the supremacy over the latter should no longer be an excuse for the states to not implement their constitutional obligations and the international obligations arising from them.

A genuine review of the Code should put an end to the continuous additions, harmonize the structure as well as the changes that have been made so far, unifying them with international standards and contemporary criminal policy in response to forms of crime. The consultation of these changes should be extensive and in particular with criminologists and special criminal law pedagogues.

REFERENCES

- "The European Convention on Human Rights compared to the Constitution of Albania" Tirana: Arben Puto, 2002
- "Commentary on the Criminal Code of the Republic of Albania", "Kumi" Publications, Tirana: Elezi. I., Kaçupi. S., Haxhia. M., 2014
- European Union: Philippe Samyn, Valle, Happold, "European Union Council", 2018
- The European Convention on Human Rights - A living instrument EU, 2020
- A guide to the implementation of Article 3 of the European Convention on Human Rights* Reidy, Aisling. (2018)
- Manual Towards practice: how to use the jurisprudence of the European Court of Human Rights at the domestic level*, Bianku Ledi Tirana 2020
- The ABC of European Union Law Bianku, Ledi 2020
- Court decision, "Ceka v. Albania", Strasbourg 23.10.2012
- "Horizontal Instrument for the Western Balkans and Turkey", [2019-2022](#)
- Law No. 37/2017, *Code of Criminal Justice for Minors*
- Lectures Towards a European Criminal Law Code, Luxembourg Long 2011
- Constitution of the Republic of Albania Amended by Law No. 76/2016, dated 22.7.2016
- Law No. 8137, dated 31.7.1996 "On the Ratification of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms"
- Law No. 8577 "On the Constitutional Court regarding its organization and operation."
- Law No. 37/2017 "Code of Criminal Justice for Minors"
- Law No. 7895, dated 27.1.1995 "Criminal Code of the Republic of Albania"
- Law No. 44/2019, dated 27.1.1995, "On some additions and amendments" to the law. 7895
- Report "On the Draft Law "On some changes in Law No. 7895, Date 21.1.1995
- Rules of Court, 2 June 2021, European Court of Human Rights
- Decision No. 54259/08 "Mullai and others k. Albania." date 09 February 2003 Strasbourg
- Report "On the Draft Law "On some changes in Law No. 7895, Date 21.1.1995
- Rules of Court, 2 June 2021, European Court of Human Rights
- Guidelines from OHCHR, April 27, 2020, "On COVID-19 and the impact on Human Rights"
- Decision No. 74727/01 "Balliu k Albania" dated November 25, 2005, Strasbourg

Decision No 37959/02 " Xeraj to Albania" date November 11 , 2008 Strasbourg

Decision No. 41153/06, "Dybeku v Albania", dated December 18, Strasbourg

Decision No. 25336/04 "Groni k. Albania", July 7, 2009, Strasbourg

Decision No. 75853/02 "Ceka k. Albania", date 23.10.2012, Strasbourg

Decision "Talpis k. Italy", judgment of March 2, 2017 ECHR

SUMMARY BJH 20

Beder Journal of Humanities (BJH) is a peer-reviewed journal published by Faculty of Humanities and Law (FHL). The magazine has continued to be published normally, except for the interruption during the Covid 19 pandemic.

The main objective of journal is to provide international scholars an intellectual platform for the exchange of contemporary research.

The BJH publishes research papers in the fields of Humanities such as Law, Theology, Communications, Journalism, Spirituality, Economy and Religion, Morality, History, International Relations, Political Science, Public Relation, Marketing, Human Rights and Albanology, Education and Literature.

From 2013, *Beder Journal of Humanities* (BJH) became a scholarly blind peer-reviewed publication, with an Editorial Board composed of lecturers from the FHL and Higher Education Institutions in Albania, prominent researchers in the Balkans, Europe and beyond.

BJH welcomes a wide range of original articles, research papers, proposed models, reviews of current literature, book reviews etc. Our journal welcomes manuscripts from researchers, academicians, scholars, specialists, advanced graduate students, early career scholars, researchers, and theorists. Consistent with the purpose of BJH manuscripts should focus on knowledge in the service of practice, research, theory or reflection of a wide range levels of education and philology, social and humanity sciences.

BJH published two issues per year, and it is peer reviewed by the editorial board. Official language of academic articles is English, but for special issues, Albanian language is allowed.

The journal allows the author(s) to hold the copyright without restrictions and to retain publishing rights without restrictions. The authors are responsible for the originality and the facts contained in the articles and for the opinions expressed therein, which are not necessarily those of *Beder Journal of Humanities* (BJH) and do not commit the editing process.

The six-monthly scientific journal BJH publishes its 20th issue, which comes out in the tenth year of periodic publication, because its first issue came out in the spring of 2013.

The spring 2024 issue of the magazine has ten articles, five in English and five in Albanian Language. Some of the authors of the articles are pursuing doctorates in foreign universities, while other articles are authored by researchers from University College Beder or other institutions, including those of higher education, from Albania:

- Rashela TORO & Isa ERBAS: CHALLENGES FACED BY PRIMARY SCHOOL STUDENTS WITH SPECIAL NEEDS

MSc. Rashela TORO, University College Beder & Prof. Assoc. Dr. Isa ERBAŞ. University College Beder.

- Gjergj SINANI: WITHOUT PHILOSOPHY THERE IS NO JUST AND WORTHY SOCIETY, "It is a tragedy of the times that fools lead the blind", William SHAKESPEARE: "King Lear"

Prof. Dr. Gjergj SINANI, UCB, Rector.

- Elsuida HOXHAIJ: "WE REMEMBER OUR GOOD TEACHERS": An overview on the values, methods, and the impact of a qualitative teaching

MSc. Elsuida HOXHAIJ, University College Beder

- Ermelinda KAJTAZI & Albana CEKREZI: STUDENT MOTIVATION: OVERVIEW OF KEY THEORIES

MSc. Ermelinda KAJTAZI, University College Beder & PhD. Albana CEKREZI

- Aisha MORINA & Denard VESHI: IMPACT OF DRUG USE: CRIMINAL-LEGAL ASPECTS

MSc. Aisha MORINA, University College Beder @ Prof. Assoc. Dr. Denard VESHI, University College Beder

- Edlir SPAHO: PERSONALIZED E-LEARNING MODELS: A SYSTEMATIC MAPPING STUDY

MSc. Edlir SPAHO, Computer Science Department, University College Bedër, Tirana, Albania.

Email: espaho@beder.edu.al

- Damiana TELITI & Olsi SHEHU: COMPARATIVE ANALYSIS OF MD5, SHA-256, AND SHA-512 PERFORMANCE: UNEXPECTED CASES OF SHA-512 OUTPERFORMING SHA-256

MSc. Damiana TELITI, Computer Science Department, University College Bedër, Tirana, Albania.

MSc. Olsi SHEHU, Computer Science Department, University College Bedër, Tirana, Albania.

- Ardita REÇI & Arta SAKJA: THE PURPOSE OF TULLIO ERBER'S PUBLICATIONS ABOUT THE ALBANIANS OF BORGIO ERIZZOS IN FAIK KONICA'S "ALBANIA"

Dr. Ardita REÇI

Dr. Arta SAKJA

- Ilirjana KACELI (Demirlika): THE TREATY OF LAUSANNE AND ITS IMPACT ON ALBANIAN-TURKISH RELATIONS

Prof. Assoc. Dr. Ilirjana KACELI (Demirlika), University College Beder.

ikaceli@beder.edu.al

- Erisa DATJA & Fioralba MARKJA: IMPLEMENTATION OF JUDGEMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS IN ALBANIA

MSc. Erisa DATJA, Assistant lecturer, University College Beder (UCB)

edatja@beder.edu.al

PhD Cand. Fioralba MARKJA, Tor Vergata, Rome University, ITALY.

fmarkja@beder.edu.al

The Editorial Board of the journal returned for revision four (4) articles, which the reviewers supported by the Beder University College Peer-Review Form, judged that they needed to be rewritten.

Faculty of Humanities and Law offers *Beder Journal of Humanities* (BJH) ISSN 2306-6083 (Print); ISSN: 2707-3041 (Online). (BJH) it aims to classified in online indexed on *Index Copernicus Value with Standardized Values* 69.14 DOAJ.

BJH DETAILS

Publisher: ***Beder Journal of Humanities*** (BJH), Faculty of Humanities and Law.

University College Bedër, Tirana / ALBANIA

Publication Frequency: 2 Issues Per Year, June - December

Language: English (for special issue articles may be accepted also in Albanian language)

ISSN of Journal:

ISSN: 2707-3041 (Online)

ISSN 2306-6083 (Print)

Indexed on: Index Copernicus Value with Standardized Values 69.14 DOAJ

UNIVERSITY COLLEGE
BEDER

Address

"Jordan Misja" St, Tirana - Albania
e-mail: bjh@beder.edu.al , www.beder.edu.al

